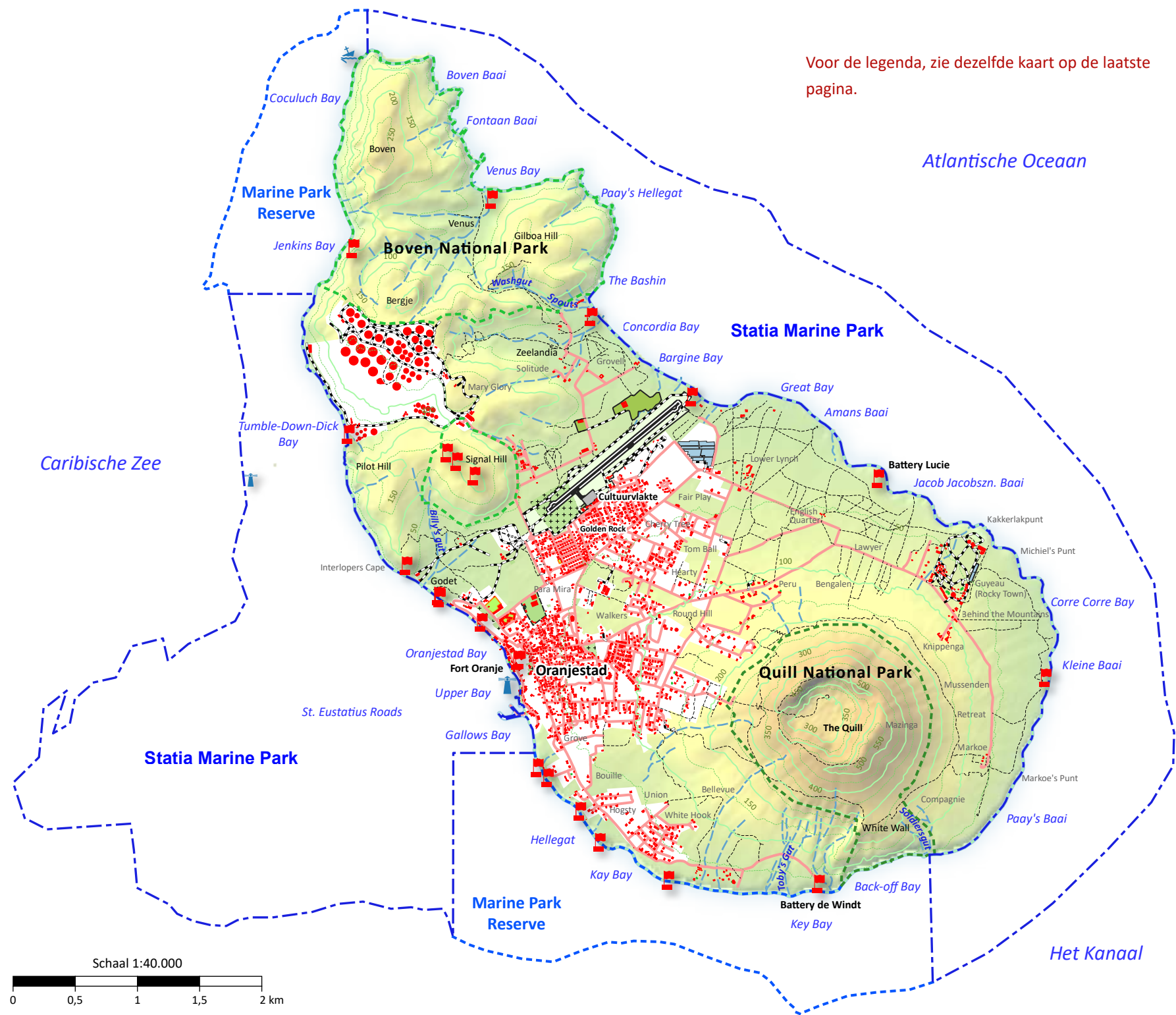

THE HISTORICAL GEM

LANDSCHAP EN ERFGOED VAN SINT EUSTATIUS

THE HISTORICAL GEM

LANDSCHAP EN ERFGOED VAN SINT EUSTATIUS

COLOFON

© 2026 - The Historical Gem - Landschap en Erfgoed van Sint Eustatius

ISBN 978-94-92940-44-5

NUR 691

Projectleider | Gertjan de Boer (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

Auteurs | Jet Bakels, Gertjan de Boer, Leon Derksen, David Koren, Suzanne Loen, Stacey

Mac Donald, Martijn Manders, Michael A. Newton, Harm Jan Pierik, Michiel Purmer, Raimie

Richardson en Maaïke de Waal

Redactie | Robin Ammerlaan, Gertjan de Boer en Otto Brinkkemper

Foto's | Robin Ammerlaan, tenzij anders vermeld in het bijschrift onder de afbeelding

Cartografie | Marjolein Haars, Dian Jansen, Menne Kosian en Rowin van Lanen

Doorsnedes | Sander de Knegt (SCHETSontwerp)

Omslagfoto | Restanten van de suikermolen op plantage Fair Play (Foto: Robin Ammerlaan)

Ontwerp en opmaak | BLKVLD Uitgevers

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Postbus 1600

3800 BP Amersfoort

www.cultureelerfgoed.nl

OPENBAAR LICHAAM ST. EUSTATIUS
CARIBISCH NEDERLAND

Openbaar Lichaam Sint Eustatius

Kennip Road 11

Sint Eustatius, Caribisch Nederland

www.statiagovernment.com

INHOUDSOPGAVE

	Voorwoord	6
[1]	Inleiding en leeswijzer	8
	In één blik	10
[2]	De basis: geologie, bodems en klimaat van Sint Eustatius	14
[3]	Landschapsgebruik in de prekoloniale periode	30
[4]	Het veranderende cultuurlandschap vanaf de komst van de Europeanen	46
[5]	Maritieme sporen in het landschap van Sint Eustatius	72
[6]	Historische nederzettingen en een eiland-eigen architectuur	80
[7]	Natuur als cultureel erfgoed	104
[8]	Statia's worsteling met water	124
[9]	Levend erfgoed in feesten, bloemen en blauwe kralen	148
[10]	Dankwoord	166
[11]	Literatuurlijst	168

VOORWOORD

Raimie Richardson
Erfgoedinspecteur van
het Openbaar Lichaam

Het is een eer om te zijn aangewezen als erfgoedinspecteur van het eiland en om het project te leiden dat onze allereerste landschapsbiografie voor het Openbaar Lichaam van Sint Eustatius optekent. Sint Eustatius, ook wel Statia genoemd, is ons thuis van de Quill tot Little Mountain, van Venus tot White Wall. Het is onze taak om ervoor te zorgen dat datgene wat wij als gemeenschap erven, bewaard blijft voor de volgende generatie. Om dit goed te kunnen doen, moeten we het eiland waarop we leven begrijpen en voortdurend in dialoog blijven met onszelf en met de gemeenschap die er woont.

Sint Eustatius is een klein Caribisch eiland, maar het compenseert zijn omvang ruimschoots met zijn bijzondere geschiedenis en erfgoedlocaties. Duizenden jaren geschiedenis zijn op het eiland terug te vinden. Er zijn inheemse vindplaatsen, plantages en fortificaties te vinden op dit eiland, dat 22 keer van eigenaar wisselde. Plantages domineerden ooit elke uithoek en wij, de mensen van dit eiland, hebben een landschap geërfd dat gevuld is met verhalen, herinneringen en geschiedenissen.

Ik hoop dat deze landschapsbiografie een gids zal zijn voor het eiland en de mensen die er wonen. Een gids om elke ruïne, elke heuvel en de Quill te beschermen,

en om de verhalen te herkennen die ons vertellen hoe wij als gemeenschap deze plek hebben gebruikt en hoe deze in het verleden werd gebruikt. Maar ook hoe wij blijven samenleven met het erfgoed dat is achtergelaten, met de natuur en met het veranderende klimaat. Tijdens het maken van deze landschapsbiografie hebben we elk hoekje van ons prachtige eiland bewandeld. Terwijl ik het team naar de verschillende delen van het eiland leidde, herontdekten we oude waarheden en brachten we vele nieuwe verhalen aan het licht.

In mijn rol als erfgoedinspecteur van het Openbaar Lichaam, en in nauwe samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, kwamen we overeen dat ik dit initiatief voor Sint Eustatius zou leiden met volledige betrokkenheid van de gemeenschap — van lokale vissers tot de bewaarders van onze lokale geneeswijzen, en van de degenen die onze baktradities in stand houden tot de vele anderen binnen de gemeenschap. Deze brede participatie bleef dan ook mijn eerste prioriteit. Tegen de mensen van Statia zeg ik: dank jullie wel. In de beginfase van het proces was ik opgetogen over het vooruitzicht om Statia werkelijk te kunnen onderzoeken, om ons thuis te bestuderen als leidraad voor toekomstig beleid. Met deze landschapsbiografie hoop ik dat we ons eiland door een andere lens kunnen

bekijken. Dit is het enige thuis dat we hebben; we zullen geen ander krijgen. Een van de meest karakteristieke elementen van het erfgoed van dit eiland zijn de vele ruïnes en historische locaties. Maar ook de historische ruïnes die er verspreid liggen, tellen mee. Plantages domineerden ooit de economie en het eiland, en hoewel sommige zichtbaar blijven, blijft er nog veel te ontdekken en te erkennen.

De afgelopen twee jaar van mijn werk op het eiland zijn intens geweest. Er is enorm veel gedocumenteerd, terwijl we toch nog zo weinig weten over ons eiland en over het leven van degenen die het als eerste hun thuis noemden: de Arawak, de oorspronkelijke bewoners die duizenden jaren geleden vanuit Zuid-Amerika arriveerden, en de levens van de tot slaaf gemaakten, die uit Afrika kwamen, hun erfgoed meenamen en dit land bewoonbaar maakten, en die nu in ongemarkeerde graven rusten.

Mijn wens is dat in het jaar 2050 ons erfgoed en onze archeologische locaties beschermd en goed gedocumenteerd zijn. Deze landschapsbiografie is niet zomaar een boek; het is een werkelijk hulpmiddel om onze mensen te helpen ons eiland te begrijpen en hoe wij omgaan met de ruimte die wij ons thuis noemen. Dit is geen studie. Het is het leven van het eiland Statia, de

kennis die wij hebben geërfd, en de stem van onze toekomst. Wij zijn een klein eiland dat voor grote uitdagingen staat. Dit zal onze gids zijn als we de toekomst van ons eiland vormgeven. Gemeenschapskennis is essentieel en we moeten niet vergeten dat lokale kennis heel belangrijk is voor ons, de mensen van Sint Eustatius, die dit eiland bewonen.

[1] INLEIDING EN LEESWIJZER

De ruïnes in de Benedenstad van Oranjestad lijken tot leven te komen. Het zijn de restanten van pakhuizen, herbergen, woonhuizen, winkels en bordelen. Overblijfselen uit de bloeiperiode toen Sint Eustatius het centrum van de Caribische handel was. Alles werd hier verhandeld. Ook tot slaaf gemaakte Afrikaanse mensen die gebukt gingen onder uitbuiting en racisme. Het is Pasen 2025. De Statianen parkeren hun auto's tussen de ruïnes. Ze brengen de stenen tot leven door er stoelen, muziekboxen en tenten tussen te zetten. Het dansen en feesten gaat tot diep in de nacht door.

LANDSCHAPSBIOGRAFIE SINT EUSTATIUS

De manier waarop de Statianen de Benedenstad met de tijd zijn gaan gebruiken toont aan hoe de betekenis van erfgoed en landschap met de tijd verandert. Elke nieuwe generatie maakt keuzes over wat zij van waarde vinden en wat zij willen veranderen of behouden. Sommige plekken zijn al duizenden jaren bewoond, andere zijn zo onherbergzaam dat mensen er van nature omheen lopen. Maar hetzelfde blijft het nooit.

Sint Eustatius wordt in het Caribisch gebied *The Historical Gem* ('de historische parel') genoemd. Op het eiland is het verleden op unieke wijze behouden gebleven. Deze landschapsbiografie beschrijft de restanten van het verleden in het landschap. Het is de eerste keer dat dit op één plek samen wordt gebracht. Natuur en immaterieel erfgoed zijn voor Statianen soms belangrijker dan de fysieke erfgoedlocaties die vaak een koloniale oorsprong hebben. Het is met deze reden dat er relatief veel aandacht is voor de waarde van natuur, feesten, ambachten, kleding en eetcultuur.

In Europees Nederland is Sint Eustatius voor veel mensen een onbekende plek. Dit moet veranderen, want ook voor het beschermen van cultureel erfgoed geldt 'onbekend maakt onbemind'. Op het eiland zelf ontbreekt het aan voldoende capaciteit om dit op te pakken. Met slechts iets meer

dan 3.000 inwoners, wordt er terecht naar Europees Nederland gekeken om hen te ondersteunen. Deze landschapsbiografie is dan ook op verzoek van het Openbaar Lichaam Sint Eustatius gemaakt. Het kan beleidsmakers, ondernemers, terreinbeheerders, ruimtelijke ontwikkelaars en ambtenaren helpen om te behouden wat Sint Eustatius haar identiteit geeft zodat dit unieke karakter gekoesterd en benut kan worden.

Net als in ieder gebied, zijn het uiteindelijk de bewoners zelf die bepalen wat zij van waarde vinden om te behouden. Dit geldt ook voor de Statianen. Met deze landschapsbiografie als informatiebron, is het aan hen om keuzes te maken over welke restanten uit het verleden zij mee willen nemen naar de toekomst. Zijn dit de restanten van de plantages? De forten met tientallen kanonnen? Fort Amsterdam waar de tot slaaf gemaakten aan land kwamen? De vindplaatsen van de mysterieuze eerste stammen die het eiland bewoonden? Of de wrakken rondom het eiland?

Het huidige karakter van Sint Eustatius staat onder druk. Toerisme op het eiland neemt toe. Infrastructurele werken nemen steeds meer ruimte in beslag. Nieuwbouw vindt plaats op historische plekken. Klimaatverandering heeft steeds meer impact. Zonder keuzes over wat je wilt

beschermen, is er het risico dat het eiland onherkenbaar verandert. Het is daarom onze wens dat deze landschapsbiografie sturing zal geven aan alle ruimtelijke opgaven die op Sint Eustatius afkomen en de Statianen helpt bij het aanwijzen van wat zij van waarde vinden.

Leeswijzer

Deze landschapsbiografie beschrijft het erfgoed en landschap van Sint Eustatius. Het is tot stand gekomen na een samenwerking tussen eilandbewoners en verschillende specialisten van Sint Eustatius met experts uit het Caribisch gebied en Europees Nederland. Ieder hoofdstuk kent een eigen auteur en heeft daardoor een eigen schrijfstijl.

De eerste vijf hoofdstukken volgen elkaar op in de tijd. Het eerste hoofdstuk gaat over de vorming van het eiland. Daarop volgt een hoofdstuk over de oorspronkelijke bewoners. De drie hoofdstukken die hierop volgen beschrijven de ontwikkeling vanaf de koloniale tijd tot nu, met nadruk op drie onderwerpen. Eerst over het landschap en het gebruik ervan, daarna de relatie met de zee en tot slot de ontwikkeling van de Oranjestad als nederzetting.

Na deze chronologische beschrijving volgen er drie thematische hoofdstukken. Deze zijn gekozen na gesprekken met Statianen over

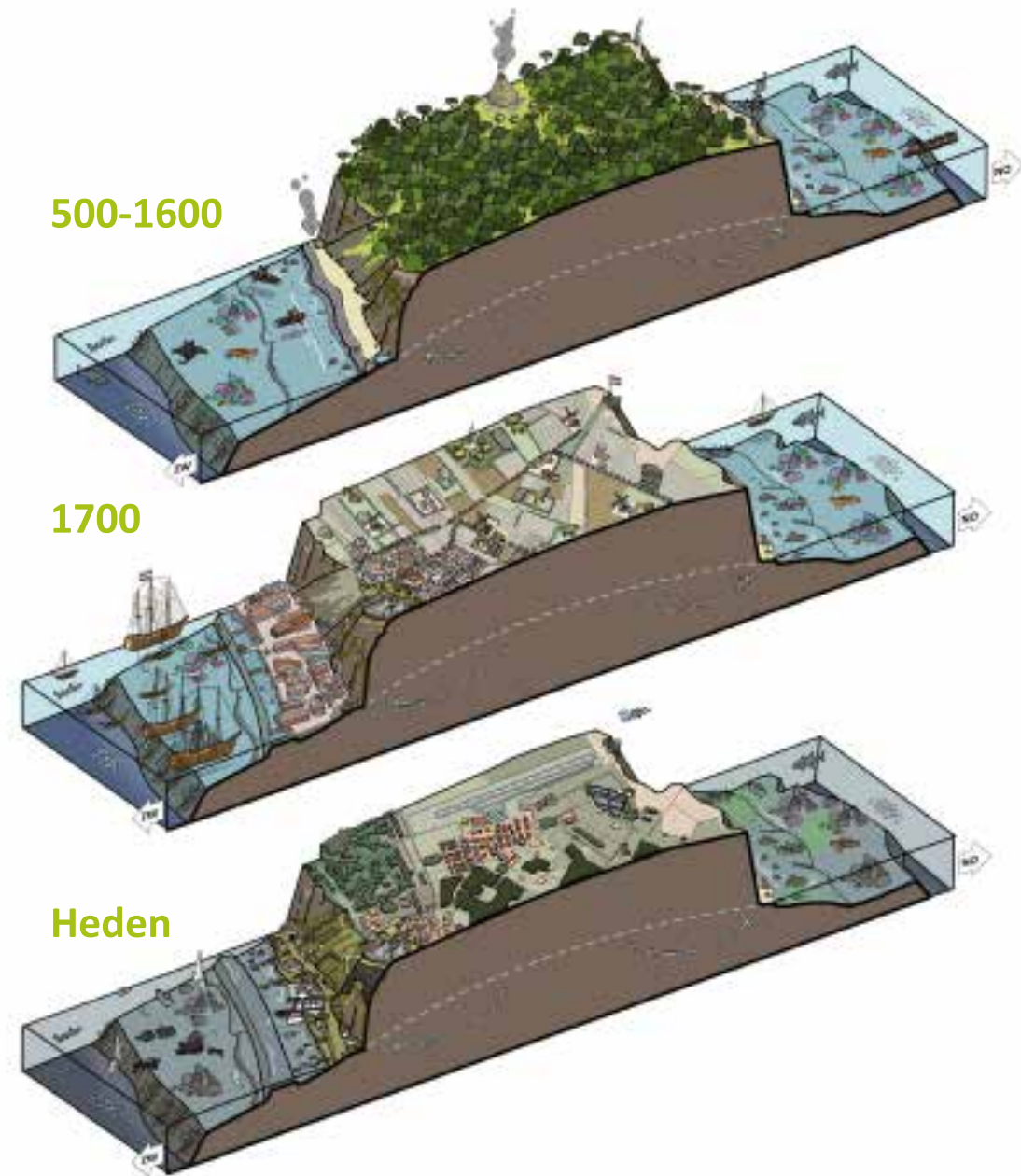
wat zij van waarde vinden en wat speciale aandacht verdient. Op Sint Eustatius zijn natuur en erfgoed onlosmakelijk met elkaar verbonden. Daarover gaat het eerste thematische hoofdstuk. Vervolgens wordt de omgang met zoet water door de eeuwen heen beschreven. Het derde thematische hoofdstuk gaat over immaterieel erfgoed. De biografie sluit af met een dankwoord aan de mensen die bij dit boek betrokken waren en een uitgebreide literatuurlijst per hoofdstuk.

Tijdens het schrijven van dit boek bleek al snel dat er meer te vertellen was dan in de lopende tekst van deze publicatie zou passen. Om verdiepende onderwerpen toch een plek te geven, gebruiken we uitgelichte teksten. Voor het gemak van de lezer is er voorin deze biografie een kaart gedrukt met daarop relevante, cultuurhistorische elementen.

Tot slot is er vanaf medio 2026 de mogelijkheid om de informatie uit deze publicatie terug te vinden op digitale kaarten. In deze online kaarten vindt de gebruiker alle erfgoedlocaties en landschapstypen die in dit boek beschreven staan.

SINT EUSTATIUS IN ÉÉN BLIK

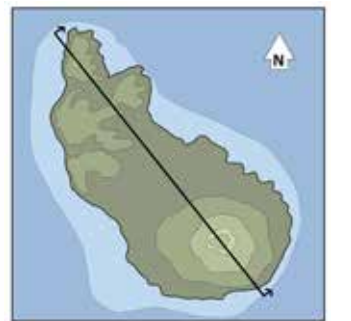
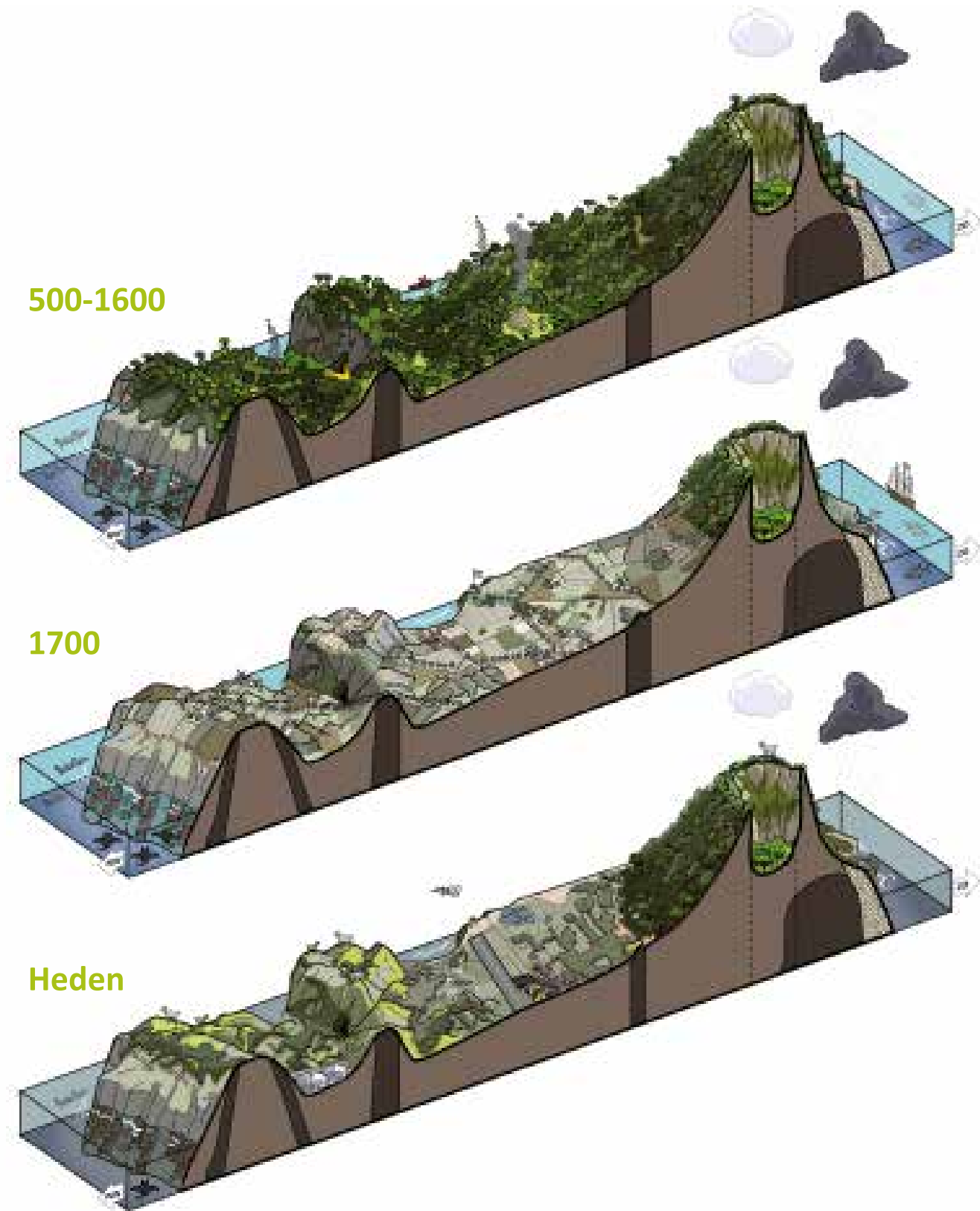
Deze breedte- en lengtedoorsnedes visualiseren 1500 jaar landschapsverandering van Sint Eustatius. U ziet drie tijdperiodes: van ongeveer 500 tot 1600, rond 1700 en de hedendaagse situatie. De oudste situatie toont de prekoloniale tijd waarin groepen oorspronkelijke bewoners het eiland bevolkten. De situatie van ongeveer 1700 toont de hoogtijdagen van de koloniale periode met tientallen plantages, landbouwpercelen en grote economische voorspoed. De laatste doorsnede is herkenbaar voor iedereen die op Sint Eustatius is geweest. Het toont de situatie van vandaag de dag. Op de volgende pagina kan de geïnteresseerde lezer een toelichting en verantwoording van de doorsnedes vinden.

500-1600

1700

Heden

Toelichting en verantwoording doorsnedes

De zes doorsnedes zijn tot stand gekomen na een reeks discussies tussen specialisten van Sint Eustatius en Europees Nederland. Ze kunnen gelezen worden als een ernstig versimpelde visuele samenvatting van deze landschapsbiografie. Er zijn echter ook keuzes gemaakt die om uitleg vragen. In de doorsnedes staan veel details. We lopen een aantal van de ene naar de andere kant van het eiland door, beginnend met de breedtedoorsnedes op de linkerpagina.

De eerste doorsnede toont de bewoning van oorspronkelijke bewoners van Sint Eustatius. Archeologische resten vormen de basis van deze locaties. Het middelste stuk van Sint Eustatius is vlak en vruchtbaar. Bewoning en (agrarische) activiteiten zijn al vanaf 500 AD hier geconcentreerd. In de koloniale periode is het bos gekapt en het landschap veranderd in een 'schuldig landschap' met 76 plantages waar tot slaaf gemaakten werden uitgebuit. De rijkdom van het eiland werd beschermd door forten en batterijen die ook op de doorsnedes van 1700 en vandaag de dag terug te vinden zijn.

Links op de doorsnedes is de lagune van Statia afgebeeld. Al vanaf de prekoloniale periode werd dit gebruikt voor visserij. In de koloniale periode kwam Oranjestad tot bloei en lagen hier tientallen schepen

voor anker. Tussen de zee en de klif lieten de Europeanen honderden gebouwen optrekken voor wonen, handel en vertier. In de huidige tijd zijn er enkele van deze gebouwen bewaard, maar de meesten zijn geworden tot ruïnes of afgebroken. In de zee is het voornaamste gebruik van de lagune te zien. In de prekoloniale tijd voor voedsel, rond 1700 voor handel in goederen en mensen en vandaag de dag voor recreatie.

De lengtedoorsnedes op de rechterpagina geven een ander beeld. Het valt direct op hoe bebost het eiland ooit was. Vanaf het moment dat de Europeanen het eiland overnamen, slonk het oppervlakte aan vegetatie. Met de neergang van de economische voorspoed, keerde een deel van de vegetatie terug op de hellingen van de Quill en bij nationaal park Boven. In het landschap van vandaag de dag vind je nog allerlei restanten uit de periode van de slavernij terug als verstilde herinneringen. Als je goed kijkt, zie je op de klif aan de linkerkant van de hedendaagse doorsnede de 'slavenmuren' weergegeven.

De Cultuurvlakte (het vlakke deel in het midden) is bewoond geweest sinds de eerste vestiging van mensen. Restanten van de oorspronkelijke bewoners vinden we er vandaag de dag terug. In de koloniale periode was dit gebied volledig in gebruik en woonden er relatief veel mensen. De

geit is alleen te zien in de doorsnede van het heden omdat deze pas in de 20e eeuw geïntroduceerd is op het eiland. Dit is niet de enige impact van de mens. Lokale en internationale invloeden van de mens zorgen voor een verschraving op land en in zee. Ook dit is zichtbaar op de doorsnedes in het aantal diersoorten, de verkleuring van het koraal en de kleur van de zee.

Maar niet alles is veranderd. De wolken rond de Quill zijn van alle tijden. En ook de ondergrond is redelijk gelijk gebleven. Deze blauwdruk bepaalt hoe Sint Eustatius gebruikt kan worden door de mens. In de doorsnedes zijn de schachten van de vulkanen donker weergegeven. Deze bestaan uit harde gesteenten van gestolde magma. De lichtere kleuren stellen as en losse blokken voor die tijdens verwoestende uitbarstingen zijn afgezet. De bovenste lijn is de grondwaterspiegel. De zijwaarts gerichte kromme pijlen eronder visualiseren de grondwaterstromingen.

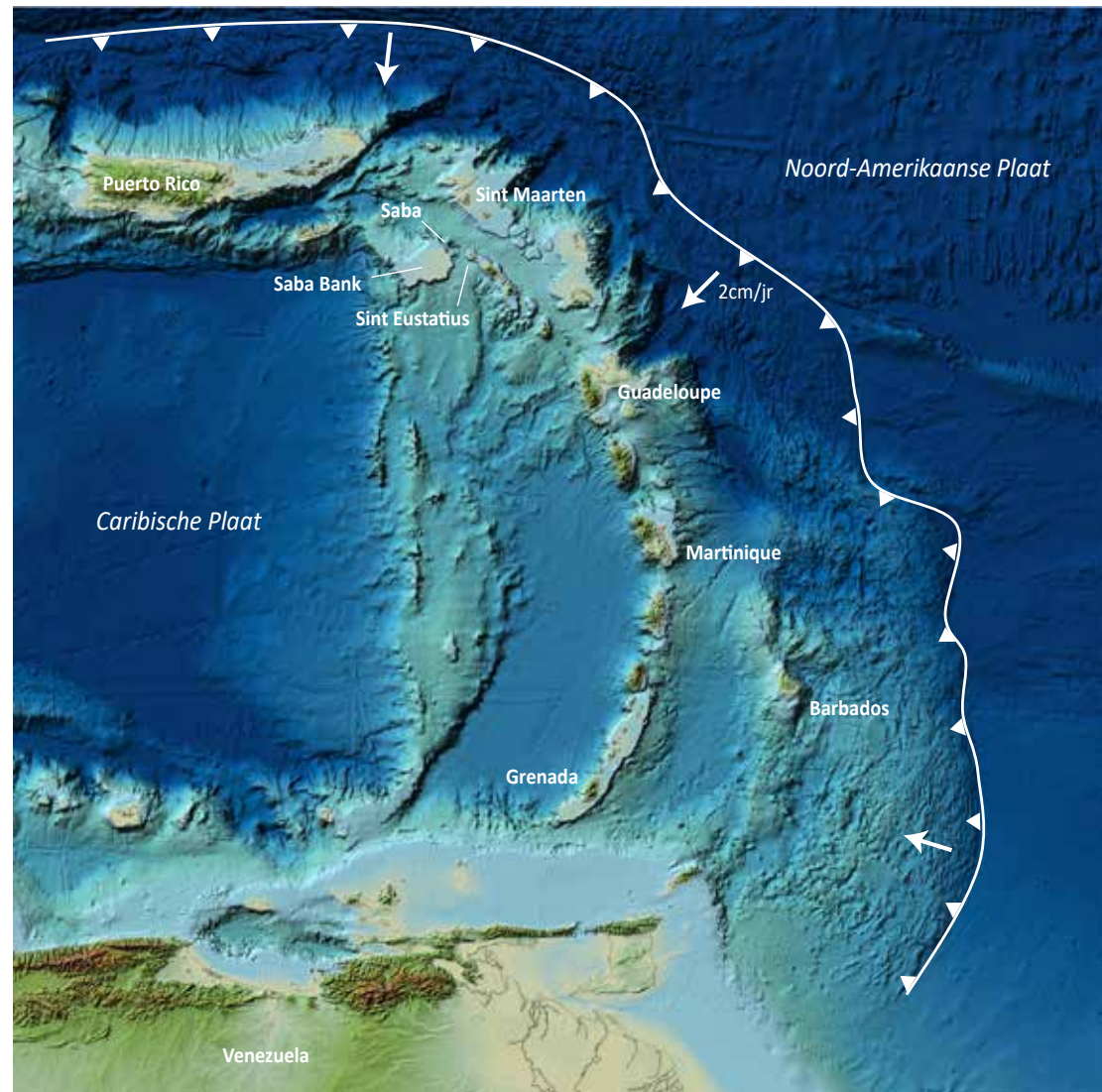

[2] HARM JAN PIERIK

DE BASIS: GEOLOGIE, BODEMS EN KLIMAAT VAN SINT EUSTATIUS

De vulkanische oorsprong van Sint Eustatius is nog goed zichtbaar aan de markante Quill vulkaan, die 600 meter boven zeeniveau uitsteekt. In het verleden hebben vooral de natuurkrachten uit de diepe aarde het eiland gevormd. In de nabije toekomst vormen erosie en extreme weersverschijnselen grote uitdagingen. In dit hoofdstuk wordt de geologische ontstaansgeschiedenis van Sint Eustatius besproken, samen met de landvormen en bodems die op het eiland gevormd zijn. Daarnaast wordt er aandacht besteed aan het klimaat en aan de risico's die weersverschijnselen en de geologie met zich meebrengen (de zogeheten *geohazards*). Al deze aspecten zijn van belang voor de gebruiksmogelijkheden die het eiland kent en heeft gekend en voor de toekomstige uitdagingen waar Statia voor staat. De flora en fauna alsmede de waterhuishouding zijn eveneens van belang voor de natuurlijke vorming van het eiland.

[Afb] Ligging van Sint Eustatius in het Caribisch gebied. Het eiland maakt onderdeel uit van de bovenwindse eilanden, een vulkanische eilandboog die al lang geleden ontstaan is door het wegduiken van de Noord-Amerikaanse plaat onder de Caribische plaat.

Sint Eustatius maakt onderdeel uit van de Bovenwindse Eilanden en hoort geologisch gezien bij de Kleine Antillen Boog. Dat is een rij van vulkanische eilanden die zich uitstrekt over een lengte van 740 kilometer van Grenada in het zuiden tot aan Saba in het noorden. De boog ligt langs de rand van een aardschol die de Caribische plaat wordt genoemd. De Quill is een actieve maar rustige vulkaan. De naam is een verbastering van het Nederlandse ‘de kuil’.

De aangrenzende Cultuurvlakte vormt het middendeel van het eiland. Op dit vlakke deel is de meeste bewoning te vinden en hier ligt ook de plaats Oranjestad. Deze vlakte ligt 10-80 m boven zeeniveau en heeft afkalvende kliffen langs beide kusten. In het uiterste zuidoosten ligt tegen de Quill een pakket afzettingen met scheefgestelde kalksteen, afgewisseld met vulkanisch afzettingen (*White wall – Sugar Loaf*). De Northern Hills vormen het noordelijke deel van het eiland met Boven als hoogste piek (289 m boven zeeniveau). Dit gebied bestaat uit de restanten van een of meerdere niet meer actieve vulkanen. De vulkanische activiteit is hier al zeker een miljoen jaar geleden gestopt.

Rondom Sint Eustatius ligt een onderzeese bank waar ook de nabijgelegen eilanden Sint Kitts en Nevis op liggen. Deze bank is ondieper dan 180 m. Vanaf de kustlijn helt

de zeebodem langzaam naar beneden, hier liggen vooral zand en rotsblokken. Rond de 15-20 m diepte contourlijn liggen koraalriffen, vooral rondom de Quill.

Klimaat

Sint Eustatius kent een tropisch klimaat met een gemiddelde temperatuur die het hele jaar door rond de 27 °C ligt. De neerslaghoeveelheid wisselt sterk maar ligt gemiddeld rond de 1000 mm per jaar. Juli tot en met september zijn de warmste maanden, met gemiddelde min. en max. temperaturen van resp. 21 en 31°C. Januari tot en met april zijn nauwelijks koeler, met gemiddelde min. en max. temperatuur van resp. 19 en 29°C. De hoeveelheid neerslag varieert vrij sterk door het jaar heen. Ook is er een grote variatie tussen de jaren, zeer droge jaren zijn geen uitzondering. Veruit de meeste neerslag valt in de maanden mei tot en met november. In deze periode valt er maandelijks gemiddeld meer dan 100 mm. De hoeveelheid neerslag varieert daarnaast ook per locatie op het eiland. Tegen de hoge top van de Quill-vulkaan valt meer neerslag dan op de rest van het eiland, naar schatting 1500 tot 2000 mm per jaar. Deze top is dan ook vaak omgeven door wolken. Er lijkt een bescheiden regenschaduwefect te zijn, waardoor de westkant van de berg wat minder regen ontvangt. De verwachting is dat de temperaturen in de toekomst zullen gaan toenemen en dat langdurige droge

periodes vaker zullen voorkomen. Tot 2050 neemt de jaargemiddelde temperatuur toe met 0,8 tot 1,3 °C (t.o.v. de periode 1991-2020), tot 2100 loopt dit mogelijk op tot 3°C. Als gevolg hiervan stijgt ook de zeespiegel met 30-80 tot 60-130 cm in het jaar 2100. In het uiterste scenario neemt de jaarlijkse hoeveelheid regenval juist af, in 2100 tot wel 44%.

De passaatwinden zorgen voor een overwegend oostelijke tot noordoostelijke wind. De oostkant van het eiland kent daardoor ook de sterkste golfslag. Tussen juni en november kunnen er orkanen langstrekken, dit gebeurt gemiddeld elke 4 tot 5 jaar. Orkanen komen net als de passaatwinden vrijwel altijd uit het oosten. Ze kunnen gepaard gaan met intense buien en richten dikwijls flinke schade aan. Beruchte orkanen passeerden het eiland in 1772, 1780 en 1899. Ook meer recentelijk, in 2017, richtte de orkaan Irma veel schade aan. Tropische stormen en orkanen van de zwaarste categorie zullen in de toekomst waarschijnlijk vaker gaan voorkomen. Nu passeren deze het eiland eens in de 39 jaar, in 2050 zal dat eens in de 30 tot 34 jaar zijn. Richting 2100 worden de intervallen steeds korter.

UITGELICHT

Klimaat in de toekomst

Voor toekomstprojecties van het klimaat

gebruiken klimaatwetenschappers diverse modellen. Deze worden gevoed met verschillende prognoses, die de uitstoot van broeikasgassen weergeven. In deze modellen wordt vervolgens gesimuleerd hoe het klimaat op aarde hierop reageert. Wereldwijd zijn de modellen van het IPCC leidend. Op basis van deze modellen heeft het KNMI scenario's voor Europees en Caribisch Nederland ontwikkeld. In deze biografie is uitgegaan van de meest recente KNMI-scenario's uit 2023.

Het KNMI onderscheidt vier scenario's: een hoog en laag uitstootscenario, met elk een natte en een droge variant. In al deze scenario's warmt het klimaat op. Hoe aardsystemen vervolgens zullen reageren op deze opwarming is met een bandbreedte omgeven. De meeste scenario's voor Caribisch Nederland laten een duidelijke trend richting toenemende droogte en een stijgende zeespiegel zien. Hoe groot die toenames exact zullen uitvallen, is niet helemaal nauwkeurig te voorspellen.

UITGELICHT

Stratovulkanen en hun bodems

De Quill is een zogenaamde stratovulkaan, een veel voorkomend type vulkaan op aarde. Stratovulkanen kennen vrij steile hellingen en komen voor op plekken waar de ene aardplaat onder de andere duikt. Sint Eustatius is samen met de rest van de

Bovenwindse Eilanden ontstaan doordat de Noord-Amerikaanse plaat onder de Caribische plaat duikt. Dit gebeurt met een snelheid van ongeveer 2 cm per jaar. Eenmaal diep onder de aardkorst zorgt de ondergedoken plaat voor het smelten van magma, dat zich een weg omhoog zoekt. Hierdoor vormen zich vulkanen die in een rij langs de plaatgrens liggen. Dit vulkaantype heeft vrij stroperige magma, overwegend bestaand uit *andesiet*, een bepaalde combinatie van vulkanische mineralen. De stroperigheid van het magma zorgt ervoor dat na verloop van tijd de druk van onderaf sterk kan opbouwen, waardoor de uitbarstingen behoorlijk explosief kunnen zijn. Daarnaast kan ook een grote hoeveelheid water in het magma voor een meer explosieve uitbarsting zorgen.

Bij een uitbarsting kan een deel van de vulkaan rondom de krater weggeblazen worden en kunnen grote, verwoestende gloedwolken (pyroklastische stromen) ontstaan. Deze hete mengsels van gas, as en stenen stromen met grote snelheid de helling af. Een specifieke soort gesteente dat hierbij vormt is puimsteen. Deze gestolde lavabrokken hebben veel holtes, die gevormd zijn door grote hoeveelheden gas dat tijdens het stollen aanwezig was. Dankzij de holtes kan dit gesteente op water drijven. Ook wordt er vaak een grote hoeveelheid as en blokken de lucht in

gespuwd, waarna ze rondom de vulkaan weer terugvallen. Over het algemeen geldt dat de grootste blokken dicht bij de krater liggen. Het fijnere pyroklastische materiaal ligt wat verder van de krater af. De plek waar de as neerkomt is deels afhankelijk van de windrichting tijdens de uitbarsting.

Van het magma vloeit slechts een deel daadwerkelijk uit de vulkaan. Magma die uit een vulkaan vloeit, wordt lava genoemd. Vanwege de grote stroperigheid van de lavastromen komen deze vaak niet zo ver. Een deel van het magma bereikt het oppervlak niet maar stolt dicht daaronder en vormt grote opbollingen (*zwellkoepels*).

Vulkanische bodems zijn zeer mineraalrijk en bestaan uit los materiaal. Tussen de korrels zijn veel poriën aanwezig. Dit zorgt ervoor dat plantenwortels makkelijk de bodem in kunnen groeien en dat water vrij makkelijk in de bodem kan wegsijpelen. Wateroverlast is daardoor zeldzaam. De vulkanische afzettingen worden echter pas vruchtbaar als er onder invloed van warme en vochtige omstandigheden voldoende bodemvorming heeft plaatsgevonden.

Als onderdeel van bodemvorming verweren vulkanische mineralen in de bovenlaag van de bodem tot vruchtbare kleimineralen. Als de bodem vochtig genoeg is, hopen ook dode plantenresten zich hier op als

organisch materiaal. De kleimineralen en het organisch materiaal zorgen er samen voor dat de bodems vruchtbaar zijn en goed water vast kunnen houden. Op Sint Eustatius is dit vooral het geval op de hogere delen van de Quill, waar voldoende regen valt. Op de lagere delen van Sint Eustatius zijn de bodems juist vrij ondiep ontwikkeld -tot maximaal enkele decimeters diep- en kan de vegetatie weinig profiteren van de vulkanische bodem.

Eiland gevormd door uitbarstingen en erosie

De geologie van Sint Eustatius is in 1886 voor het eerst uitgebreid beschreven door de Nederlandse geoloog Gustaaf Molengraaf. De bodems van het eiland zijn in de jaren 1950 door de Nederlandse bodemkundige Veenbos gekarteerd. Hij onderscheidde hierbij vijf bodemeenheden op basis van textuur (samenstelling, bijv. lemig, zandig of stenig) met in totaal acht deelenheden (zgn. *phases*), vooral gebaseerd op helling en stenigheid. Ook maakte hij een afgeleide bodemgeschiktheidskaart, waarin onderscheid gemaakt werd tussen bodems geschikt voor akkerbouw, begrazing of natuur.

Vanaf de jaren 1970 leverden de geologen John Roobol en Alan Smith belangrijke bijdragen over de geologie van het eiland.

Zij richtten zich vooral op de vulkanische aspecten. Uit deze studies komt naar voren dat Sint Eustatius gevormd is door de wisselwerking van vulkaanuitbarstingen en erosie die daarop volgde. In deze bijdrage is grotendeels gebruik gemaakt van bovengenoemde werken, aangevuld met inzichten uit (landschaps) archeologische studies, rapporten en scripties. Hieronder wordt de geologie van het eiland per deelgebied besproken. Ook komen de landvormen, bodemtypes en gebruiksmogelijkheden aan bod die hiermee samenhangen.

Northern Hills

De Northern Hills vormen het oudste gedeelte van Sint Eustatius. Dit gebied bestaat uit de sterk geërodeerde resten van een oude vulkaan of van meerdere kleine vulkanen. Op de zeebodem zijn de contouren hiervan vermoedelijk nog te zien, als een ronde ondiepte van zo'n 10 km doorsnede, met de Northern Hills als middelpunt. Exacte dateringen ontbreken, maar vermoed wordt dat dit deel van het eiland enkele miljoenen jaren geleden is ontstaan. Na 1 miljoen jaar geleden is er geen vulkanische activiteit meer geweest op dit deel van het eiland en is het grootste deel van de vulkaan weer verdwenen door erosie. De ondergrond van de Northern Hills bestaat uit hard gesteente van gestolde lavastromen (voornamelijk *andesieten*).

Dit wordt afgewisseld met zachtere pyroklastische afzettingen. Dit zijn losse afzettingen van as en stenen (zie kader Stratovulkanen en hun bodems). De harde gesteentes van de gestolde lavastromen zijn meer resistent tegen erosie en steken daardoor uit. Dit is bijvoorbeeld te zien aan de vrij onregelmatige vorm aan de noordoostkust, waarbij de harde delen de in zee uitstekende delen vormen. Ook de toppen van de Northern Hills bestaan vooral uit de harde, vaste gesteenten.

Dit zijn Mary's Glory (184 m), Boven (289 m), Gilboa Hill Center (175 m), Bergje en Signal Hill (234 m). Bergje kent een oude krater van 800 m in doorsnede, met daarin een zwelkoepel. Signal Hill en Gilboa Hill Center hebben beide een hoefijzervormige structuur bestaande uit hard en daardoor erosie-resistent, vulkanisch gesteente. Aan de zuidhelling van Boven liggen oranje gekleurde gesteenten. Deze kleur is gevormd door vulkanische dampen. De bodems van de Northern Hills zijn geclassificeerd als *Stony rough land* in de Engelstalige bodemkartering van Veenbos. Ze zijn grotendeels zeer stenig (met kleilig en lemig materiaal tussen de stenen) en daardoor nauwelijks geschikt voor landbouw.

Tussen Bergje en Pilot Hill ligt een plateau van rond de 150 m boven zeeniveau, waar

de olieopslag is aangelegd. De bodem bestaat hier uit verkit, fijnkorrelig, wit materiaal, dat lokaal terras wordt genoemd. Dit is veel jongere, vulkanische as van de Quill, die boven op de oude afzettingen van de Northern Hills ligt. In deze as zijn kleiige gronden ontwikkeld die hard worden als ze nat zijn (*Terras loam*). Water loopt hier minder makkelijk in weg. De aangrenzende hellingen richting de Tumble Down Dick Bay en de Zeelandia Baai zijn zeer erosiegevoelig. Doordat het fijnere materiaal er makkelijk uit heeft kunnen spoelen blijven er meer stenen over in de bodem. Dit bodemtype is geclassificeerd als *Terras loam, very steep stony phase*.

Tussen de toppen liggen de dalen van de Venus Baai, Zeelandia Baai en de Tumble Down Dick Bay. Deze dalen zijn het grootste deel van de tijd droog, alleen tijdens hevige regenval voeren ze water af. Aan de zuidostrand van de Northern Hills ligt materiaal dat van de helling is afgespoeld en als waaiers op de Cultuurvlakte terecht is gekomen. Deze waaiers zijn deels opgebouwd uit verspoelde *Terras loam* van het aangrenzende plateau. Ze bevatten echter ook verspoeld afbraakmateriaal van de omliggende oude vulkanen. De bodems van deze waaiers zijn geclassificeerd als *Zeelandia loam*. Ze bestaan uit fijn materiaal, dat plakkerig wordt bij een hoge vochtigheid. Ook het dal dat uitkomt op

[Afb] Vereenvoudigde geologische kaart van St. Eustatius. Sint Eustatius is een vulkanisch eiland. Het zuidelijke deel bestaat uit de actieve maar rustige vulkaan de Quill. Het noordelijk deel van het eiland is een restant van een uitgestorven vulkanisch complex. In het zuiden liggen omhoog gedrukte kalkafzettingen (White Wall - Sugar Loaf) die oorspronkelijk gevormd zijn in een ondiepe zee. (bron: Roobol & Smith 2004).

Geologie

Uitgedoofde Northern Hills (> 1.000.000 jaar oud)

- Pyroklastische afzetting en enkele lavastroom
- Idem, aangetast door jongere vulkanische dampen

Quill (< 22.000 jaar oud)

- Pyroklastische afzetting (stenen, blokken en as)
- Recente baan van pyroklastische afzettingen

White Wall/Sugar Loaf (68.000 – 320.000 jaar oud)

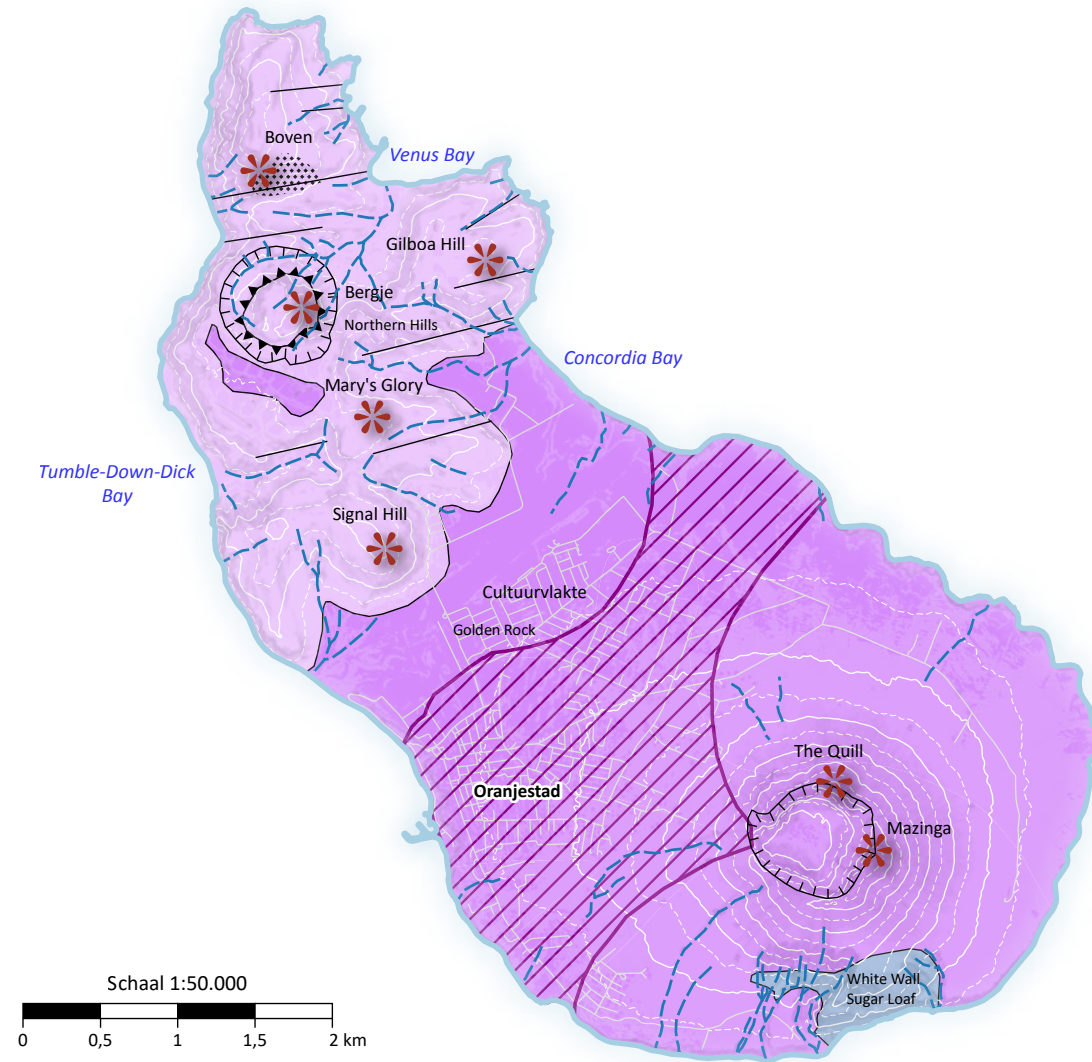
- Kalksteen met vulkanische afzetting

Kraterrand

(mogelijk) Breuk

Geul ('gut')

Top

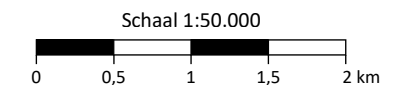
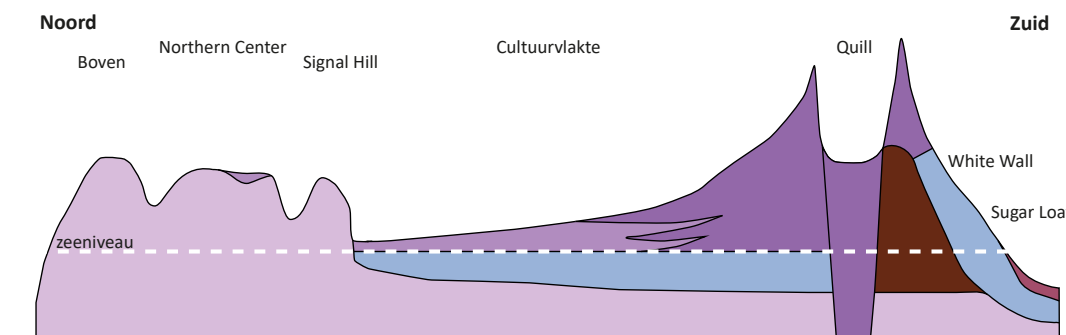

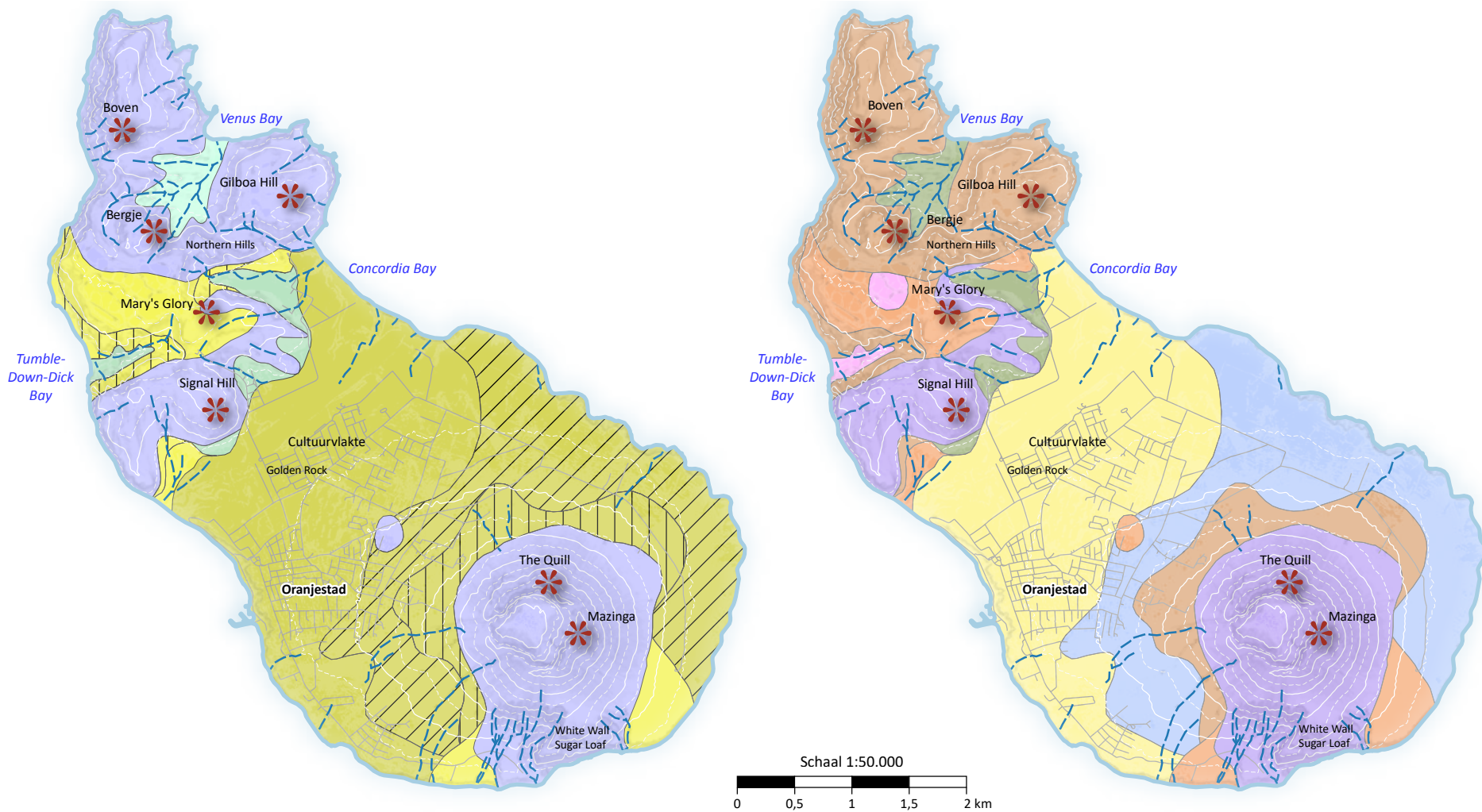
[Afb onder] Schematische geologische doorsnede van Sint Eustatius. De afzettingen van de Northern Hills vormen het oudste deel van het eiland. In een ondiepe zee rondom het eiland groeiden koraalriffen en vormden zich ondiepe lagunes. Hierdoor ontstond een pakket kalksteen, dat mogelijk onder het eiland doorloopt. Het grootste deel van het eiland ontstond pas de laatste tienduizenden jaren, toen de Quill actief werd. Hierbij werd aan de zuidkant een deel van de kalkafzettingen omhoog gedruwd (White Wall – Sugar Loaf). (naar: Roobol & Smith 2004: fig. 33).

[Afb boven] De zuidoostkant van het eiland. De White Wall - Sugar Loaf secties liggen hier tegen de Quill aan. Aan de schuimkoppen langs de kliffen van de oostkant (rechts) is te zien dat de passaatwinden hier sterkere golfslag veroorzaken. (foto: Ruud Stelten)

- Oudste Quill afzetting
- Pyroklastische afzetting dichtbij de krater (blokken, scoria en as)
- Pyroklastische afzetting verder van de krater (vooral as)
- Oudere vulkanische afzetting (ouder dan 500.000 jaar)
- Kalksteen met vulkanische afzetting
- Zwelkoepel

Bodem

- Rs - Stony rough land
- Sl - Statia loam
- Sm ... moderately steep phase
- Ss ... steep phase
- Erosiegeul ('gut')
- Tl - Terras loam
- Ts ... steep very stony phase
- Zl - Zeelandia loam
- Za ... alluvial fan phase
- Top

Bodemgeschiktheid

 Land geschikt voor akkerbouw II - Geschikt, met enige beperkingen III - Geschikt, met grote beperkingen Land in beperkte mate geschikt voor akkerbouw IV - Best geschikt als weide en hooiland, soms akkerbouw	 V - Begrazing en bosbouw, weinig beperkingen VI - Begrazing en bosbouw, met enige beperkingen VII - Begrazing en bosbouw, met grote beperkingen VIII - Uitsluitend recreatie en natuur

[Afb] Bodemkaart en bodemgeschiktheidskaart van St. Eustatius. Vooral op de steilere hellingen bestaan de bodems uit stenig materiaal, op de wat minder steile delen komen vaak bodems voor met (zandige) leem- en kleigronden (loam). Bodemgeschiktheidskaart, gebaseerd op de bodemkaart. De stenige en steilere delen zijn het minst geschikt voor akkerbouw, tuinbouw of beweiding. Wat vlakke gebieden, vooral de Cultuurvlakte, zijn over het algemeen geschikter. (Bron: Veenbos 1955)

de Venus Baai aan de noordkant kent een vergelijkbaar bodemtype (*Zeelandia loam, alluvial fan phase*). In vergelijking met de stenige bodems boven op de oude vulkanen zijn al deze gronden wat meer geschikt voor bewerking. Op de hellingen zijn echter wel maatregelen nodig om erosie tegen te gaan. De klei uit deze bodems is belangrijk bronmateriaal geweest voor het aardewerk van de oorspronkelijke bewoners.

De Quill en Cultuurvlakte

De Quill is een actieve vulkaan van ten minste 22.000 jaar oud. Toen de Quill gevormd werd, was de vulkanische activiteit in de Northern Hills al lange tijd voorbij. Na jaren van vulkanische inactiviteit en erosie zorgde de Quill er dus weer voor dat het eiland groeide. De eerste uitbarstingen van de Quill vonden onder water plaats. Naarmate er vaker uitbarstingen waren, kwam de vulkaan op een gegeven moment boven zeeniveau te liggen. Ook sloot deze via de huidige Cultuurvlakte aan bij de restanten van zijn voorganger in de Northern Hills.

De vulkaan heeft een zeer kenmerkende conische vorm met een 800 m brede krater. De bodem van deze krater ligt 300 m dieper dan de rand. De vulkaan bestaat vrijwel geheel uit as en blokken, afgezet tijdens pyroklastische stromen. Er zijn nauwelijks gestolde lava- of magmagesteenten

aanwezig zoals in het noordelijke deel van het eiland wel het geval is. De geologische opbouw en geschiedenis van deze vulkaan is goed onderzocht aan de hand van profielkuilen en ontsluitingen in de kustkliffen. Daarin zijn de lagen goed te vervolgen. Uit deze gegevens zijn eerdere uitbarstingen gedateerd. Ook kon worden afgeleid hoe explosief de uitbarstingen moeten zijn geweest. De uitbarstingen die de vulkaan hebben gevormd, kenden vaak lange tussenpozen.

Gemiddeld is er eens in de 1400 jaar een uitbarsting geweest. De laatste uitbarsting is niet precies gedateerd, maar heeft in elk geval plaatsgevonden vóór het jaar AD 600. Vrijwel al deze uitbarstingen waren zeer explosief, hoewel de mate waarin varieerde. Bij de uitbarstingen traden verwoestende pyroklastische stromen op en werden grote hoeveelheden as uitgestoten. De Cultuurvlakte vormt de noordwestelijke uitloper van de Quill. Deze bestaat uit een vele tientallen meters dik pakket van fijn en los materiaal, voornamelijk vulkanische as en puimsteen. Midden op de Cultuurvlakte ligt de Round Hill. Deze kleine hoogte bestaat ondergronds vermoedelijk uit gestolde magma gevormd als kleine zwelkoepel.

In de vulkanische as en het puimsteen van de Cultuurvlakte hebben zich de

[Afb] Uitzicht vanaf Signal Hill (Northern Hills) over de Cultuurvlakte, met op de achtergrond de Quill.

best bewerkbare bodems van het eiland ontwikkeld (*Statia sandy loam*). Deze bodems zijn echter wel vrij gevoelig voor verdroging. Ze hebben een dondergrijsbruine, organisch rijke horizont aan het maaiveld. Deze gaat via een gele verweringszone over in het onderliggende grijze materiaal dat niet door bodemvorming is aangetast. De aangrenzende, wat hoger gelegen gebieden aan de westkant van de vulkaan kennen een vergelijkbare bodem. Deze zijn rijker aan puimsteen (*Statia sandy loam, steep en moderately steep phases*). Doordat deze gebieden een steilere helling hebben, zijn

de bodems ook erosiegevoeliger. Richting de top van de vulkaan valt meer neerslag en zijn de bodems steeds dieper ontwikkeld. Boven de 150-200 m is de helling echter zo steil (bijna 45°) en is de grond zo stenig en erosiegevoelig dat deze vrijwel ongeschikt is voor landbouw. Deze bodems worden aangeduid als *Stony rough land*. Dit zijn zeer stenige gronden met zandige klei en leem tussen de stenen. Op sommige steilere, wat hoger gelegen delen van de Quill vond echter tot ver in de 20e eeuw kleinschalige terrassenlandbouw plaats. Door de kenmerkende terrasaanleg kon de erosiegevoeligheid worden tegengegaan. Bij kleinschalig gebruik zijn de bodems ook vrij goed bewerkbaar, vooral vanwege de vruchtbaarheid en vochthuishouding op grotere hoogte. Tegenwoordig zijn deze plekken weer grotendeels bebost.

Langs de randen van de Cultuurvlakte liggen kliffen van 18 tot 45 m hoog. Bij de kustsecties van Concordia Bay en bij Billy's Gut ligt een klein, grindrijk strand. Aan de zuid- en zuidwestkant van de Quill liggen enkele diep ingesneden, smalle erosiedalen zoals de Big Gut en Soldiers' Gut. Deze dalen staan het grootste deel van de tijd droog. Ze voeren alleen water af als er veel regenval is geweest. In de bodem van de Cultuurvlakte zakt het water makkelijk weg, op enkele tientallen meters diepte ligt een kleine zoetwaterlens. Er zijn momenteel geen

[Afb] Scheefgestelde kalksteenlagen van de Sugar Loaf ridge aan de zuidkant van de Quill, gezien vanaf Fort de Windt.

natuurlijke waterbronnen of permanent stromend water op het eiland aanwezig. Vermoed wordt dat de prekoloniale bevolking zoet water kon aantappen uit deze zoetwaterlens via bronnen langs de kust.

White Wall - Sugar Loaf

Aan de zuidoostkant van de Quill liggen afzettingen die duidelijk afwijken van de andere gesteenten op het eiland.

Hier ligt een dik pakket scheefgestelde kalksteenlagen met hierin ook vulkanische afzettingen (*White Wall - Sugar Loaf*). Deze pakketten zijn tussen 320.000 en 68.000 jaar geleden afgezet in een relatief ondiepe lagune, afgeschermd van de open zee. De kalksteen is gevormd uit kalkslib afgezet in de luwte van een koraalrif. Vulkanische aslagen bovenin de *Sugar Loaf*-sectie markeren de oudste afzettingen van de Quill. Het geheel is vervolgens scheefgesteld, waarschijnlijk door de opwaartse druk van de zwelkoepel van de Quill. Dit gebied is te steil voor intensief landgebruik en is bovendien zeer stenig.

Geohazards en klimaatimpact

Geohazards zijn geologische processen die een bedreiging kunnen vormen voor mensen. Voorbeelden hiervan zijn aardbevingen, vulkaanuitbarstingen, overstromingen, erosie en aardverschuivingen. Ook kan een vulkaanuitbarsting op een nabijgelegen eiland een tsunami veroorzaken. Al deze *geohazards* speelden en spelen een rol op Sint Eustatius.

Een volgende uitbarsting?

De Quill is geologisch gezien een nog actieve vulkaan. Hoewel er al eeuwen geen vulkanische activiteit op is geweest, is een uitbarsting in de toekomst zeker mogelijk. Op het nabijgelegen en geologisch vergelijkbare Montserrat vond van 1995 tot 2010 nog een reeks uitbarstingen plaats, waarbij de hoofdstad Plymouth volledig onder as werd bedolven. Deze uitbarstingen volgden op een periode van 450 jaar rust. Eerder, in 1902, vormde de uitbarsting van Mont Peleé (Martinique) met ca. 30.000 doden één van de dodelijkste vulkaanuitbarstingen uit de recente geschiedenis in het Caribisch gebied.

Geologisch onderzoek heeft aangetoond dat de Quill met tussenpozen van gemiddeld 1400 jaar op zeer explosieve wijze is uitgebarsten. Ondiep warm grondwater onder de Quill geeft aan dat de vulkanische

[Afb] Diep ingesneden geulsystemen aan de zuidkant van de Quill vanaf Fort de Windt. Deze geulen voeren alleen water af na hevige regenval. Rechts is een stukje van de kalkstenen van de White Wall te zien.

[Afb rechts] Zicht op de uitgedoofde Northern Hills vanuit het oosten. De uitstekende delen langs de kustlijn laten de aanwezigheid zien van erosie-resistent vulkanisch gesteente. (foto: Ruud Stelten)

activiteit waarschijnlijk niet volledig voorbij is. Zelfs een relatief kleine uitbarsting zou een zeer desastreus effect hebben. Omdat de dichtbebouwde Cultuurvlakte aan de voet van de vulkaan ligt, kunnen verwoestende pyroklastische stromen en asregens hier grote schade aanrichten.

Het KNMI houdt de aanwijzingen van toegenomen vulkanische activiteit daarom in de gaten met een netwerk van meetinstrumenten. Dit meetnetwerk is in 2006 gestart en in de jaren daarna telkens uitgebreid. Het netwerk detecteert mogelijke toegenomen trillingen of de

vervorming van het aardoppervlak. Dergelijke signalen kunnen aanwijzingen zijn dat magma omhoog komt. Ze treden weken tot zelfs jaren voorafgaand aan een eventuele uitbarsting op, waardoor op tijd waarschuwen goed mogelijk is. De meetinstrumenten zenden dag en nacht informatie naar het KNMI. De gegevens worden vervolgens automatisch verwerkt en handmatig gecontroleerd. In acute, potentieel gevaarlijke situaties wordt een protocol gevolgd om de autoriteiten op de eilanden en het Departementaal Coördinatiecentrum Crisisbeheersing van het ministerie van Infrastructuur en

Waterstaat op de hoogte te brengen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een waarschuwingssysteem met vier alarmniveaus: normaal (groen); advies (geel); opgelet (oranje) en waarschuwing (rood).

Wateroverlast, erosie en aardverschuivingen

Grote neerslaghoeveelheden zullen waarschijnlijk vaker plaatsvinden, zeker ook als orkanen van de hoogste categorie vaker zullen gaan voorkomen. Het is dus aannemelijk dat door klimaatverandering de overlast door overstromingen en erosie

zal gaan toenemen. Overstromingen treden nu vooral plaatselijk en kortstondig op als gevolg van piekbuien. Tijdens sterke piekbuien is de waterdoorlatendheid van de vulkanische bodems soms onvoldoende. Grote hoeveelheden water stromen dan van de helling af, waardoor wateroverlast kan ontstaan. Ook kan hierdoor bodemmateriaal eroderen en vervolgens afspoelen naar lagere delen. Vooral op steile wegen en tussen de bebouwing kan de waterafvoer aanzienlijk versnellen. De wat lagere delen komen dan tijdelijk onder water te staan.

Bodemerrosie vindt vooral plaats op hellingen waar de begroeiing sterk is aangetast, met name door intensieve begrazing. Ook via (onverharde) wegen en in de erosiegeulen ('guts') aan de zuidkant van de Quill treedt regelmatig erosie op tijdens hevige neerslag. Het meegespoelde sediment komt terecht op de vlakke delen en op wegen, een deel spoelt door naar zee. Ook vinden af en toe aardverschuivingen plaats, waarbij grote hoeveelheden materiaal in één keer van de helling afschuiven. Vaak gebeurt dit tijdens hevige regenbuien. Enkele historische bekende aardverschuivingen vonden plaats bij de *White Wall - Sugar Loaf*, langs de kliffen van de haven en langs de oostkust bij Bargina Bay. Bij sterkere piekafvoeren zullen aardverschuivingen en overstromingen waarschijnlijk vaker gaan voorkomen. Hierbij kan erfgoed verspoelen

en verdwijnen of bedolven raken. Meer sedimentrijk water dat doorstroomt naar zee, kan de koralen versneld aantasten. Koralen staan momenteel al onder druk door een toename van de temperatuur van het zeewater.

Daarnaast zal toenemende droogte een grote impact hebben op het eiland. In droge jaren kunnen grotere (drink)watertekorten ontstaan evenals problemen voor de landbouw en toegenomen kans op branden. Drogere bodems zijn daarnaast ook gevoeliger voor erosie.

Langs de kust vindt doorgaande kliferosie plaats. Langs de kliffen van de Cultuurvlakte heeft sinds 1960 de meeste afslag plaatsgevonden bij de Concordia Bay en in mindere mate bij de haven aan de westkust. Het gaat om een terugtrekking van enkele tientallen meters. De oostkust krijgt relatief veel sterke golfslag te verduren door de passaatwinden. Desalniettemin is de erosie aan de westkust ook problematisch. Het vrij losse materiaal waaruit de kliffen grotendeels bestaan, brokkelt makkelijk af. De plekken waar erosiegeulen ('guts') uitkomen bij de kust zijn extra gevoelig omdat hier ook erosie door afstromend water optreedt. Bij Fort Nassau zijn delen al in zee gevallen. De kliffen onder Fort Oranje zijn met pinnen en metalen netten verstevigd.

[Afb boven] Klif langs de haven met daarin pyroklastische afzettingen van de Quill en een hek tegen kliferosie. Onderin liggen lichte, fijne aslagen (tuff), bovenin beeld liggen donkerdere afzettingen met grotere stenen.

[Afb onder] Afspoeling van sediment op de weg tijdens hevige regenval in de buurt van White Wall. (foto: Samuel Stapel).

Door de combinatie van zeespiegelstijging en toename van orkanen en van piekneerslag zou kliferosie versneld kunnen optreden. Hierbij wordt het erfgoed dat nu dicht bij de rand van kliffen ligt of er vlak onder versneld bedreigd. Hierbij valt te denken aan de Benedenstad, aan begraafplaatsen van tot slaaf gemaakten of aan prekoloniale archeologische sites dicht bij de kliffen. Ook zullen de laagste randen van het eiland verdrinken bij een zeespiegelstijging (onder ca. 1 m lijn).

Hoewel de effecten op hoofdlijnen bekend zijn, vergt de exacte impact van klimaatverandering op versnelde erosie en wateroverlast nog nader onderzoek. De impact zal voor een belangrijk gedeelte afhangen van maatregelen om erosie tegen te gaan, vooral in het binnenland. Hierbij kan gedacht worden aan beheer van vegetatie (tegen overbegrazing). Ook het strategisch aanleggen van dammen of duikers rondom wegen kan bevorderen

dat het water van piekafvoeren voortijdig afgevoerd wordt.

Het belang van aangepast landgebruik voor het vasthouden van de bodem is van alle tijden. Dat blijkt ook uit archeologisch onderzoek. Vanaf de koloniale periode vond ook op de cultuurvlakte in reactie op ontbossing versnelde erosie plaats. Bij *Smoke Valley* en de *Golden Rock* ligt bijvoorbeeld een laag van 40 cm tot wel twee meter dik die is afgezet na erosie van omliggende hogere delen in het landschap. Het verder verankeren van kliffen op kwetsbare plekken en vegetatiebeheer boven op de kliffen zou kunnen helpen om klifafslag en kliferosie te verminderen.

[Afb] Beschermend net dat rondom de klif bij Fort Oranje is bedoeld om erosie tegen te gaan.

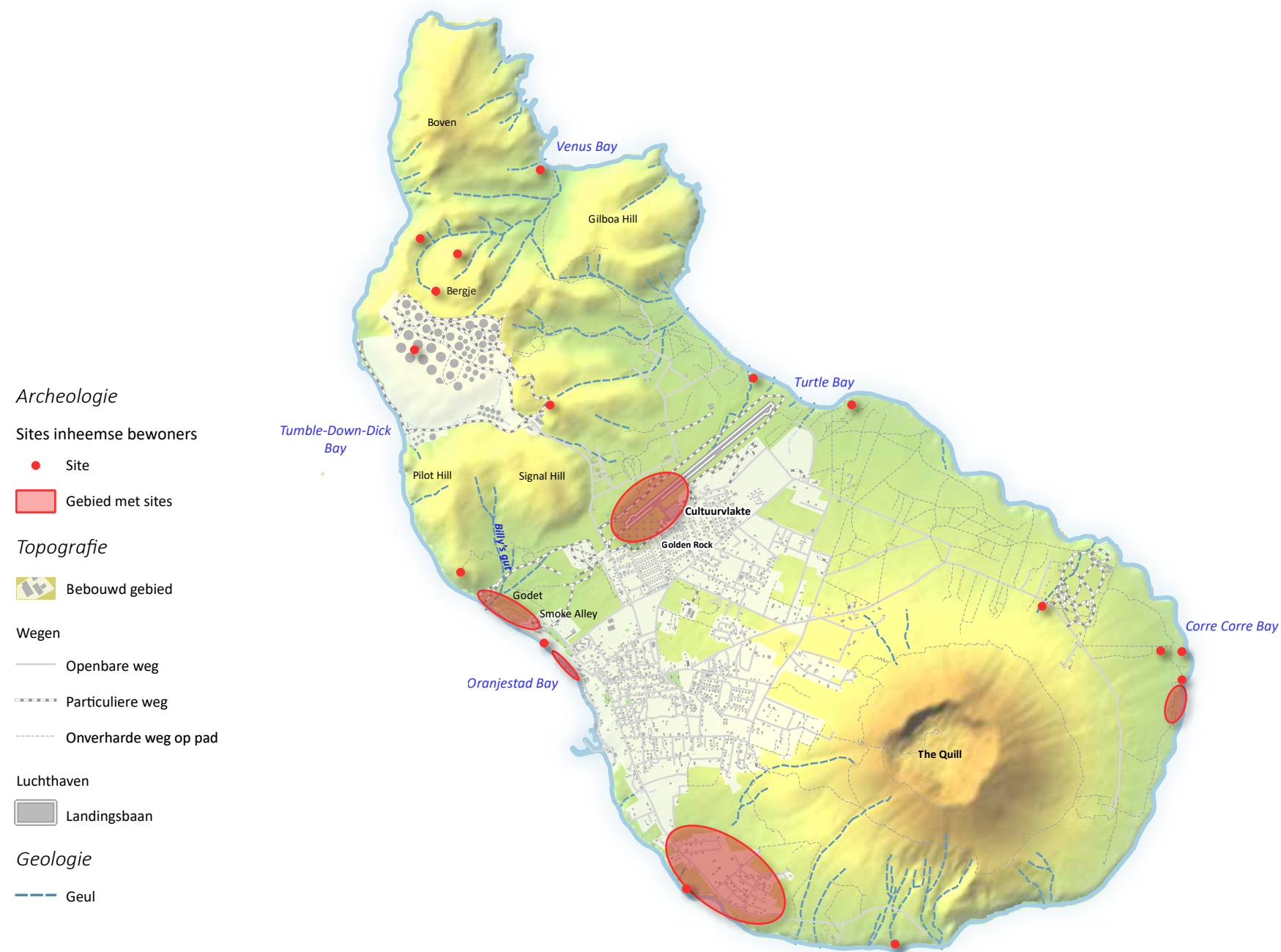

[3] MAAIKE DE WAAL

LANDSCHAPSGEBRUIK IN DE PREKOLONIALE PERIODE

De eerste bewoners van Sint Eustatius waren inheemse groepen die afkomstig waren van het Zuid- en Midden-Amerikaanse vasteland. Zij noemden het eiland 'Aloi', wat 'Land van de Cashew' betekent. Hoewel deze naam terugkomt in lokale organisaties en in een recent ontdekte lokale plantensoort, herinnert weinig ons nog aan de eerste mensen die hier leefden en die Statia gebruikten en bewoonden. Toch zijn de getuigenissen van hun aanwezigheid nog steeds te vinden in de huidige landschappen. Dit hoofdstuk gaat over deze oorspronkelijke bewoners.

[Afb] De Cultuurvlakte. (foto: Maaïke de Waal)

[Afb] De bekendste permanente nederzettingen liggen in de Cultuurvlakte: Golden Rock, onder het vliegveld in het centrale deel van de vlakte, en Godet en Smoke Alley, aan de westkust, ten zuiden van Pilot Hill. Verschillende generaties mensen leefden hier en dat resulteerde in grote en dikke archeologische lagen, vol met archeologisch materiaal. Oorspronkelijk waren er waarschijnlijk meer inheemse nederzettingen te vinden, bijvoorbeeld aan de westkust. Prekoloniale voorwerpen die worden gevonden in Oranjestad Baai kunnen hiervan de restanten zijn. Eeuwenlang gebruik en bebouwing van dit deel van het eiland hebben de context van deze voorwerpen vernietigd. Toch tonen de vondsten dat ook deze laaggelegen kuststrook intensief werd gebruikt door de eerste bewoners.

Er zijn geen dateringen voor de vroegste menselijke aanwezigheid op Statia. De oudste archeologische vindplaats op het nabijgelegen Saba is echter wel gedateerd, namelijk rond ca. 3484 v.Chr. Dit toont aan dat inheemse groepen dit deel van de regio ca. 5500 jaar geleden al aandeden. Deze kleine, nomadische groepen trokken langs de Caribische eilanden, vestigden zich hier seizoensmatig en gebruikten de lokale natuurlijke hulpbronnen. Zij lieten kleine concentraties gebruikt steen en schelp achter, die voor een ongetraind oog moeilijk te herkennen zijn.

Vanaf ca. 230 n.Chr. vestigden inheemse groepen zich permanent op Statia. De grotere nederzettingen van deze groepen bevatten artefacten zoals aardewerk en zijn daardoor gemakkelijk te vinden. Stilistische kenmerken van dit aardewerk en dateringen op basis van radioactieve koolstof plaatsen het einde van de permanente bewoning rond ca. 900 n.Chr. Op basis van vergelijkingen met naburige eilanden wordt aangenomen dat deze inheemse groepen Statia ook in latere perioden nog hebben bewoond, mogelijk tot ca. 1200/1300 n.Chr. Deze dateringen staan echter niet met zekerheid vast. Er zijn geen concrete latere dateringen voor Statia, maar nieuwe ontdekkingen worden nog steeds gedaan en inzichten kunnen veranderen. Europese kolonist en die vanaf 1493 naar dit deel

van de regio kwamen, negeerden Statia aanvankelijk. Het werd bestempeld als 'een nutteloos eiland'. Men begon pas in de jaren 1620 over het eiland te schrijven, zonder melding te maken van de inheemse bevolking. De oorspronkelijke bewoners hadden het eiland op dat moment mogelijk al verlaten of waren gevlucht naar afgelegen en moeilijker bereikbare locaties. Vroege Europese kroniekschrijvers kunnen hen ook bewust hebben genegeerd.

Het inheemse landschap en factoren voor locatiekeuze

Bij het onderzoeken van gebieden die aantrekkelijk waren voor prekoloniale bewoning, vinden we artefacten die ons informatie geven over de aanwezigheid en activiteiten van deze mensen in het verleden. Inheemse groepen gebruikten veel vergankelijke materialen die niet bewaard zijn gebleven, zoals materialen om huizen mee te bouwen. Andere objecten zijn op de grond vaak moeilijk te herkennen en worden daarom soms over het hoofd gezien. Maar er zijn veel prekoloniale artefacten te vinden op en onder het oppervlak van Statia en deze voorwerpen hebben een verhaal te vertellen.

Over Golden Rock is de meeste informatie beschikbaar. Het is een nederzetting die eeuwenlang bewoond was. Dit resulteerde in grote afvalhopen met weggegooide

aardewerkfragmenten, zelfs complete potten, schelp-, steen-, koraal- en vuursteenwerktuigen, naast resten van vis, schelpdieren, schildpad, krab, leguaan en vogels. Daarnaast zijn er resten gevonden van de inmiddels uitgestorven rijst en de Caribische monniksrob, die door de bewoners van Golden Rock werden gegeten. Zij verzamelden bovendien delen van wilde planten zoals vruchten, noten en wilde granen. Ook hadden zij kleine tuinen waar zij gewassen verbouwden zoals maniok, zoete aardappel, maïs, pijlwortel en gewone boon. De verwerking van maniok was een arbeidsintensief proces. De wortels werden geschild en vervolgens geraspt op houten raspers waarin kleine, scherpe vuursteenafslagen waren vastgezet. Daarna werd de geraspte pulp zorgvuldig uitgespoeld om alle giftige

[Afb boven] De Inheemse vindplaatsen Godet, Billy's Gut en Smoke Alley, gezien vanaf Signal Hill. (foto: Maaïke de Waal)

stoffen te verwijderen. In een gevlochten pers werd vervolgens al het vocht uit de gewassen pulp verwijderd. Tenslotte werd de maniocpulp gebakken op bakplaten van aardewerk. Ander voedsel werd bereid in aardewerken potten of in kalebassen.

De grond voor de teelt van gewassen werd ontgonnen met behulp van bijlen en dissels van steen en schelp, en daarna met graafstokken om de bodem los te maken. De schelp van de roze vleugelhoorn (conch) was belangrijk, niet alleen als hoogwaardige en gewaardeerde eiwitbron, maar ook als materiaal om duurzame werktuigen van te maken. Een voordeel van bijlen en dissels van schelp, die sterk genoeg zijn om bomen te kappen en hout te bewerken, is dat afgebroken randen gemakkelijk opnieuw kunnen worden gevormd en aangescherpt met behulp van water, zand en koraal of met slijpstenen. De glanzende oppervlakken en de makkelijke bewerkbaarheid van conch-schelp leidden ook tot de productie van ornamenten zoals kralen en hangers. Inheemse mensen maakten inventief gebruik van alle materialen die hun directe omgeving bood. Tweekleppige schelpen met scherpe randen, zoals lucines, werden gebruikt als kant-en-klare

[Afb links] Complete aardewerken potten van Golden Rock, tentoongesteld in het museum in Oranjestad. (foto: Maaïke de Waal)

snij- en schraapwerktuigen. De van nature scherpe oppervlakken van elandgewei- en hertshoornkoraal werden gebruikt om te schuren, malen en boren.

Naast deze lokaal beschikbare materialen gebruikten de mensen van Golden Rock ook veel niet-lokale materialen. Voorbeelden zijn jadeïetbijlen uit de Grote Antillen, vuursteen uit Antigua voor het maken van snij-, boor- en schraapwerktuigen, en polijststenen en -bijlen van harde, groene, gerekristalliseerde mariene tufsteen uit Sint Maarten.

De oorspronkelijke bewoners van Golden Rock woonden in grote, gemeenschappelijke huizen met een diameter tussen de 7 en 19 meter. Archeologische opgravingen toonden verkleuringen in de bodem, veroorzaakt door het vergaan van de houten palen waarmee de huizen ooit gebouwd waren. Deze sporen vormden de plattegrond van de huizen. De houten palen moeten enorm geweest zijn; sommige waren meer dan twee meter diep ingegraven, waarbij platen van steen en koraal werden gebruikt om de palen op hun plaats te houden. Het bouwen van deze huizen was een meesterwerk en een echte groepsonderneming. Stel je de inspanningen maar eens voor: het kappen van enorme bomen met schelpen bijlen, het vervoeren van de stammen naar het dorp, het graven van diepe paalgaten en

[Afb] Gereedschap uit Golden Rock, gemaakt van conch-schelp (opgeslagen in het Erfgoedcentrum in Oranjestad): een dissel en prik- en beitelgereedschap. De vishaak (ca. 2,5 cm), rechts, is gemaakt van West-Indische tolschelp. (foto: Maaïke de Waal)

[figuur 4.9] Bijl van harde groene tufsteen van Sint Maarten (7,5 cm), gevonden op het loopoppervlak bij Billy's Gut. Voor sommige grondstoffen reisden de inheemse bewoners naar andere eilanden om specifieke gesteenten te verzamelen voor hun werktuigen. Deze tufsteen van Sint Maarten ondergaat een typisch verweringsproces, waardoor de groene lagen van het gesteente verdwijnen en werktuigen veranderen in objecten die aan de oppervlakte moeilijk te identificeren zijn. (foto: Maaïke de Waal)

het op zijn plek hijsen van de stammen, en het verzamelen van grote hoeveelheden kleinere bomen, takken, bladeren en grassen om muren en daken mee te maken. Grote bomen groeiden op en in de Quill. Een locatie op het noordoostelijke deel van de lagere vulkaanhelling, waar acht intensief gebruikte schelpen bijlen werden gevonden, diende waarschijnlijk als houtkapgebied.

Er werd ook veel aandacht besteed aan het ontwerp van de huizen. Ze lijken sterk op de huizen die vandaag de dag nog steeds door bepaalde inheemse groepen op het Zuid-Amerikaanse vasteland worden gebouwd. Van deze groepen weten we dat de plattegrond, oriëntatie, ruimtelijke indeling en materiaalgebruik doordrenkt zijn met sociale, politieke en ceremoniële betekenis. Op Golden Rock reconstrueerden archeologen schildpadvormige plattegronden. Schildpadden waren niet alleen een belangrijke en ruim voorradige voedselbron, maar ook symbool van wijsheid en Moeder Aarde, verbonden met inheemse oorsprongsmythen. Het belang van dit dier kan ook worden afgeleid uit rituele begravingen van complete schildpadden op Golden Rock. Adornos, aardewerkversieringen in de vorm van menselijke, dierlijke of hybride wezens, verwijzen eveneens naar de natuurlijke, spirituele wereld. Andere voorwerpen, zoals dierfiguren van schelp of steen, refereren

aan de fysieke natuurlijke omgeving. Kleine driepuntige rituele voorwerpen, zemis, die ook in historische bronnen worden beschreven, speelden een rol in voorouderverering. Maar het meest directe bewijs voor voorouderverering is te zien in de zorgvuldige begravingen van overleden groepsleden binnen de nederzetting, waar zij deel bleven uitmaken van de levende gemeenschap.

Nederzettingen zoals Golden Rock werden omgeven door strategische uitkijkpunten waar aanwijzingen voor inheems gebruik werden gevonden. Een van deze plekken, op de zuidelijkste top van Pilot Hill, hoog boven Godet, Billy's Gut en Smoke Alley, leverde de vondst van een inheemse stenen bijl op. Ook enkele ondiepe abri's ten noorden van Signal Hill, met uitzicht op Golden Rock en de vlakke richting Godet, bevatten fragmenten inheems aardewerk. Twee andere uitkijklocaties, met zicht op zeeroutes van en naar St. Kitts, liggen op de zuidwestelijke kust van het eiland.

De bewoners van Golden Rock, Smoke Alley, Billy's Gut en Godet maakten waarschijnlijk ook gebruik van grotten in de noordwestelijke heuvels. Bergje alleen al bevat verschillende schuilplaatsen die aan relatief grote groepen mensen onderdak konden bieden, bijvoorbeeld tijdens orkanen. Omdat deze plekken bedekt zijn

[Afb rechts] Adornos (ca. 6 cm en 8,5 cm) die de randen van aardewerkpotten van Golden Rock sierden, tentoongesteld in het museum in Oranjestad. (foto: Maaïke de Waal).

[Afb] Basalt visbeeldje (ca. 6 cm) van Golden Rock, tentoongesteld in het museum in Oranjestad. (foto: Maaïke de Waal)

[Afb onder] Zemis (links: ca. 5,5 cm), van Golden Rock, gemaakt van een conch-schelp, tentoongesteld in het museum in Oranjestad. (foto: Maaïke de Waal)

[Afb boven] Zemi (ca. 4 cm) van Golden Rock, tentoongesteld in het museum in Oranjestad. Deze driepuntige steen, gebruikt bij vooroudervereringsrituelen, is gemaakt van calcirudietgesteente uit Sint Maarten. De bovenkant is versierd met subtiele inkepingen. De inheemse bewoners maakten soortgelijke objecten ook van schelp en koraal. (foto: Maaïke de Waal)

menselijke bewoning, waaronder de aanwezigheid van zoet water, de vondst van aardewerkfragmenten en bewerkte schelpresten, wijzen op inheemse aanwezigheid in dit gebied. Dit verdient zeker nader onderzoek in de nabije toekomst.

Een andere inheemse nederzetting werd ontdekt bij Corre Corre Bay. De kust van de Quill en de lage hellingen van deze vulkaan worden vaak over het hoofd gezien bij het bestuderen van inheems landgebruik, maar dit gebied was zeker ook geschikt voor bewoning. Een grote concentratie aardewerkfragmenten, schelp- en koraalwerktuigen, en bewerkt niet-lokaal vuursteen markeert dit gebied waar mensen ongeveer 800–1000 jaar geleden woonden.

Twee andere locaties bij Corre Corre Bay zijn geïdentificeerd als ofwel kleine nederzettingen, ofwel plekken waar stenen werktuigen werden gemaakt en waar vuursteen uit Antigua werd gevormd tot werktuigen. Op basis van de afwezigheid van aardewerk is ook wel gesuggereerd dat deze vindplaatsen door de vroegste bewoners van Statia werden gebruikt, maar het kunnen ook werkplaatsen zijn die tot latere perioden behoorden.

De oorspronkelijke bewoners gebruikten Statia dus intensief en met succes. Het

gebruik van niet-lokale steensoorten toont ook aan dat mensen naar andere eilanden reisden en nauwe contacten onderhielden met andere groepen. Zowel langeafstands- als kortafstandscontacten waren belangrijk om sociaal-politieke banden tussen groepen te waarborgen. Dit zien we ook terug in overeenkomende stilistische aardewerkelementen in de regio, en in stabiele isotopen in skeletresten van oorspronkelijke bewoners die in Statia werden begraven, maar die niet op dit eiland geboren waren.

Landschappelijke impact en culturele continuïteit tot vandaag

De inheemse bewoning moet het landschap van Statia beïnvloed hebben. Inheemse groepen kaptten delen van het landschap open om nederzettingen en tuintjes aan te leggen. Zij kaptten grote bomen om huizen en kano's te bouwen, en zij beïnvloedden de oorspronkelijke populatie land- en zeedieren door te jagen, vissen en schelpdieren te verzamelen. Zij introduceerden ook nieuwe planten (maniok, zoete aardappel, maïs, pijlwortel en gewone boon) en dieren (agoeti, opossum, hond, cavia en gordeldier), vanuit hun oorsprongsgebieden in Zuid- en Midden Amerika. De eerste bewoners voelden zich sterk verbonden met het land en zijn hulpbronnen en noemden hun eiland zelfs naar een vruchtboom: de cashew.

Natuurlijke factoren beïnvloedden op hun beurt ook de inheemse gemeenschappen op Statia. Zij pasten zich echter aan de veranderende lokale klimatologische omstandigheden aan, zelfs in perioden dat het droger en heter was, bijvoorbeeld tussen ca. 2000 en ca. 500 v.Chr., tussen ca. 700 en ca. 900 n.Chr., en vanaf ca. 1300 n.Chr. Deze geleidelijk optredende veranderingen stelden de oorspronkelijke bewoners waarschijnlijk in staat zich aan te passen aan de natuurlijke omstandigheden. Het is opvallend dat het hoogtepunt van bewoning op het eiland, bij Golden Rock, Smoke Alley en Godet, grotendeels in een relatief droge periode plaatsvond. De bewoners konden duidelijk floreren in deze minder gunstige klimaatomstandigheden.

De oorspronkelijke eilandbewoners moesten ook leren omgaan met ingrijpende natuurverschijnselen, zoals orkanen, stormvloed, tsunami's, aardbevingen en vulkaanuitbarstingen. The Quill is ruim vóór 600 n.Chr. een keer uitgebarsten, maar we weten niet hoe lang daarvoor. De uitbarsting ging waarschijnlijk gepaard met explosieve aswolken en pyroclastische stromen. Als er op dat moment mensen op het eiland woonden, moet deze gebeurtenis een enorme impact hebben gehad op lokale bevolkingsgroepen. Dit soort uitbarstingen vernietigden en bedekten hun woongebieden en brachten bovendien

levensbedreigende gassen voort. Orkanen en bijbehorende stormvloed zullen vaker hebben plaatsgevonden, naast sporadisch voorkomende tsunami's. De vroegste bewoners konden hiervoor schuilen in grotten in de Northern Hills, of in holtes aan de zuidzijde van The Quill, om zich te beschermen tegen de verwoestende wind en het water.

Het prekoloniale inheemse verleden vandaag

Hoewel het inheemse verleden van Statia ver weg lijkt, en de huidige samenleving zich er niet (sterk) mee identificeert, bestaat toch een zekere culturele continuïteit. Inheemse bewoners leefden in hetzelfde landschap en waren afhankelijk van dezelfde natuurlijke hulpbronnen—zoals vers water, vruchtbare bodems, en vis- en schelpdiergronden—als de bewoners van vandaag. We herkennen zelfs enkele van hun woorden in onze moderne talen, zoals kano (kanaoua), barbecue (barbacoa) en hangmat (hamaca). Hoewel dit ook geldt voor andere eilanden in het Caribisch gebied, ziet Statia bovendien een continuïteit in het gebruik van bepaalde begraaflocaties. De oorspronkelijke bewoners begroeven leden van hun gemeenschap op plekken waar in latere perioden ook tot slaaf gemaakte mensen werden begraven.

[Afb] Bij een nederzetting in Corre Corre Bay zijn archeologische resten gevonden, waaronder fragmenten van aardewerk, West-Indische tolschelpen, conch-schelpen en koraal. Zo herken je deze vindplaatsen aan de oppervlakte: de materialen die door de inheemse bevolking werden gebruikt, liggen nog steeds op de plekken waar ze werden weggegooid, als stille getuigen van activiteiten uit het verleden. (foto: Maaïke de Waal)

met geitenuitwerpselen, is het moeilijk om er artefacten te vinden. Toch leverde één grot een bewerkt schelpfragment op (gevonden door medewerkers van STENAPA), terwijl een andere een vuursteenwerktuig opleverde — een ondubbelzinnig bewijs voor het inheemse gebruik van deze schuilplaatsen.

Het is ook mogelijk dat sommige inheemse groepen in andere kleine nederzettingen leefden, maar deze zijn nog niet gevonden op Statia. Een mogelijke locatie voor zo'n nederzetting ligt bij Venus Bay. Aantrekkelijke natuurlijke factoren voor

[Afb] Er vindt erosie plaats bij Corre Corre Bay, waardoor het voortbestaan van de inheemse vindplaatsen die zich hier bevinden wordt bedreigd. (foto: Maaïke de Waal)

Culturele en natuurlijke bedreigingen

Vandaag de dag worden veel tastbare overblijfselen uit het prekoloniale verleden bedreigd. Het archeologisch archief, ingebed in het landschap van Statia, is uiterst kwetsbaar en vormt een onvervangbare informatiebron van dat verleden. Wat verloren gaat, is voorgoed verloren. Inheemse vindplaatsen worden bedreigd door zowel natuurlijke als menselijke factoren.

De natuurlijke factoren die de archeologische resten het meest bedreigen, zijn erosie en uitslijting in geulen, die vrijwel overal op Statia voorkomen. Een groot deel van de noordwestelijke heuvels erodeert. Dit bedreigt het voortbestaan van vindplaatsen en verplaatst materialen van hun oorspronkelijke locaties naar lagergelegen delen tussen de heuvels. Hetzelfde gebeurde in Oranjestad Baai en Gallows Bay. De erosie wordt nog eens versterkt door de afnemende vegetatie en verslechterende bodem. Herbebossing kan helpen dit proces te vertragen. Ook kusterosie als gevolg van golfslag, die aan alle zijden van het eiland optreedt – vooral tijdens stormen en orkanen – heeft grote impact.

Klimaatverandering verergert de kusterosie, omdat stormen en orkanen vaker en heftiger worden. Riffen gaan verloren en daarmee ook de natuurlijke bescherming van de kustgebieden, terwijl de zeespiegel stijgt. Menselijke ingrepen kunnen dit verergeren. Zo heeft de aanleg van de haven in Oranjestad geleid tot veranderingen in stromingen en strandverlies aan de westkust.

De grootste menselijke impact ontstaat echter door bouwactiviteiten. Dit is bijvoorbeeld gebeurd in het terminalgebied, waar de ondergrond en

een oppervlakteconcentratie inheems vondstmateriaal werden verstoord voor de bouw van de opslagtanks. Hetzelfde gebeurde bij de aanleg van historische en meer recente gebouwen. Landbouwactiviteiten verstoren ook de archeologische lagen. Andere menselijke invloeden omvatten het verwijderen van zand (bijv. door zandwinning, maar ook door onbedoelde verwijdering van zandlagen tijdens het verwijderen van Sargassumpakketten), door mensen veroorzaakte erosie (zoals vegetatieverwijdering en loslopend vee en geiten), en het egaliseren van terreinen.

Een belangrijke en vaak onderschatte bedreiging is verwaarlozing en gebrek

aan interesse. Zonder onderzoek en monitoring van natuurlijke en menselijke effecten op archeologisch erfgoed kan informatie over de eerste bewoners van Statia gemakkelijk verloren gaan zonder dat iemand dit merkt. Het focussen op bepaalde aspecten of perioden van het verleden, door gepolariseerde erfgoedinteresses en erfgoedbeleid, heeft vaak hetzelfde effect.

De meest kwetsbare gebieden zijn de eroderende zones in het Boven National Park, de kuststroken van het eiland, en alle gebieden waar ontwikkeling voor huisvesting, infrastructuur of toeristische voorzieningen voorzien is.

[Afb] Een deel van een archeologische vindplaats bij Billy's Gut komt bloot te liggen en erodeert weg onder invloed van regen, wind en golven.

UITGELICHT

Lokale organisaties, publieksbereik en community-archeologie

Verschillende organisaties op Statia zetten zich in voor het beschermen van inheems archeologisch erfgoed. Het Openbaar Lichaam is verantwoordelijk voor het erfgoedbeleid en de monitoring en handhaving hiervan. Het Openbaar Lichaam heeft een erfgoedinspecteur die met deze taken is belast. De erfgoedinspecteur heeft een erfgoedcentrum opgezet met informatieve presentaties en faciliteiten voor onderzoek en opslag.

Andere materialen worden beheerd door het St. Eustatius Center for Archaeological Research (SECAR). Dit is een niet-gouvernementele organisatie, opgericht in 2004, die vele jaren zeer actief is geweest in educatie, participatie, onderzoek en bescherming van archeologische vindplaatsen. SECAR werkte samen met het St. Eustatius Historical Foundation Museum. De prekoloniale afdeling in de kelder van dit museum heeft een prachtige tentoonstelling met enkele van de mooiste objecten die bij Golden Rock zijn opgegraven. Het is niet duidelijk hoeveel Statianen en toeristen deze tentoonstelling bezoeken, maar ze verdient zeker brede erkenning.

De toeristenorganisaties en de Gertrude Judson Bicentennial Public Library in Oranjestad zijn eveneens een bezoek waard voor mensen die meer willen weten over de eerste bewoners van Statia. De bibliotheek heeft diverse publicaties over de inheemse archeologie op Statia en andere Caribische eilanden. De lokale interesse voor inheemse archeologie lijkt echter beperkt. Dit kan te maken hebben met onbekendheid, doordat het onderwerp pas recent in scholen wordt onderwezen. Ook kan er een afstand worden gevoeld tot mensen die niet meer op Statia woonden toen de voorouders van de huidige bevolking arriveerden, en doordat de prekoloniale resten onzichtbaar zijn in het landschap. Het is ook mogelijk dat ontwikkelaars vrezen dat archeologie toekomstige projecten belemmert. Educatie en participatie kunnen de lokale interesse vergroten en het verantwoordelijkheidsgevoel voor het behoud van inheems erfgoed op Statia versterken.

Een van de cultuurcoaches begon archeologie te onderwijzen aan kinderen in het basisonderwijs, waarbij het inheemse gebruik van de natuurlijke omgeving, en prekoloniale artefacten en maatschappelijke organisatie werden behandeld. De lokale gemeenschap kan ook worden uitgenodigd om mee te denken over onderzoeksagenda's en deel te nemen aan archeologisch

veldwerk, en om samen met erfgoedexperts vast te stellen hoe het inheemse verleden kan worden gepresenteerd in lokale musea, erfgoedcentra, publicaties en erfgoedroutes.

[Afb] Op de uitstekende kuststrook ten zuiden van Kay Bay, aan de westkust van Statia, bevond zich een uitkijkpost van de inheemse bevolking die toezicht hield op de zeeroutes van en naar St. Kitts en Saba. (foto: Maaïke de Waal)

De toekomst van het inheemse verleden

Het Openbaar Lichaam St. Eustatius is verantwoordelijk voor het beheer en de bescherming van de archeologie, door middel van regels, voorschriften en handhaving. Dit doen zij onder andere door voorwaarden te formuleren voor archeologisch onderzoek. Archeologen kunnen daarbij adviseren, maar het Openbaar Lichaam neemt de eindbeslissingen. Archeologische verwachtingskaarten kunnen helpen om gebieden in het landschap aan te wijzen waar (waarschijnlijk) inheemse resten zullen voorkomen.

Tussen 2004 en 2021 was SECAR actief met het uitvoeren van Archaeological Impact Assessments (AIA's) voor percelen die voor ontwikkeling in aanmerking kwamen. Dit werd vaak samen met onderzoeksteams van de Universiteit Leiden uitgevoerd. Dergelijke onderzoeken worden nu niet meer in opdracht gegeven. Toch nemen particuliere partijen nog regelmatig contact op met de erfgoedinspecteur als zij Inheemse artefacten aantreffen tijdens graafwerkzaamheden. Dit is belangrijk en laat zien dat de gemeenschap geeft om het Inheemse erfgoed op Statia en zich betrokken voelt bij het behoud ervan. Maar zonder onderzoek voorafgaand aan ontwikkelingen kan de erfgoedinspecteur

alleen nog archeologische vindplaatsen in kaart brengen die door graafwerkzaamheden zijn verstoord of vernietigd, in plaats van intacte vindplaatsen documenteren.

STENAPA is eveneens geïnteresseerd in de ligging van Inheemse vindplaatsen, zodat zij maatregelen kunnen nemen om vindplaatsen in de natuurparken te beschermen. Zij hebben daarbij informatie nodig over de locatie van vindplaatsen, hoe deze te herkennen zijn, welke kwetsbaarheden er spelen en welke suggesties er zijn om archeologische vindplaatsen op een natuurlijke manier te beheren en te behouden. Hun kennis van bekende inheemse vondstlocaties binnen de parken is nog beperkt, maar ze zijn wel bereid bij te dragen aan het behoud van deze vindplaatsen. Het plaatsen van informatiepanelen voor parkbezoekers, waarop Inheemse vindplaatsen in het landschap worden uitgelegd en zichtbaar worden gemaakt, kan er ook aan bijdragen dat deze plekken beter herkenbaar worden in het huidige landschap. Dit kan de verbinding tussen vroegere en huidige samenlevingen benadrukken, laten zien hoe kwetsbaar deze vindplaatsen zijn, hoe weinig er nog van over is en hoeveel informatie zij nog steeds kunnen leveren over vroegere levenswijzen en het gebruik van het landschap.

Beleidsmakers kunnen de basis leggen voor een stevig erfgoedbeheer op Statia. Zij kunnen regelgeving en beleid voor archeologie ontwikkelen, AIA's laten uitvoeren voorafgaand aan ruimtelijke ontwikkelingen, archeologisch advies inwinnen om beslissingen over nieuwe ontwikkelingen te sturen, en AIA-rapporten openbaar en vrij toegankelijk maken.

Erfgoed specialisten of archeologen kunnen locaties van vindplaatsen in kaart brengen en monitoren, ook in nog weinig onderzochte gebieden zoals de lagere hellingen van de Quill en de grotten, heuveltoppen en valleien in het Boven National Park, en kunnen bijdragen aan de opbouw van een centrale archeologische database.

Als je zelf artefacten aantreft, bewonder en waardeer ze dan, maar laat ze alstublieft liggen waar ze liggen. Maak foto's van de vondsten en hun omgeving (je kunt een schaal in de foto opnemen door bijvoorbeeld je schoen, zonnebril of een muntje mee te fotograferen), noteer de coördinaten, bijvoorbeeld door een markering toe te voegen in Google Maps of door een andere GPS-app te gebruiken, en breng de erfgoedinspecteur (Openbaar Lichaam St. Eustatius) op de hoogte. Samen kunnen we helpen om Inheemse sporen in het Statiaanse landschap te beschermen

en het getuigenis te bewaren van de eerste mensen die hier leefden!

UITGELICHT Onderzoeksgeschiedenis

Deze tekst is grotendeels gebaseerd op het werk en de publicaties van eerdere archeologen die op Statia onderzoek hebben gedaan. De inheemse Inheemse archeologie begon in de jaren 1920 met antropoloog Jan de Josselin de Jong. Hij registreerde verschillende vindplaatsen in de Cultuurvlakte en bracht in kaart wat we nu kennen als de vindplaatsen Golden Rock en Godet. Alfredo Figueredo, destijds directeur van de British Virgin Islands Archaeological Survey, voerde in 1975 een kleinschalige opgraving uit bij Godet/Billy's Gut. In de jaren 1980 introduceerde Aad Versteeg, archeoloog aan de Universiteit Leiden, grootschalige mechanische opgravingstechnieken op Statia. Hierdoor konden grote gebieden bij Golden Rock, Godet en Smoke Alley worden onderzocht, wat leidde tot ongekende inzichten in de opbouw van inheemse dorpen.

Jay Havisier, destijds archeoloog bij het AAINA Archaeological-Anthropological Institute op Curaçao, verkende verschillende inheemse vindplaatsen. Eveneens in de jaren 1980 startten teams van het College of William and Mary, onder leiding van archeoloog Norman Barka, een twee

decennia durend onderzoek gericht op het historische erfgoed, waaronder enkele inheemse vindplaatsen. Toen dit project in 2004 werd beëindigd, begon het St. Eustatius Center for Archaeological Research (SECAR) met archeologisch onderzoek op Statia, met directeuren zoals Grant Gilmore, Ruud Stelten en Fred van Keulen. Voor verschillende mitigatieprojecten werkten zij nauw samen met onderzoeksteams van de Universiteit Leiden, onder leiding van Corinne Hofman en Menno Hoogland.

Het beheer van archeologische vindplaatsen valt onder het Openbaar Lichaam, dat recent ook een erfgoedinspecteur heeft aangesteld. De afgelopen jaren zijn er echter geen archeologen actief geweest op Statia die gespecialiseerd zijn in inheemse archeologie.

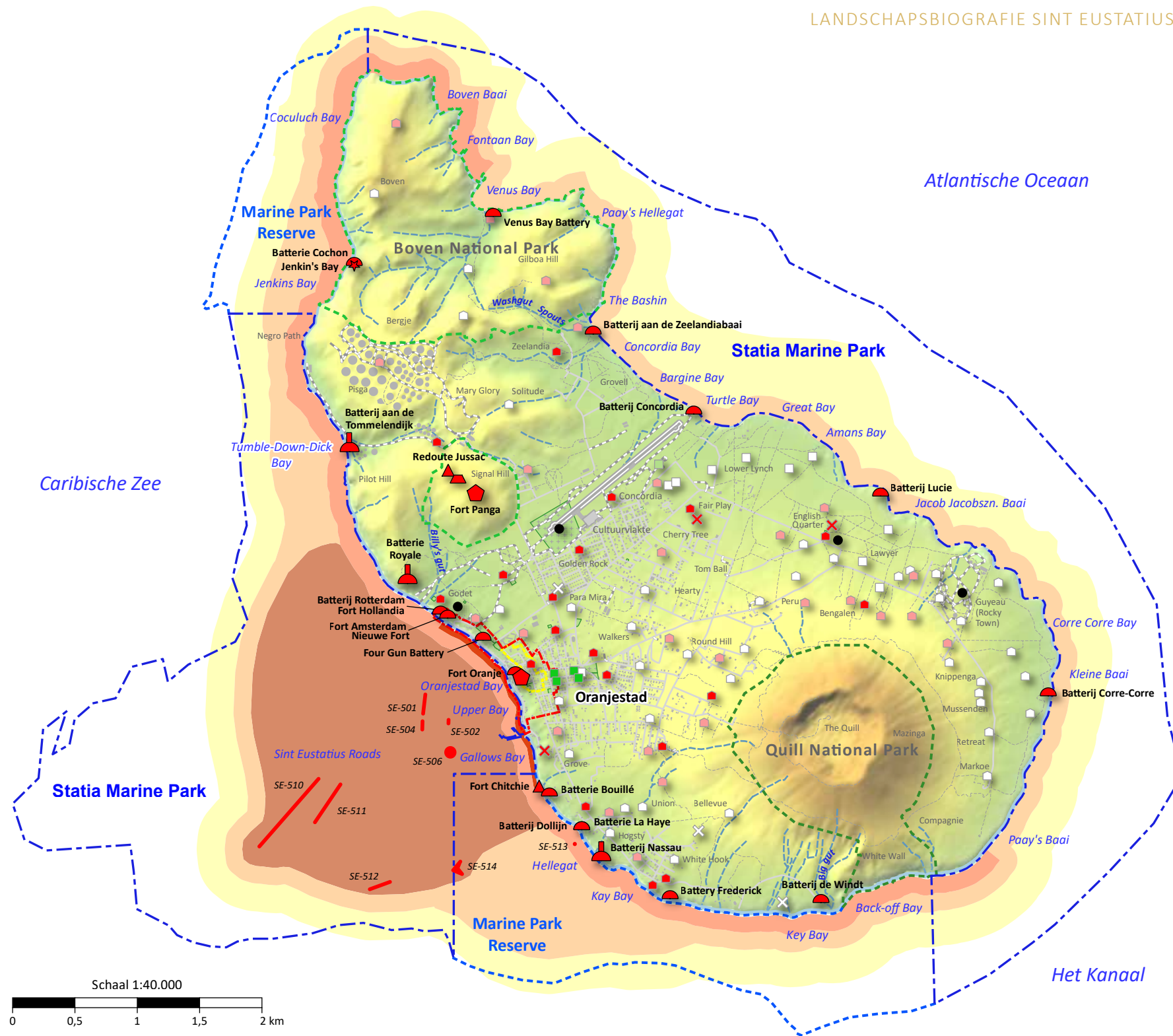

[4] DAVID KOREN

HET VERANDERENDE CULTUURLANDSCHAP VANAF DE KOMST VAN DE EUROPEANEN

'The Historical Gem' staat er op de nummerborden van Sint Eustatius. Daarmee is niets te veel gezegd. De cultureel geïnteresseerde bezoeker kan er zijn hart ophalen. Het eiland verdrinkt haast in de historie. In de 18e eeuw had het eiland de bijnaam 'The Golden Rock', omdat het de marktplaats was van de Nieuwe Wereld. Hier werd alles verhandeld en dit leverde het eiland grote rijkdom op. Tijdens het hoogtepunt woonden er ongeveer 8.500 mensen, bijna drie keer zoveel als nu. Uit deze bloeiperiode zijn overal op het eiland nog ruïnes te vinden, zoals de pakhuizen in de Benedenstad, de forten, de plantagehuizen, de suikermolens en de slavenmuren. Deze restanten in het Stataanse landschap vertellen de unieke geschiedenis van dit eiland sinds de komst van de Europeanen en hoe dit landschap nadien is veranderd.

[Afb] Restanten van oude suikerplantage op terrein van de oude Sisal-fabriek op White Wall.

Beschermde gebieden

- Statia Marine Park
- Boven National Park
- Quill National Park
- Grens historische kern (1996)
- Historische kern Oranjestad (voorgestelde herziening)

Erfgoed objecten

Forten

- Batterij
- Loopgraaf
- Fort
- Wachterswoning
- Zware batterij
- Redoute
- Redoute of batterij

Begraafplaatsen

- Grafveld
- Grafveld van tot slaaf gemaakten

Topografie

- Bebouwd gebied
- Openbare weg
- Onverharde weg of pad
- Landingsbaan

Historische kaarten

Plantages

- Plantage veld (zekere locatie)
- Plantage veld (waarschijnlijke locatie)
- Plantage veld (onzekere locatie)
- Plantage huis (zekere locatie)
- Plantage huis (waarschijnlijke locatie)
- Plantage huis (onzekere locatie)
- Plantage molen (zekere locatie)
- Plantage molen (onzekere locatie)

Geologie

- Geul

Archeologische waarden onderwater

- Archeologische site
- Hoge verwachting
- Gemiddelde verwachting
- Lage verwachting
- Benedenstad
- Rede

[Afb] Kaart met cultuurhistorische elementen in het landschap. Maritieme waardekaart. Gedeeltelijk gebaseerd op het Underwater Predictive Model St. Eustatius (Hinton, Van Keulen & Stelten 2019; een addendum van het terrestrische verwachtingsmodel gemaakt in 2013 door AR-GEOgraph, Leiden University en SECAR: M.S. de Waal, J. Lesparre, R. Stelten & M.L.P. Hoogland)

Dit hoofdstuk beschrijft de geschiedenis van het landschap op Statia vanaf de komst van de Europeanen. Aan het eind 18e eeuw was Sint Eustatius de economische draaischijf van het Caribische gebied en maakte het een korte, stormachtige bloei mee. Dit was ook de tijd waarin Engeland in conflict kwam met zijn Noord-Amerikaanse koloniën die in 1776 de onafhankelijkheid uitriepen. Die werd datzelfde jaar de facto erkend met een saluutschot van Sint Eustatius. De bevoorrading van Amerikaanse schepen, ook met wapens en buskruit, zorgde voor conflict met de Engelsen. Het leidde tot de inval en plundering in 1781. Hoewel het eiland daar nog wel van herstelde, begon na 1795 een periode van langdurig verval.

[Afb] Nummerbord van het eiland. (foto: David Koren)

Deze achteruitgang heeft ervoor gezorgd dat je uit alle perioden van de Stataanse geschiedenis restanten kunt terugvinden in het landschap. Hierdoor is het landschap te lezen als een boek van gestapelde tijdlagen. Al deze restanten uit het verleden geven kleur en betekenis aan het eiland en vormen samen het geheugen en het historische karakter van Statia. Gelukkig worden de unieke cultuur- en natuurwaarden steeds meer (her-)ontdekt. Tegelijkertijd brengen nieuwe ontwikkelingen ook bedreigingen met zich mee. Des te meer reden het landschap te koesteren, zodat inwoners zich thuis kunnen blijven voelen en bezoekers kunnen blijven kennismaken met de bijzondere historische rijkdom van het eiland.

De eerste Europeanen

Sint Eustatius werd in 1493 'ontdekt' door Columbus en werd vernoemd naar een toentertijd populaire heilige. Toch waren het de Fransen die als eerste Europeanen het eiland in 1629 betraden en er korte tijd bleven. Of de Europeanen nog oorspronkelijke bewoners ontmoetten bij hun komst is de vraag. Ze maakten er geen melding van in brieven, maar er is ook geen bewijs voor dat zij al verdwenen waren. In 1636 arriveerde een groep Zeeuwse kolonisten op het dan verlaten eiland. Ze hadden van de Zeeuwse Kamer van de West-Indische Compagnie (WIC) toestemming gekregen om er een kolonie te

vestigen. Zij zochten een verversingsstation tussen de Nederlandse kolonie Nieuw-Nederland in Noord-Amerika en Nieuw-Holland in Brazilië. Landbouw werd dan ook de belangrijkste bron van inkomsten voor de nieuwe kolonie. Het werd vooral bedreven om de bevolking en de bemanning van langskomende schepen van voedsel te voorzien. Ook de rijke visserijgronden waren hiertoe van belang. Maar landbouw was ook van belang voor de economie, met als belangrijkste gewassen tabak, indigo, katoen en koffie. De eerste tabak uit Statia werd al in 1636 in Vlissingen op de markt gebracht.

De akkerbouw was een uitdaging door het gebrek aan zoet water. Het eiland kent geen rivieren en slechts enkele zoetwaterbronnen. Dit was de reden waarom bewoners regenwater op gingen vangen in stenen waterbekkens, de zogeheten cisternen. Dat moeten er een paar honderd geweest zijn. Een Waalse predikant, die midden 17e eeuw in opdracht van de Zeeuwse koopman Cornelis Lampsins het eiland bezocht, merkt hier in 1658 het volgende over op: *“Er zijn geen waterputten op dit eiland, maar daar zijn tegenwoordig maar weinig huizen die geen goede regenbak hebben om dit gebrek te compenseren.”*

[Afb] Ruïne van Crook's Castle in de Benedenstad, handelsplek voor veel smokkelwaar.

Historische kaarten

Plantages

- Plantage veld (zekere locatie)
- Plantage veld (waarschijnlijke locatie)
- Plantage veld (onzekere locatie)
- Plantage huis (zekere locatie)
- Plantage huis (waarschijnlijke locatie)
- Plantage huis (onzekere locatie)
- ✕ Plantage molen (zekere locatie)
- ✕ Plantage molen (onzekere locatie)

Muren en hekken

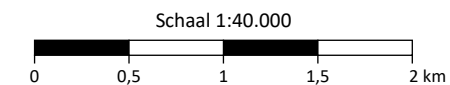
- Muur
- - - Stenen barrière
- Hek
- Heg of prikkeldraad
- - - Geul

Wegen

- Weg
- - - Voetpad

[Afb] De verspreiding van plantages op Sint Eustatius.

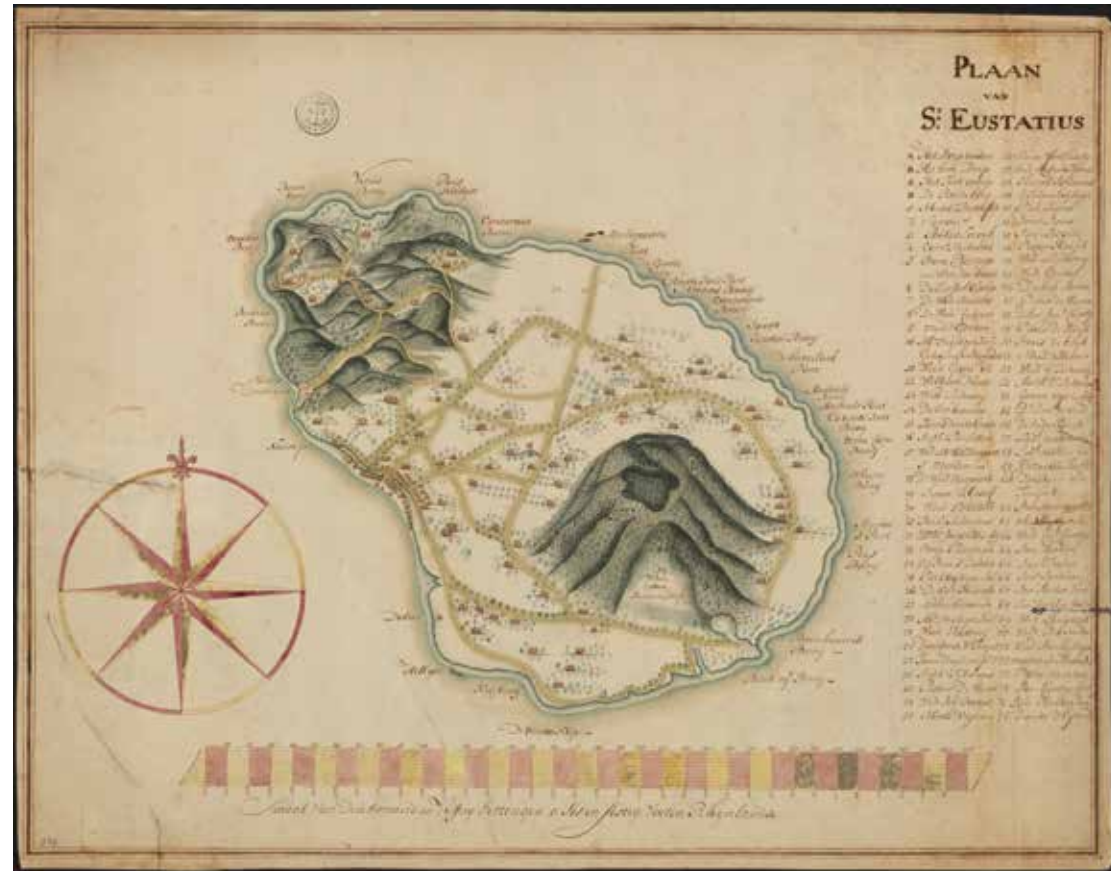

Met enige voorzichtigheid kan worden verondersteld dat Sint Eustatius vóór de kolonisatie een stuk groener zal zijn geweest. De bossen maakten al snel plaats voor landbouwgronden, behalve op de steilste delen van de Quill en Boven. Bewoning was beperkt tot migrerende oorspronkelijke bewoners, die zich in leven konden houden met inheemse soorten als vogels en schildpadden en beperkte (brand) landbouwactiviteiten. De kolonisten zorgden voor de introductie van niet-inheemse soorten, waaronder koeien, ezels en geiten. Zij realiseerden ook de grootschalige kap van bomen voor het bouwen van huizen en de aanleg van plantages.

[Afb] Een reusachtige cisterne op het terrein van de voormalige plantage Knippenga.

Hoewel de landbouw zich aanvankelijk nog gunstig ontwikkelde, was de 17e eeuw nog geen tijd van grote bloei. Daarvoor wisselde het eigendom van het eiland te veel, acht keer maar liefst. In 1682 besloot de Zeeuwse handelaar Van Pere het eigendom definitief te verkopen aan de WIC, waarmee alle Bovenwindse eilanden rechtstreeks bezit werden van de WIC. Sint Eustatius werd daarbij de zetel van de commandeur, die vanuit Oranjestad ook Sint Maarten en Saba ging besturen.

[Afb] Alexander de Lavaux: Plaan van St. Eustatius, 1741. (foto: Nationaal Archief)

Grote bloei en rijkdom (1700-1781)

Sint Eustatius profiteerde van zijn ligging tussen Europa, Afrika en Amerika. Het werd dé doorvoerhaven voor landbouwgoederen, wapens en tot slaaf gemaakten van het Caribisch gebied. Maar er werden ook luxegoederen verhandeld, zoals suiker, tabak, zijde, Franse wijnen en porselein, en zelfs Romeinse munten. De honderden pakhuizen in de Benedenstad lagen vol met deze producten. Schepen uit alle

windstreken konden er gemakkelijk aanleggen en de natuurlijke baai bood ruimte aan honderden schepen tegelijk.

De oorlogen in Europa droegen bij aan de welvaart. Hierdoor werd het eiland een knooppunt voor smokkel en illegale handel. Vooral na 1713 komt de handel op gang in de vorm van de zogeheten 'kleine vaart'. Dit was handel tussen de eilanden onderling waardoor de monopolies van de Europese kolonistors omzeild kon worden. De handelaren op de Engelse, Franse en Spaanse eilanden waren namelijk verplicht om alleen met hun moederland te handelen. Ze konden echter meer winst maken als zij hun producten aanboden op de internationale markt. Deze illegale handel bleek al snel lucratiever te zijn dan opbrengsten uit de landbouw. Veel plantages werden vervolgens gebruikt als dekmantel voor deze illegale handel. Dit blijkt onder andere uit de suikerexport van Sint Eustatius in de 18e eeuw. Deze was vele malen groter dan wat er feitelijk op het eiland geproduceerd kon worden.

De ligging en (illegale) handelsmogelijkheden waren niet de enige oorzaken van de economische bloei. Bijzonder is ook de economische impuls die werd veroorzaakt door de komst van de Joodse gemeenschap. Zij bouwden in 1739 in Oranjestad een synagoge die

een belangrijke rol ging spelen in de slavenhandel. Schepen van andere landen mochten tegen zeer geringe vergoedingen handeldrijven met Sint Eustatius. In 1757 werd het eiland, na het volledig afschaffen van de importbelastingen, zelfs een 'vrijhaven'. De echte onstuimige groei kwam in de jaren na 1775, tijdens de Amerikaanse opstand.

De kansen die Sint Eustatius bood, trok veel nieuwe bewoners naar het eiland. Zo is de bevolking in minder dan een eeuw tijd verzesvoudigd: tussen 1715 en 1789 steeg het aantal inwoners van 1.200 naar 7.900. Rond 1800 lag dit aantal op ongeveer 8.000. Hierbij moet opgemerkt worden dat meer dan de helft hiervan (5.000) tot slaaf gemaakten waren. In realiteit zal het op het eiland (nog) veel drukker geweest zijn, onder meer door de vele bemanningsleden die tijdelijk op het eiland bivakkeerden. De 18e eeuw heeft het eiland letterlijk op de kaart gezet.

UITGELICHT Een plantagelandschap

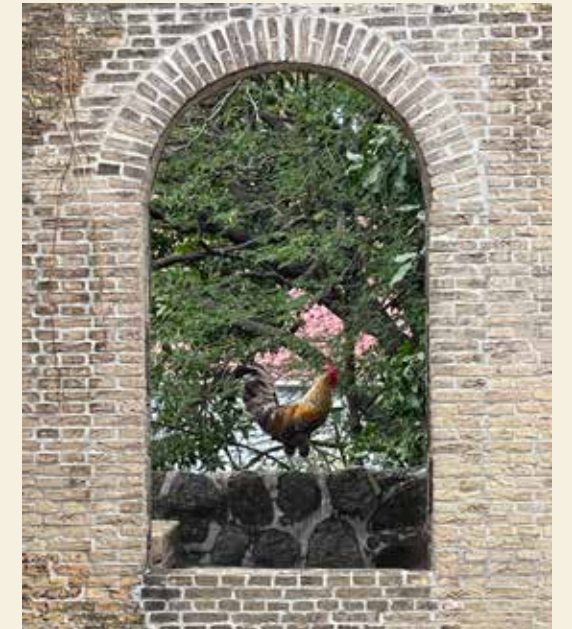
Op Sint Eustatius was de slavernij nooit ver weg. Een kaart uit 1741 laat zien dat er maar liefst 76 plantages waren. Deze waren allemaal maar een paar hectare groot. De kaart maakt geen onderscheid tussen de grootte van de plantages, maar vermoedelijk verschilden ze weinig. De

meeste (en belangrijkste) plantages waren van bekende namen, zoals van gouverneur Johannes de Graaff en de families Cuveillier, Heijlijger, Pandt, Salomons en De Windt.

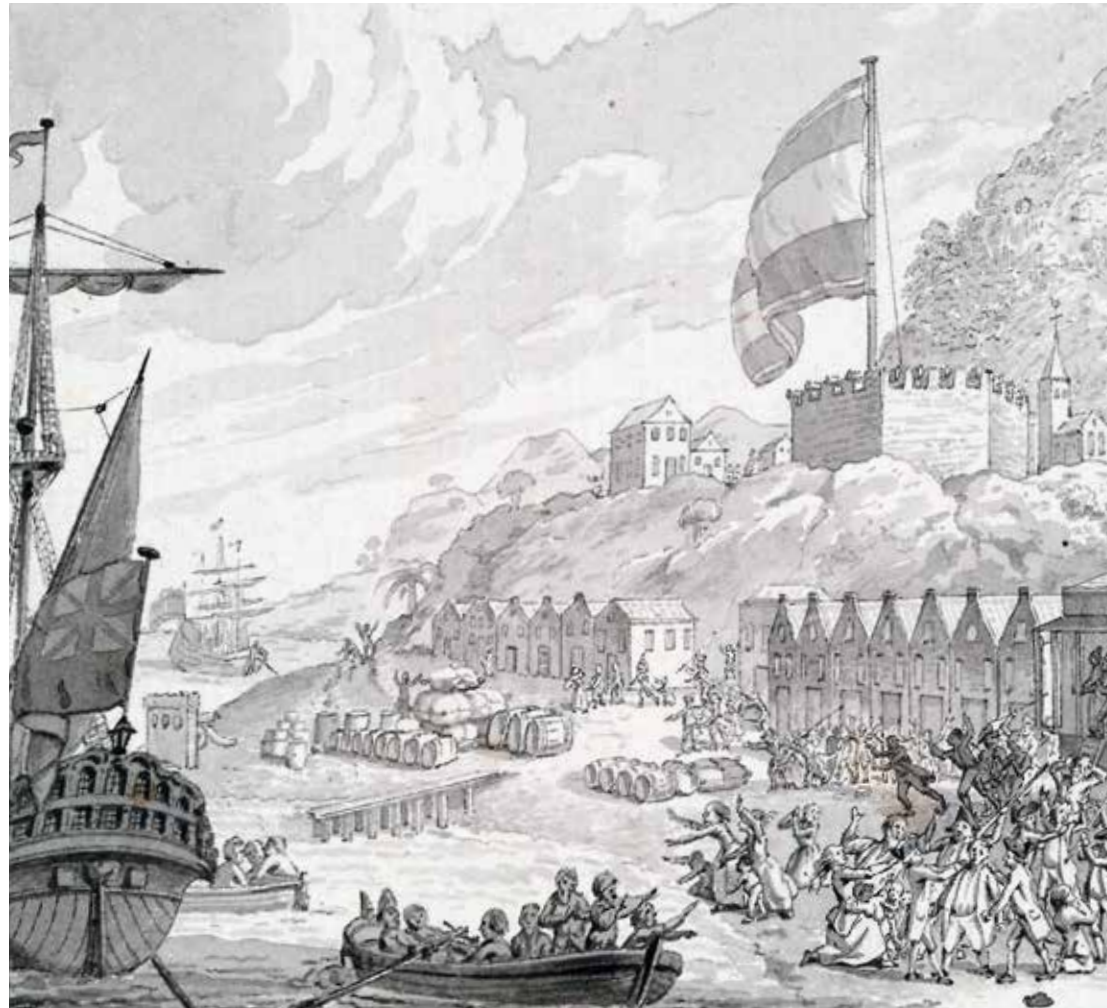
Veel handelaren hadden (ten minste) één plantage en bijna alle plantage-eigenaren waren ook handelaar. Circa 50 van de 76 plantages functioneerden daadwerkelijk als (suiker)plantage. De 26 andere dienden vooral als provisiegrond, weide en kostgrond of hadden een meer 'industriële' karakter voor de productie van bijvoorbeeld indigo of rum. Feitelijk werd het eiland bestuurd door een kleine kring van kooplieden, waarbij de tot slaaf gemaakten het echte werk moesten uitvoeren. Over hun dagelijks leven is (te) weinig geschreven, maar we weten dat hun bestaan uitzichtloos was en het werk zwaar.

Machtsovernames en neergang (1781-1950)

De (illegale) handel met opstandige Noord-Amerikaanse koloniën van Engeland leidde tot woede bij de Engelsen. In 1781 viel de Britse marine Sint Eustatius binnen. Statia werd geplunderd en de meeste Joden werden weggevoerd naar andere eilanden. In april 1781 schreef Rodney aan een collega op Jamaica: "Over een week zijn we klaar met de verkoop van de voorraden in de immense pakhuizen. Daarna zal ik er zorg voor dragen dat dit dievennest met de grond

[Afb] Raam van de Honen Dalim synagoge. De komst en groei van de Joodse gemeenschap in de 18e eeuw had een positieve invloed op de ontwikkeling van zowel de handel als de plantages. (foto: David Koren)

[Afb] Nederlandse prent die het plunderen door de Engelsen in beeld brengt uit de Atlas van Stolk, Rotterdam. (zie Hartog 1997 p.50)

gelijk wordt gemaakt, als een waarschuwing aan het adres van trouweloze staten". Uiteindelijk kwam het niet tot een volledige vernietiging van de Benedenstad, maar met name de financiële schade was fors.

Als neutrale vrijhaven had Sint Eustatius optimaal geprofiteerd van de onafhankelijkheidsstrijd en oorlog tussen de

Verenigde Staten en Engeland. Toen deze was afgelopen, viel deze inkomstenbron snel weg. De bevolking liep terug van 8.476 naar 1.463 in 1843 en uiteindelijk tot slechts 921 inwoners in 1948.

De handel in tot slaaf gemaakten kwam na de plundering door Rodney tot een einde, maar dat betekende niet dat er geen slavernij meer was. Nog altijd werkten er tot slaaf gemaakten op de plantages die nog in bedrijf waren. De omstandigheden daar waren slecht, mishandeling was aan de orde van de dag. Na de formele afschaffing van de slavernij in 1863 trokken de meeste mensen naar de stad. In 1903 woonden er van de circa 1450 inwoners op Sint Eustatius nog maar 50 buiten Oranjestad. Het platteland was geen plek waar men nog wilde wonen. Voor zover men nog een landje had of een stukje grond wist te bemachtigen, vertrok men iedere ochtend te voet of per ezel naar het veldje.

Gedurende dit economisch verval verlieten veel inwoners het eiland. Stianen beproefden hun geluk in de olie-industrie op Aruba en Curaçao, maar ook in de Verenigde Staten, waar in New York nog altijd een 'Stian Club' is. De verlaten plantages werden wildernissen, waarin op den duur akkertjes werden uitgespaard voor de productie van voedselgewassen als yams en zoete aardappelen.

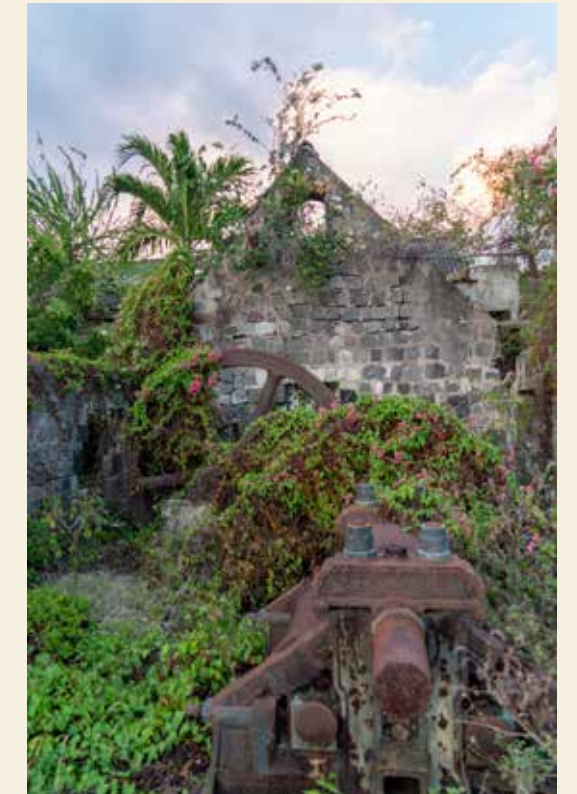

[Afb] Straatnaambordje in 'oliestad' San Nicolas op Aruba, een verwijzing naar de Stiaanse migranten aldaar. (foto: David Koren)

Aan het begin van de 20e eeuw begon een bescheiden industrialisatie door de komst van een sisal-fabriek in 1905 op het terrein van een oude suikerplantage. Sisal is een tropische vezel afkomstig van een agave-achtige plant en was de grondstof voor touw en soortgelijke producten. Nagenoeg de hele productie werd naar de Verenigde Staten geëxporteerd. Daar werd het onder meer gebruikt voor het binden van

korenschoven en strobalen. Na de Eerste Wereldoorlog werden de importregels van de Verenigde Staten strikter. Tegelijkertijd vertrokken er steeds meer jonge mannen van het eiland naar de opkomende olie-industrie op Aruba en Curaçao. Hierdoor kwam er al in 1928 een einde aan de productie van sisal. De ruïneuze fabriek vormt nu een bijzonder relict op de kliffen aan de zuidkust van het eiland.

Na decennialang economisch verval lanceerde de overheid in 1938 een plan om de landbouw op het eiland (opnieuw)

[Afb] Ruïne van de Sisal fabriek (met oven) op White Wall.

te bevorderen. De gedachte was dat de landbouw zich beter zou ontwikkelen als de grondeigenaren bij hun land zouden wonen. Het eerste ‘dorp’ dat met dit doel op de Cultuurvlakte werd gesticht was Concordia, direct gevolgd door Golden Rock. Hoewel het even een succes leek te gaan worden, bleek al na een paar jaar dat er maar weinig mensen wilden wonen. Het werd gezien als ‘te ver’ van de stad en de verbindingen waren toentertijd nog te gebrekkig. Uiteindelijk zijn deze dorpen wel uitgegroeid tot woongebieden en hebben zij mede bijgedragen aan de betrekkelijk weinig planmatige structuur van de huidige bebouwing van de Cultuurvlakte.

De Tweede Wereldoorlog ging op Sint Eustatius relatief ongemerkt voorbij. In 1941 boden de bewoners van Sint Eustatius hulp aan de overlevenden van een in zee gestort geallieerd vliegtuig, waarbij tien bemanningsleden konden worden gered. Toen prinses Juliana de Nederlandse Antillen bezocht in 1944, zette ze geen voet aan wal op Sint Eustatius en Saba. Haar vliegtuig cirkelde wel boven de eilanden. Leerlingen van de scholen vormden een grote V van Victorie en O van Oranje, zichtbaar vanuit het toestel. Vanuit het vliegtuig werden pamfletten geworpen met daarop de hartelijke groeten van de prinses. Op Fort Oranje is na de oorlog een plaquette aangebracht ter herinnering aan

de Antilliaanse slachtoffers die tijdens de oorlog zijn gevallen.

Ontsluiting en moderne ontwikkelingen (1950-heden)

“Nu leven er 1.000 mensen in armoede. De Engelsen brandschatten ‘Statius’ en roofden £ 20.000.000 aan oorlogsbuit. Van die slag heeft men zich nooit kunnen herstellen. Het eens zo vervaarlijke fort is een schimmige herinnering aan de grootheid van weleer. In de lopen van de kanonnen leven hagedissen. De aanlegsteiger is door de golven aan brokken geslagen en nooit hersteld, waardoor de export van het niet onvruchtbare eilandje ernstig wordt belemmerd”. Zo beschreef Piet Bakker het eiland vlak na de Tweede Wereldoorlog. Hij schrijft alsof het eiland gedoemd zou zijn te blijven hangen in armoede, levend met het verleden, maar zonder toekomst.

Toch was op dat moment de verandering al ingezet, want die begon eigenlijk met de aanleg van de luchthaven in 1946. Dit zorgde voor een betere ontsluiting van het eiland en – na 1960 – voor de komst van toeristen. Er kwam ook een verharde weg tussen de luchthaven en Oranjestad. Duurde het omstreeks 1880 nog 3 maanden voordat de eilandbewoners per boot op de hoogte werden gesteld van de geboorte van koningin Wilhelmina, in 1909 duurde het nog maar 3 dagen door de kabelverbinding

met Saint Kitts alvorens de eilanders konden vernemen van de geboorte van koningin Juliana.

Tot in de jaren 1950 was Sint Eustatius nog vooral een landbouweiland. Zelfvoorzienend, maar met een klein surplus dat jaarlijks naar andere eilanden werd verscheept. De algehele modernisering van de samenleving zorgde ervoor dat er steeds minder mensen in de landbouwsector wilden werken. Bovendien was de landbouwsector in zekere mate ‘besmet’ door het slavernijverleden en werden importproducten als ‘voortgang’ gezien. Naast de ontwikkeling van de transportsector en het toerisme nam met name ook de werkgelegenheid bij de overheid steeds verder toe. Hoewel het belang in werkgelegenheid beperkt is, mag hier ook de industrie en de oliehaven bij Tumble Dick Bay niet ongenoemd blijven.

Een andere belangrijke ontwikkeling betreft de klimaatverandering, waarbij er soms ook sprake is van langdurige droogtes. Dit heeft vermoedelijk het einde van de kleinschalige landbouw versneld. In tijden van droogte was er weinig vegetatie en dan stierven dieren van de honger. Het was dan beter om ze vrij te laten om zelf nog voedsel te kunnen vinden. Soms werden dieren aan een boom gebonden omdat ze te zwak waren om nog te kunnen staan. Ezels -

belangrijke lastdieren op het eiland, onder andere voor het transport van voedsel - stierven uiteindelijk ook. Tenslotte zijn veel mensen gestopt met de veehouderij.

Een andere belangrijke verandering in het landschap is het steeds verder oprukken van de Mexicaanse tuinplant Coralita, die ogenschijnlijk het landschap verfraait met z’n mooie roze bloemetjes. Het betreft echter een zeer agressieve exoot die inmiddels een derde van het eiland bedekt en overal voorkomt. De plant is geïntroduceerd aan het begin van de 20e eeuw. Het heeft als eigenschap de lokale vegetatie te overwoekeren en te verstikken. Vroeger was het gebruikelijk dat kinderen de knollen uit de grond trokken als zij naar het land van familie gingen, maar dat gebeurt tegenwoordig niet meer.

[Afb] Woekerende Coralita.

Ook nemen de laatste decennia de orkanen in kracht toe door klimaatverandering. Daardoor worden nieuwe (fruit)bomen ontworteld en zijn er steeds minder bomen op het eiland. Veel bomen vormden vroeger een boog over de wegen, en boden ook beschutting tegen wind en regen. Ook waren er bij uitstek veel fruitbomen aangeplant, zoals de acerola, avocado, knippa, mango, granaatappel, suikerappel en tamarinde. Het eiland kende tot eind jaren 1970 een plantsoendienst die zorg droeg voor de bomen, een eigen government garden had, maar ook aardbeienplanten plantte. Op zondagen werd het fruit verzameld, waarbij de opbrengsten eerlijk werden verdeeld. Wegens bezuinigingen is de plantsoendienst opgeheven en verdwenen de bomen meer en meer uit het straatbeeld. Overigens is het opvallend dat veel inheemse bomen als Mamey Sapote, Tamarinde en Surinaamse kers ofwel pitanga minder last hebben van boomziektes en beter overleven dan de later geïntroduceerde soorten als banaan, mango, papaya en plantijn.

Historische lagen in het landschap van vandaag

Het landschap van Sint Eustatius lijkt op het eerste gezicht weinig te veranderen: één nederzetting omsloten door blauwe

zee en bergen vol natuurschoon. Onder dit stereotype beeld gaat een boeiende en dynamische landschapsgeschiedenis schuil. Sinds Europeanen en tot slaaf gemaakten zich op Statia vestigden in het midden van de 17e eeuw veranderde het landschap ingrijpend. Er ontstonden pakhuizen, luxe huizen, plantagewoningen en het landschap werd door uitbuiting van tot slaaf gemaakten ‘in cultuur gebracht’.

Pas laat in de 20e eeuw verdween de landbouw uit het landschap en werden natuur en toerisme meer beeldbepalend. De laatste jaren ontwikkelt het eiland zich gestaag verder, maar dringt zich de vraag op hoeveel Sint Eustatius kan dragen zonder haar bijzondere karakter en erfgoed te verliezen. Een landschap is altijd dynamisch en dat is op Statia niet anders.

Bijna 400 jaar Nederlandse aanwezigheid hebben zo hun sporen nagelaten. Van deze sporen kan je op Sint Eustatius lagen in het landschap terugvinden. Om het verhaal van Statia te kunnen blijven vertellen, zouden deze lagen zichtbaar moeten blijven.

Het plantagelandschap

De Cultuurvlakte werd al snel in gebruik genomen voor de landbouw. Door de ontwikkeling van de plantages is het landschap hier het meest veranderd. Op het hoogtepunt van de economische bloei

[Afb] Vue de l'île St. Eustache. Samuel Fahlberg, ca. 1820. (foto: Wereldmuseum)

rond 1780 telde het eiland 76 plantages. Nagenoeg het hele eiland was verkaveld, ook de hellingen van de Quill tot een hoogte van circa 200 meter en de heuvels van Boven. Toch is Sint Eustatius nooit een eiland geworden waar landbouw domineerde. Het is sinds ongeveer 1700 de handel geweest die de boventoon voerde. Plantages waren hoofdzakelijk investeringsobjecten en dekmantels voor illegale handel.

Aanvankelijk, kort na de kolonisatie door de Zeeuwen, was de tabaksteelt dominant. Katoen werd verbouwd tot ongeveer 1740, daarna nam de productie af. Het is een water-intensieve teelt, wat bij

uitstek minder geschikt was voor een betrekkelijk droog eiland. Ook koffie werd geïntroduceerd, maar verdween na de verwoestende orkaan van 1780. Statia kende geen volledig ontwikkelde plantage-economie zoals landen als Barbados, Jamaica of Suriname. De verhouding 'vrije mensen' versus 'tot slaaf gemaakte mensen' was op Sint Eustatius (1:1,43) dan ook niet zo extreem als op Jamaica, waar er maar liefst elf tot slaaf gemaakten waren voor elk vrij persoon. Dit kwam vooral door de schaal, maar ook door de betrekkelijk geringe jaarlijkse neerslag en de droogteperiodes, wat geregeld leidde tot mislukte oogsten. Dit maakte het risicovol om alleen op cash crops in te zetten. Op de meeste plantages werden dan ook voedselgewassen voor eigen gebruik verbouwd.

De ruimtelijke opbouw van een plantage was veelal gelijk. Vanzelfsprekend was er een plantagehuis, het 'Great House'. Daarnaast stonden veelal diverse (industriële) bijgebouwen ten behoeve van de productie, zoals een suikermolen. Op een zekere afstand van het huis lagen de 'slavenhutten' waar de tot slaaf gemaakte arbeiders woonden. Deze lagen veelal op de laagste plekken, uit het zicht van de plantage-eigenaar. Dit was als zodanig een uitdrukking van de machtsrelatie die tussen eigenaar en de tot slaaf gemaakten bestond.

Vanzelfsprekend was er ook een put of een cisterne. De plattegrond van de ruimtelijk gezien relatief goed bewaard gebleven plantage English Quarter is op basis van archeologisch onderzoek in grote lijnen gereconstrueerd.

Het belangrijkste gewas was de suikerteelt. Suiker werd in Europa gezien als een luxeproduct. Het werd gebruikt als zoetstof, medicijn, conserveermiddel en als decoratief materiaal voor banketten. Ongeveer 80 tot 90 procent van de suiker die in West-Europa werd geconsumeerd, was afkomstig van de Caraïbische eilanden als Antigua, Barbados, Cuba, Hispaniola en Jamaica. Het was een combinatie van economische, klimatologische en geopolitieke factoren die maakten dat deze teelt zo belangrijk werd. Maar het

belangrijkste was dat het een extreem winstgevend product was. Het werd gezien als het 'witte goud' van de Cariben en het leverde dan ook enorme winsten op voor de plantage-eigenaren en koloniale mogendheden in kwestie.

[Afb links] De monumentale poort van de plantage English Quarter.

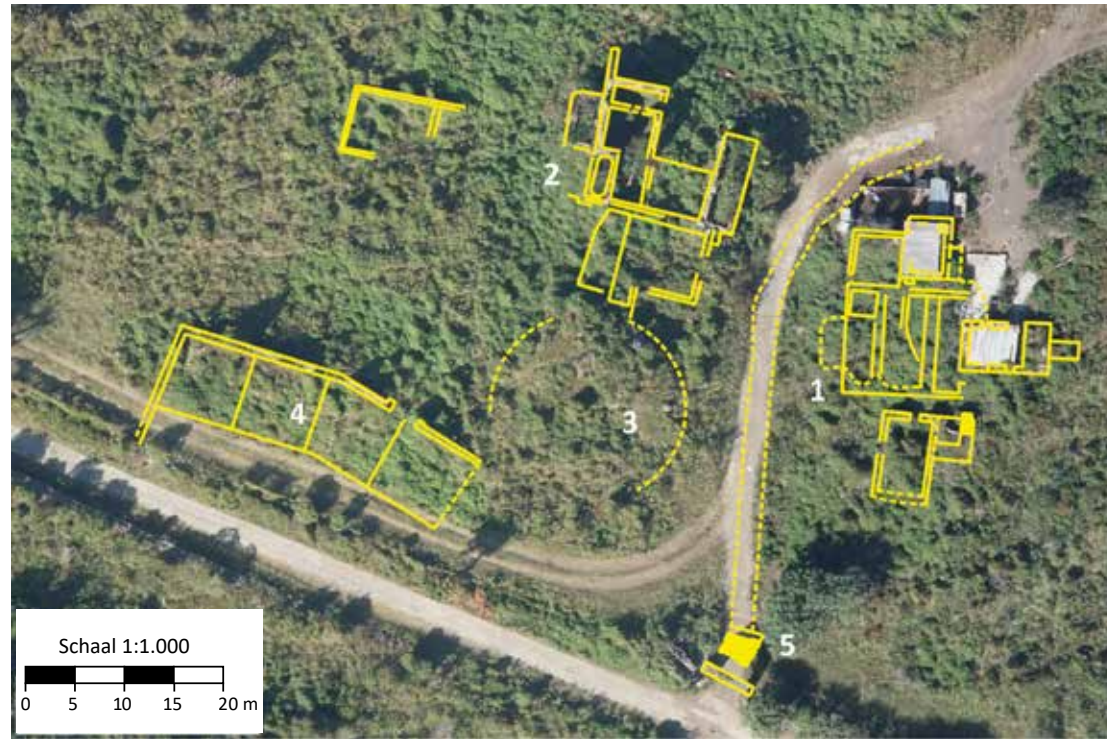
[Afb rechts] Tekening uit het dagboek van Joannes Veldkamp uit 1761: eens uikerplantage op St. Eustatius. (foto: Scheepvaartmuseum)

[Tabel] Verhouding vrijen en tot slaaf gemaakten aan het begin van de 18e eeuw (Bron: Knappert, 1932, 92-93).

Eiland	Jaar	Vrijen	Tot slaaf gemaakten	Totaal	Verhouding vrijen tot slaaf gemaakten
Saba	1715	336	176	512	1: 0,52
Sint Eustatius	1715	524	750	1.274	1: 1,43
Jamaica	1734	7.644	86.546	94.190	1: 11,3

Het tropische klimaat en de vruchtbare kustbodems van de Cariben waren geschikt voor suikerriet. Suikerriet groeide het best op vlakke gronden nabij de kust, waar ook havens lagen voor snelle export. De cultuurvlakte van Sint Eustatius was dan ook geschikt voor deze teelt, maar op de hellingen van de Quill ging het ook. Vanaf 1715 waren er elf suikerrietplantages actief, maar dit aantal groeide uit tot 41 in 1781. Een tekening in het journaal van scheepschirurgijn Joannes Velkamp die in 1761 een bezoek bracht aan Sint Eustatius geeft een bijzondere inkijk in hoe een suikerplantage op het eiland eruitzag. Tot slaaf gemaakten oogsten het suikerriet en brengen deze naar de suikermolen waar de stengels in meestal verticale mangels werden uitgeperst. Het sap werd vervolgens ingekookt tot suiker. Ook is er op de tekening een destilleerderij te zien waar rum wordt gemaakt van molasse, het restproduct van de suikerteelt, maar ook fruitbomen op de provisiegronden (ananas, kokosnoot en banaan).

De suikerteelt kwam met een hoge prijs. Het was een gewas dat hele samenlevingen en landschappen vormde, maar ook diepe littekens naliet. De suikereconomie was gebaseerd op gedwongen arbeid van tot slaaf gemaakte Afrikanen. Zij verrichtten het zware werk onder erbarmelijke omstandigheden. Archeoloog Ruud Stelten

[Afb] Plattegrond van de plantage 'English Quarter' met daarop: 1. Het plantagehuis, 2. De fabriek, 3. De suikerrietmolen, 4. De stallen en 5. De monumentale toegangspoort.

haalt in zijn proefschrift ook Dominicus Zimmerman de Oudere aan, een jonge koopman die in 1792 het eiland bezoekt en melding maakt van de slavenhutten: "Op elke plantage is er meestal een dorp van 30 tot 40 kleine hutten, waar de arme wezens wonen." Zimmerman klaagt ook over de hitte in de huisjes: "Het is hier vreselijk heet, zoals het maar kan zijn. Als het niet voor de dagelijkse oostenwind was, zou ik

niet geloven dat ik lang zou kunnen leven. Bijvoorbeeld, ik moet mijn linnengoed vier keer per dag vervangen en mijn andere kleren twee keer per dag. Soms stroomt het zweet in stralen over mijn handen en gezicht."

Op het eerste gezicht zijn er nog weinig plantages (zichtbaar) overgebleven. Toch ligt het eiland – voor wie goed kijkt – nog vol met overblijfselen van het plantageverleden. Soms is er nog een huis, maar vaak gaat het om ruïnes, bijgebouwen, slavenmuren (perceel begrenzingen) of andere relictten. De meeste zijn echter

herverkaveld, overwoekerd, half ingestort of helemaal verdwenen.

De belangrijkste ruïne van een plantagehuis is die van Concordia. Deze ligt 'verstopt' achter de brandweer bij de luchthaven. Dit hoofdhuis van twee bouwlagen was rond 1776 in eigendom van gouverneur Johannes de Graaff, toentertijd rijkste man van het eiland. Een grote, voorname trap voert naar de bel-etage, die nu geen vloer meer heeft. Uit archeologisch onderzoek is gebleken dat deze plantage ook een eendenvijver heeft gekend. Deze lag vlak bij de ingang, en diende mede om bezoekers te imponeren. Zowel de vijver als de eenden moesten geïmporteerd worden en waren daarmee een echte luxe. Ook de poort van de belangrijke plantage English Quarter mag hier niet ongenoemd

blijven. Op deze plantage werden in de 18e eeuw de grootste feesten gevierd door de koloniale elite.

Maar ook buiten de Cultuurvlakte liggen nog relictten van oude plantages. Deze zijn zelfs relatief beter bewaard gebleven, omdat de ruimtelijke druk daar minder groot is. Aan de zuidhelling van de Quill liggen bijvoorbeeld nog de overblijfselen van Bellevue, met o.a. restanten van een huis, cisterne en perceelscheidingen waarbij ook Gum-trees zijn gebruikt. Bellevue is volledig opgenomen in het Nationaal Park. Op het terrein van de in 1976 aangelegde olieterminal liggen nog de restanten van de plantage Little Mountain die grotendeels ongemoeid zijn gelaten. In de Northern Hills liggen nog aanzienlijke restanten van de

[Afb links] De bijna ingestorte suikermolen van plantage Fairplay.

[Afb rechts] Interieur van het 'grand house' van plantage Concordia. (foto: David Koren)

[Afb] Oude veekraal op plantage van Michel Cuvilliers in Boven Nationaal Park.

plantage van M. Cu villier, met inbegrip van een oude veekraal.

Een laatste poging om iets van landbouw terug te brengen was aan het begin van de 20e eeuw. Toen werden onder leiding van gezaghebber Van Grol nog pogingen gedaan om de honingproductie en de katoenteelt te stimuleren respectievelijk te herintroduceren. Uit deze periode van het teruglopende belang van de landbouw dateert de karakteristieke suikermolen van plantage Fair Play, gebouwd in 1831. De huidige slechte staat dateert van 1999, toen orkaan Lenny overtrok en een deel van de molen deed instorten. Ook het hoofdhuis en enkele bijgebouwen zijn nog aanwezig.

Een ‘schuldig’ landschap van slavernij

Op het eerste gezicht verraadt het landschap van Sint Eustatius niet veel sporen van het slavernijverleden. De plantages waar de tot slaaf gemaakten te werk werden gesteld zijn maar moeilijk herkenbaar en de povere ‘huizen’ waarin ze ooit woonden zijn verdwenen. Deze waren gemaakt van vergankelijke materialen, zoals hout, leem en stro. Desalniettemin heeft archeoloog Ruud Stelten op de plantage Schotsenhoek een compleet slavendorp kunnen aantonen. Dit is, tot op heden, de enige gedocumenteerde op het eiland. Met uitzondering van Fort Oranje en Fort

Amsterdam zijn er geen evidente plekken waar tot slaaf gemaakten verhandeld, gestraft of gevangen gehouden werden. Het cliché wil dat de geschiedenis wordt geschreven door de overwinnaars. ‘Overwinnaars’ kan je ook vervangen door ‘mensen met macht, geld, status en invloed’. Wie rondkijkt op Fort Oranje zal dit kunnen beamen, met herinneringen aan ‘belangrijke’ personen zoals zeeheld Michiel de Ruyter. Maar de tot slaaf gemaakte metselaars en steenhouwers die het fort hebben gebouwd, worden niet genoemd.

Toch waren tot slaaf gemaakten eeuwenlang onderdeel van het eiland. Tot ongeveer 1660 waren er de oorspronkelijke Amerikaanse bewoners – de zogenaamde ‘rode slaven’, afkomstig van andere eilanden – die als slaaf te werk werden gesteld op de tabaksplantages. Na 1660 ging men over op Afrikaanse tot slaaf gemaakten, die beter, sterker en goedkoper zouden zijn. De uitbuiting op basis van ras bleef, in volle omvang, bestaan tot de emancipatie in 1863.

De belangrijkste fysieke plek die verwijst naar dit pijnlijke verleden is Fort Amsterdam. Hoewel het fort grotendeels is vernietigd, staat er aan de zee kant nog een forse muur overeind. Hier werden tot de slaaf gemaakten na aankomst op het eiland opgesloten, veelal uitgeput na een lange en

zware reis in het ruim van een schip. Velen waren al overleden tijdens de overtocht door honger, ziekte of mishandeling.

Het fort fungeerde als overslagpunt, waarbij de tot slaaf gemaakten konden worden doorverkocht. Sommigen bleven achter op het eiland en werden tewerkgesteld op een plantage. Het binnen het fort gelegen slavenhuis bood ruimte voor 450 tot slaaf gemaakten. Dit gebouw is niet meer aanwezig. Inmiddels mag het fort niet meer worden betreden vanwege de nabijgelegen massagraven van de tot slaaf gemaakten op het terrein van de Godet plantage. Dit ‘schuldige landschap’ heeft inmiddels een beschermd status. Ze werd op 9 oktober 2024 door UNESCO erkend als ‘Plaats van geschiedenis en herinnering verbonden met slavernij en de slavenhandel’.

Gelijktijdig werd ook de begraafplaats van de Golden Rock plantage als zodanig erkend en aangewezen. Deze werd in 2021 ontdekt bij archeologisch onderzoek ten behoeve van de uitbreiding van de luchthaven, direct ten zuiden van de landingsbaan. Het bleek een omvangrijke begraafplaats die onderdeel was van de slavenkwartieren van deze voormalige plantage. De opgravingen hebben geleid tot meer aandacht voor het Afrikaanse culturele erfgoed op het eiland. De enige andere begraafplaatsen die bekend zijn, zijn die van de plantage English Quarter

en het grafveld bij restaurant Breeze op het terrein van een oude indigoplantage. Toch blijft het schrijnend dat maar van vier van de 76 plantages bekend is waar de tot slaaf gemaakten werden begraven.

UITGELICHT

Oral history

Een van de weinige manieren waarop informatie die niet is vastgelegd, toch kan worden doorgegeven aan volgende generaties is oral history: het doorvertellen van verhalen. Archeoloog Ruud Stelten hoorde via deze methode dat de eigenaar van de Golden Rock-plantage, mr. Moore, één van de wreedste plantage-eigenaren van het eiland moet zijn geweest. Hij ranselde zijn tot slaaf gemaakten geregeld af, inclusief zwangere vrouwen. Dat deed hij volgens de overlevering voor zijn plezier, met name als hij dronken was. Een ander bekend verhaal is dat van een slavin die uit wanhoop voor haar lot helemaal naar het ontoegankelijke Venus Bay afdaalde om zich daar van het leven te beroven.

Oranjestad is vanzelfsprekend belangrijk in de geschiedenis van de slavernij. Enerzijds als plek van aankomst van de tot slaaf gemaakten, maar ook omdat velen kwamen te werken in de Benedenstad voor de bevoorrading van de pakhuizen en de schepen. Bovendien was het de zetel

van het koloniale gezag. Hier begon in 1848 dan ook de slavenopstand bij het huis van gezaghebber Johannes de Veer, onder leiding van Thomas Dupersoy. Deze werd hardhandig neergeslagen door het Nederlandse gezag.

Na het beëindigen van de slavernij in 1863 trokken veel mensen weg van het platteland naar de stad. De kwaliteit van deze in oorsprong (laat) 19e-eeuwse huizen is echter beperkt en vele dreigen uit het straatbeeld te verdwijnen. Een belangrijke herinnering aan de slavernij vormt het Slavenpad dat sinds de 17e eeuw de Boven- en Benedenstad met elkaar verbindt. Tot slaaf gemaakten moesten hier alle bouwmaterialen en goederen naar boven brengen.

[Afb] Indrukwekkende slavenmuren in Boven Nationaal Park.

[Afb links] Typische bebouwing in Oranjestad van na de afschaffing van de slavernij. (foto: Wereldmuseum)

[Afb rechts] Het slavenpad, een eeuwenoude verbinding tussen Boven- en Benedenstad.

Het meest zichtbare restant van de slavernij in het landschap zijn de 'slavenmuren'. Het zijn de oude begrenzingen van plantages. De slavenmuren waren primair aangelegd als afscheiding, markering van perceelsgrenzen, veekering, maar ook om grond vast te houden en daarmee erosie tegen te gaan. Vee was meestal ondergebracht in een aparte veekraal waardoor het vee 's nachts veilig bij elkaar kon blijven en de mest verzameld kon worden. Het gewicht van de stenen en de reusachtige omvang en lengtes van de muren maakt dat deze door tot slaaf gemaakten moeten zijn aangelegd. Met name in Boven National Park zijn deze perceelsgrenzen van oude plantages nog goed zichtbaar gebleven. De omvang en schaal is onvoorstelbaar. Er zijn metersdikke muren aangelegd die parallel lopen met de hoogtelijnen, maar ook muren die dwars

over de heuvels lopen, door zeer moeilijk begaanbaar terrein en aangelegd zonder enige hulp anders dan (boven) menselijke spierkracht.

Een militair landschap

Het enorme economische belang van Statia moest uiteraard ook verdedigd worden. Piraten zagen de uitbundige rijkdommen in de pakhuizen, naburige eilanden zagen een nieuwe rivaal en andere Europese landen zagen een handelscentrum dat als leverancier van een (nieuwe) vijand kon optreden. Daarom werd er naast Fort Oranje in Oranjestad, een krans aan forten en batterijen aangelegd. Uiteindelijk zijn het 24 versterkingen geworden. Vier van de vijf forten waren te vinden aan de makkelijk benaderbare Caribische westkust van het eiland, en de overige versterkingen lagen

[Afb] Zicht op Venus Bay.

aan de moeilijk toegankelijke, oostelijke Atlantische kust.

Het feit dat Sint Eustatius in een tijdsbestek van nog geen 200 jaar 22 keer van eigenaar is gewisseld, geeft aan dat de kwaliteit van de forten en batterijen, de bewapening en de verdediging niet optimaal was. Feitelijk waren alleen Fort Oranje, Fort Panga en Fort Amsterdam forten met gevechtswaarde. De overige defensiewerken waren batterijen, ofwel open geschutopstellingen. Sommige 'forten' waren ook eigenlijk niet meer dan een bescheiden redoute bij een groter fort, zoals 'fort' Jussac bij Fort Panga. Daarnaast waren de meeste forten slecht gebouwd en onderhouden. Bovendien waren ze wel allemaal voorzien van enkele kanonnen,

[Afb] Fort Panga met uitzicht over het halve eiland. (foto: David Koren)

die echter niet altijd werkten, en zeker niet altijd voorzien waren van artilleristen om ze te bedienen. De West-Indische Compagnie was primair een handelsmaatschappij, waarbij men trachtte zo min mogelijk te investeren in 'onrendabele zaken'.

De forten en batterijen waren echter geen 'losse objecten'. Ze maken onderdeel uit van een militair landschap. Veel forten waren met elkaar verbonden door middel van een pad of weg, zoals bijvoorbeeld nog duidelijk te zien is tussen Jussac's Battery en Fort Panga op Signal Hill. Daar is zelfs sprake van een verdeckte weg die de 220 meter tussen beide werken koppelt. Enkele hoeken dienden ook om beschietingen te voorkomen. In algemene zin was de aanleg van dit soort verbindingen voor de aanvoer van ammunitie naar de forten en

batterijen. Het was ook belangrijk dat de daar gelegerde manschappen genoeg te eten en drinken hadden. Daarom ligt er bij de meeste forten ook wel een cisterne voor het broodnodige drinkwater. Ook zijn er fruitbomen zoals tamarindes geplant, zodat er altijd wat te eten (en te drinken) was. Groot zijn de forten en batterijen niet. Er staan maar enkele kanonnen en er zijn geen uitgebreide bastions of muurwerken.

In 1748 werd er in een bouwcampagne een aantal waterforten aangelegd, die mogelijk bewust bij de uiterst giftige en gevaarlijke manchenillebomen zijn geplaatst. Deze bomen konden helpen bij het op afstand houden van ongewenste bezoekers. Bij

[Afb] Pad tussen Fort Jussaac en Fort Panga.

het afbreken van een blad of takje komt er een zeer sterk gif tevoorschijn dat voor mensen grote repercussies kent (brandblaren, bacteriële infecties, maag-darmontstekingen, bloedingen). Zelfs het schuilen bij regen onder deze bomen is al gevaarlijk, omdat regendruppels die van het blad op de huid vallen, kunnen zorgen voor ernstige brandwonden. Een voorbeeld van een bij Manchenille-bomen aangelegde batterij is Royal Battery, een redoute van Fort Panga.

Tegenwoordig is het militaire landschap van Sint Eustatius nog maar ten dele herkenbaar. Vanaf begin 19e eeuw viel de

noodzaak voor een sterke defensie weg. Het eiland was voor piraten of buitenlandse mogendheden niet meer zo interessant, want de eens zo rijk gevulde pakhuizen stonden leeg en waren vervallen tot ruïnes. Vanzelfsprekend is Fort Oranje het belangrijkste voor de militaire geschiedenis van het eiland. Het fort is bepalend geweest voor de Nederlandse kolonisatie en voor de ontwikkeling van Oranjestad. Het zal in de toekomst dan ook een nadrukkelijke functie gaan vervullen voor het ontvangen van bezoekers aan het eiland. Het zal de plek worden waar het verhaal van Sint Eustatius wordt verteld. Veel andere batterijen zijn (nagenoeg) verdwenen of in zeer ruïneuze staat. Een enkele heeft moeten wijken voor de industrie (Tumble Down Dick Battery).

Een andere is al half in zee gestort vanwege de voortgaande erosie van de klifkusten (Bouilles Battery). Maar ook vervallen forten hebben soms een grote esthetische aantrekkingskracht, zoals het in de tweede helft van de 18e eeuw aangelegde fort Corre Corre.

Toerisme en recreatie in het landschap

Met Pasen, als de handelaren in de Benedenstad de inventaris opmaakten, lag de handel volledig stil. De tot slaaf gemaakten hadden dan twee dagen vrij en die brachten zij veelal door aan zee.

[Afb] Fort Corre Corre met zicht op Saint Kitts.

Het Paasfeest is dan ook een feest dat nog altijd zeer uitgebreid wordt gevierd op het eiland. Met name in de 18e eeuw kende Oranjestad de nodige bezoekers. Hoewel veel vreemdelingen bleven slapen op het schip waarop zij gekomen waren, verbleven sommigen ook in de stad. The Old Gin House, nu een van de weinige hotels op het eiland, was ook in de 18e eeuw al een plek waar men kon verblijven. In 1924 werd het Government Guesthouse geopend, bedoeld voor officiële bezoekers aan het eiland.

Over recreatie merkt Teenstra in 1827 het volgende op: *“Openbare uitspanningen vindt men hier niet. Aan de baai vindt men wel enige kroegen, waaronder een biljart-huis geteld wordt, doch sociëteiten of andere verenigingen tot vermaak, zijn hier evenmin als op Sint-Maarten. Het paardrijden en wandelen op scherpe en schaduwloze wegen, wordt op een zo beperkte ruimte al spoedig eentonig en daardoor vervelend, terwijl de pleziertochtjes te water....hier niet gezocht worden.”* Wat uiteraard zowel bij bewoners als bij bezoekers van het eiland al lange tijd hoog op het lijstje staat, is een bezoek

[Afb] Paasfeest in de Benedenstad. (foto: David Koren)

[Afb links] Wandelroute binnen de krater van The Quill.

[Afb rechts] Een verlaten hotel in de Benedenstad. (foto: David Koren)

aan de krater van The Quill. De moeilijk bereikbare krater op circa 250 meter boven zeeniveau heeft een geheel eigen tropische binnenwereld met reusachtige bomen. De oudste (toeristische) inscripties op bomen in de krater dateren uit de 18e eeuw.

Pas na de Tweede Wereldoorlog kwamen er meer moderne vormen van recreatie en ontspanning, zoals de eerste bioscoop (Ideal, 1949), de eerste Padvindersclub (Garfield, 1949), de eerste Steelband (1952) en het eerste theater (Madam Theatre, 1966, bioscoop, later ook feestavonden). Vanzelfsprekend waren deze vormen van recreatie vooral in Oranjestad geconcentreerd, waar nagenoeg iedereen woonde. Kinderen vermaakten zich met voetballen op de rotsige ondergrond,

zwemmen in de baai en de meer avontuurlijke kinderen trokken er verder op uit met wandelingen over het eiland.

Een bewoonster van het eiland vertelt over de zogeheten 'moonlight walks', ofwel het maken van wandelingen in het licht van de maan, om vrienden – maar soms ook nieuwe of geheime geliefden - te ontmoeten. Op 5 oktober 1965 werd door Z.K.H. Prins Bernhard de eerste elektrische verlichting op het eiland ontstoken. Toch bleef elektriciteit tot in de jaren 1990 zeer bescheiden op het eiland. Op de meeste plekken ontstaken ouderen om 18.00 uur een gaslamp die 's avonds werd opgehangen en dan tot een uur of 1.00 – 2.00 bleef branden. Sowieso had het eiland tot die tijd - zonder computers, mobiele telefoon en elektrisch vervoer - nog

een zeer ruraal karakter. Het moderne toerisme is in de tweede helft van de 20e eeuw tot stand gekomen, na de modernisering van de luchthaven in de jaren na 1960. Het eerste hotel, Hotel Caribbean, opende haar deuren in 1960. Door het gebrek aan 'echte' stranden is het toerisme nooit groot geworden, zoals op andere Caribische eilanden. Desalniettemin zijn er met name in de Benedenstad enkele hotels gekomen.

De nieuwste toeristische ontwikkeling, met grote landschappelijke implicaties, is de ontwikkeling van resorts. Op Sint Eustatius is in 2021 het Golden Rock Resort tot ontwikkeling gekomen, aangelegd op de oude indigo plantage Guyeau. Er zijn sindsdien vragen over hoe passend de schaal en vormgeving zijn voor het eiland. De wens tot snellere verbinding met de luchthaven zou kunnen betekenen dat oude bomen langs de historische wegen geroid moeten worden en oude muren en hagen langs de weg moeten verdwijnen. Zelfs het monumentale poortgebouw van de plantage English Quarter uit 1857 zou gesloopt kunnen worden.

Sint Eustatius heeft tot op heden nog altijd veel van haar karakter en authenticiteit weten te bewaren. Met een afgewogen inzet van de cultuur- en natuurwaarden heeft het eiland goud in handen in een

tijd waarin authenticiteit, 'beleving', duurzaamheid en 'slow tourism' sleutelwoorden zijn. Al te rigoureuze ingrepen kunnen het eiland echter schade berokkenen, omdat dan de leesbaarheid van het landschap wordt aangetast en het 'zich thuis voelen' kan verdwijnen. Het is dan ook te hopen dat de historische waarden van het eiland meegewogen worden bij verdere ontwikkeling.

[Afb] Massagraf van tot slaaf gemaakten op het terrein van het Golden Rock resort, met direct daarnaast gebouwd een toiletgebouw. (foto: David Koren)

[5] LEON DERKSEN & MARTIJN MANDERS

MARITIEME SPOREN IN HET LANDSCHAP VAN SINT EUSTATIUS

We bevinden ons midden op de Oranjebaai; de oude ankerplaats of rede aan de westkust van Sint Eustatius. Hier aan de lijzijde, uit de wind, ligt het water er nog een beetje rustig bij. Althans, zo lijkt het. Door de ogen van een zeeman was de rede echter een *“geheel open en niet dan een zeer onveilig legplaats”*. En aan de onbegaanbare en (nog altijd) levensgevaarlijke oostkust wilde je al helemaal niet komen. Toch was deze plaats in de loop der eeuwen zo aantrekkelijk geworden, dat het gebrek aan beschutting voor lief werd genomen. Eenmaal aan de kust gekomen, kon je er tenminste nog redelijk goed aan land komen. Vandaar ook dat we zien dat vooral aan de lijzijde het eiland veel veranderd is. Vanaf het water gezien vallen dan opeens historische elementen op. Deze elementen maken deel uit van het maritiem cultuurlandschap van Sint Eustatius, dat in dit hoofdstuk wordt beschreven.

[Afb] Kanon van de Batterij Bouillé.

[Afb] De Oranjebaai van Sint Eustatius, begin 19e eeuw, door A. Nolson en Emans. (foto: Nationaal Archief)

Leven met de grillige zee

Al vanaf de prekoloniale bewoning zal vooral de westkust van Sint Eustatius zijn aangedaan door de scheepvaart. Want zoals we elders in meer detail zullen lezen, steken hier en daar langs de westkust de sporen de kop al op in de vorm van werktuigen en afvalhopen vol schelp- en visresten. De relatie met de zee en het maritieme landschap was dus al vanaf de vroegste bezoekers en bewoners van Statia van onmiskenbaar belang.

Na de komst van de Europeanen groeit het landschap aan de Oranjebaai langzaam

uit tot een maritieme broeiplaats. Steeds meer schepen gaan in de Oranjebaai voor anker. De rede moet, zo op de historische beschrijvingen en afbeeldingen afgaande, behoorlijk ruim zijn geweest. En dat was een welkom kenmerk, want naarmate Sint Eustatius door de eeuwen een steeds belangrijkere spil werd in het maritieme handelsnetwerk tussen Europa en Amerika, nam de scheepvaart enorm toe en kon het er behoorlijk druk worden.

Daarbij was wat manoeuvreerruimte wenselijk. Terwijl indertijd soms wel 200 schepen per dag voor anker gingen, wilde je niet dat je schip bij het minste of geringste windje een aanvaring veroorzaakte. Om veilig te navigeren en te ankeren, kon de kapitein zich idealiter vasthouden aan allerlei oriëntatiepunten. Daarvoor maakte hij gebruik van landschappelijke elementen, zij het natuurlijk of cultureel. Zo kon volgens Teenstra in de 19e eeuw een schipper, “[d]e kerktoren noordnoordoost van zich hebbende...” goede ankergrond vinden. Dit was de Hervormde Kerk, waarvan de ruïne nog altijd in het landschap staat.

Maar de schepen op de rede bleken alsnog behoorlijk kwetsbaar, helemaal bij een orkaan. Kwam deze uit het zuiden, dan moesten de schepen wel heel snel het ruime sop kiezen. Bleef men immers voor anker liggen, dan zou dat niet goed

[Afb] De Nederlandse vloot voor de rede van Sint Eustatius, laat 18e eeuw.

aflopen. Er zijn dan ook veel schepen vergaan. Dat lezen we terug in de archieven en reisverslagen, maar we vinden ook de sporen hiervan terug op de bodem van de rede.

We vinden ogenschijnlijk persoonlijke eigendommen zoals schoen- en kledinggespen, maar ook veel aardewerk, porselein, vrijwel hele maar vooral kapotte flessen. Ook ligt er bouwmetaal zoals bakstenen. Die typische gele soorten herkennen we als IJsselstenen. Deze kwamen als ballast mee op de Nederlandse schepen, waar vervolgens huizen op het eiland mee werden opgetrokken. Daarnaast tref je allerlei scheepsmateriaal aan zoals ijzeren nagels, mastringen en roerconstructiedelen. Tussen het koraal verschijnen ook een stuk of wat ankers. En er ligt zelfs een behoorlijk aantal kanonnen in de baai. Na iedere storm en zeker na een orkaan wordt de bodem weer losgetrokken. Maak je na de storm een duik, dan vind je zo weer nieuwe objecten die bloot zijn komen te liggen.

Nu betekent het niet automatisch dat het hier steeds om scheepswraklocaties gaat. In de drukte op de rede werd gerookt en gedronken en werd de rotzooi gewoon overboord gegooid. Ook verloor men nog weleens wat bij het overladen van schip naar roeiboot. Met zwaarbeladen

[Afb] Een 18e-eeuwse schoengesp, voor en na restauratie. (foto: Restaura)

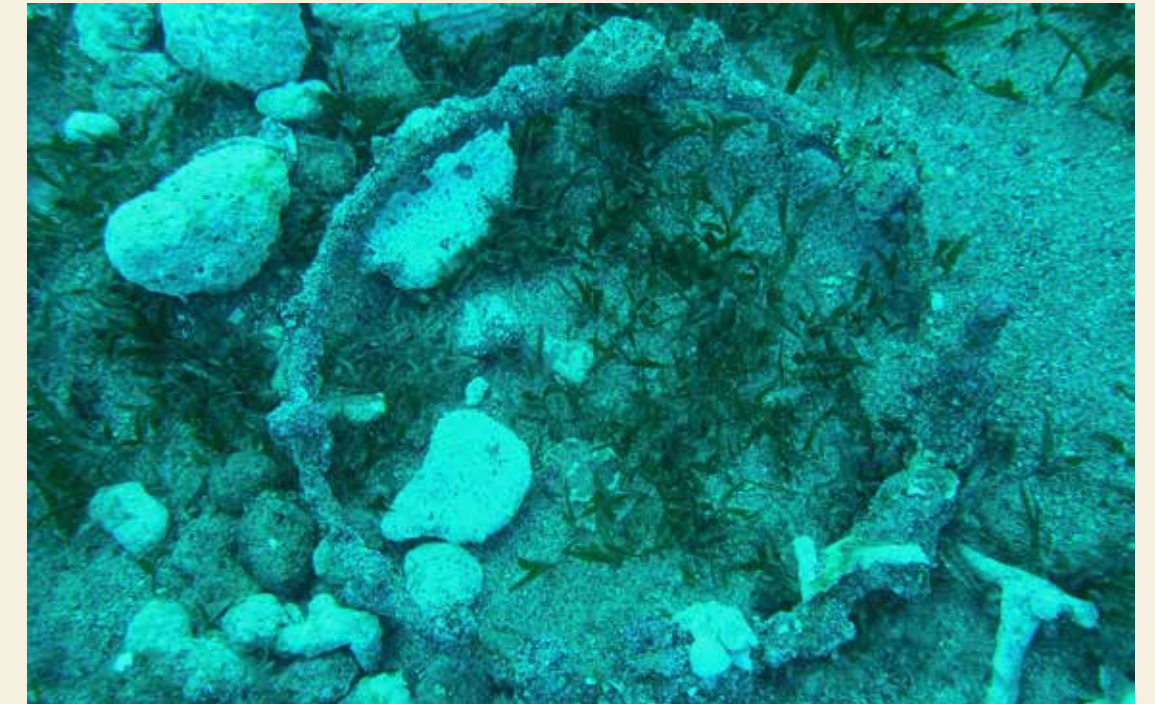
[Afb onder] Drietel oude ankers onder een rif, niet jonger dan de 19e eeuw. (foto: RCE)

[Afb onder] Een vrijwel complete kelderfles, 18e eeuw. (foto: RCE)

[Afb rechtsboven] Vermoedelijk een mastring op de bodem van de baai. (foto: RCE)

[Afb rechtsonder] Een complete 18e-eeuwse uienfles op de bodem van de baai. (foto: RCE)

roeiboten moest men het laatste stukje naar de kust varen met de goederen die daar aan land werden gebracht. De sporen van al dat handelen vinden we dus terug op de bodem. Daarnaast moet ook het een en ander van de kust het water in zijn getrokken.

Een internationaal maritiem handelsnetwerk

De kust veranderde langzamerhand in een schilderachtig tafereel vol witgeverfde pakhuizen. Eerst sloeg men er tabak op. Daarna werden de eerste plantages aangelegd, voor suiker maar later ook voor katoen en indigo. Men bouwde meer pakhuizen om de oogst, maar ook handelswaren van verschillende delen van de wereld tijdelijk op te slaan. Zeker vanaf 1756 neemt het aantal pakhuizen fors toe, want vanaf dat moment wordt Statia een vrijhandelshaven waardoor er geen invoerrechten meer betaald hoefden te worden. Het landschap moet er dan ook heel anders hebben uitgezien. Op den duur stonden op een strook van ongeveer twee kilometer honderden pakhuizen!

Deze groei nam een nog grotere vaart toen Statia van groots belang werd in de levering van wapens aan de Noord-Amerikanen in hun onafhankelijkheidsoorlog (1775–1783) tegen de Engelsen. Een echt maritiem moment dat nog altijd wordt herinnerd is de

‘first salute’ waarbij toenmalig Gouverneur Johannes de Graaff (onbedoeld) besloot om een Amerikaans oorlogsschip, dat nog midden in de onafhankelijkheidsstrijd was, met kanonschoten te salueren als ware het een handelsschip van een soevereine staat. Dit was tegen het zere been van de Engelsen.

Langs de kust vind je nog altijd ruïnes van pakhuizen, soms zelfs al deels onder water. Deze bouwwerken brokkelen echter langzaam verder af. Daar waar ze onder water staan, helpt de zee een handje mee. Statia is notoir voor haar verleden als stapelplaats van niet alleen goederen, maar ook van mensen. Deze tot slaaf gemaakten kocht men onder andere op de beruchte slavenmarkt aan de Goudkust bij Elmina, vanwaar men de oversteek maakte naar de Caribische Zee. Voor de Nederlandse schepen liep de route naar de West dus van bijvoorbeeld de rede van Middelburg, naar Elmina in het huidige Ghana, naar Sint Eustatius en andere kolonies. Dit noemen we tegenwoordig de trans-Atlantische driehoeksvaart.

Na deze mensonterende tocht van soms wel enkele weken tot maanden, werden de meesten via Sint Eustatius doorverkocht. Ze kwamen met name terecht in Noord-Amerika. Vele duizenden tot slaaf gemaakten zijn zo via Statia verhandeld. Het belang van Statia in het maritieme

handelsnetwerk groeide daarmee ook enorm.

Maritieme bedrijvigheid op land

Op de kust van Oranjebaai waren niet alleen maar pakhuizen, je vond er ook scheepswinkels en andersoortige zaken, en bijna als vanzelfsprekend ook kroegen. Menig zeevaarder had in alcohol zijn trouwe metgezel gevonden. Al dat drinkgelag moest worden bediend. Geen wonder dat we dan op de rede allerlei restanten van flessen drank vinden, aanvullend op de rumdistilleerderijen die zijn opgegraven op het eiland. De 19e-eeuwse predikant Gerardus Bosch klaagde in zijn reisverslag uitgebreid over dronken matrozen. Daarnaast waren er ook bordelen. Kortom, genoeg vertier voor de zeelui.

De maritieme componenten in het landschap zijn niet alleen in fysieke vorm te herleiden, zo liet Ruud Stelten al in zijn proefschrift zien. Verschillende plaatsen op Statia dragen namelijk nog altijd namen die verraden dat hier maritieme activiteiten hebben plaatsgevonden en vaak is daar dan ook archeologisch bewijs voor terug te vinden. We noemden al even Signal Hill, waar men kon waarschuwen voor binnenkomende schepen. Maar ook Kay Bay heeft een maritieme connectie. Het is een Engelse verbastering van het Nederlandse Keij Baai, waarmee wordt

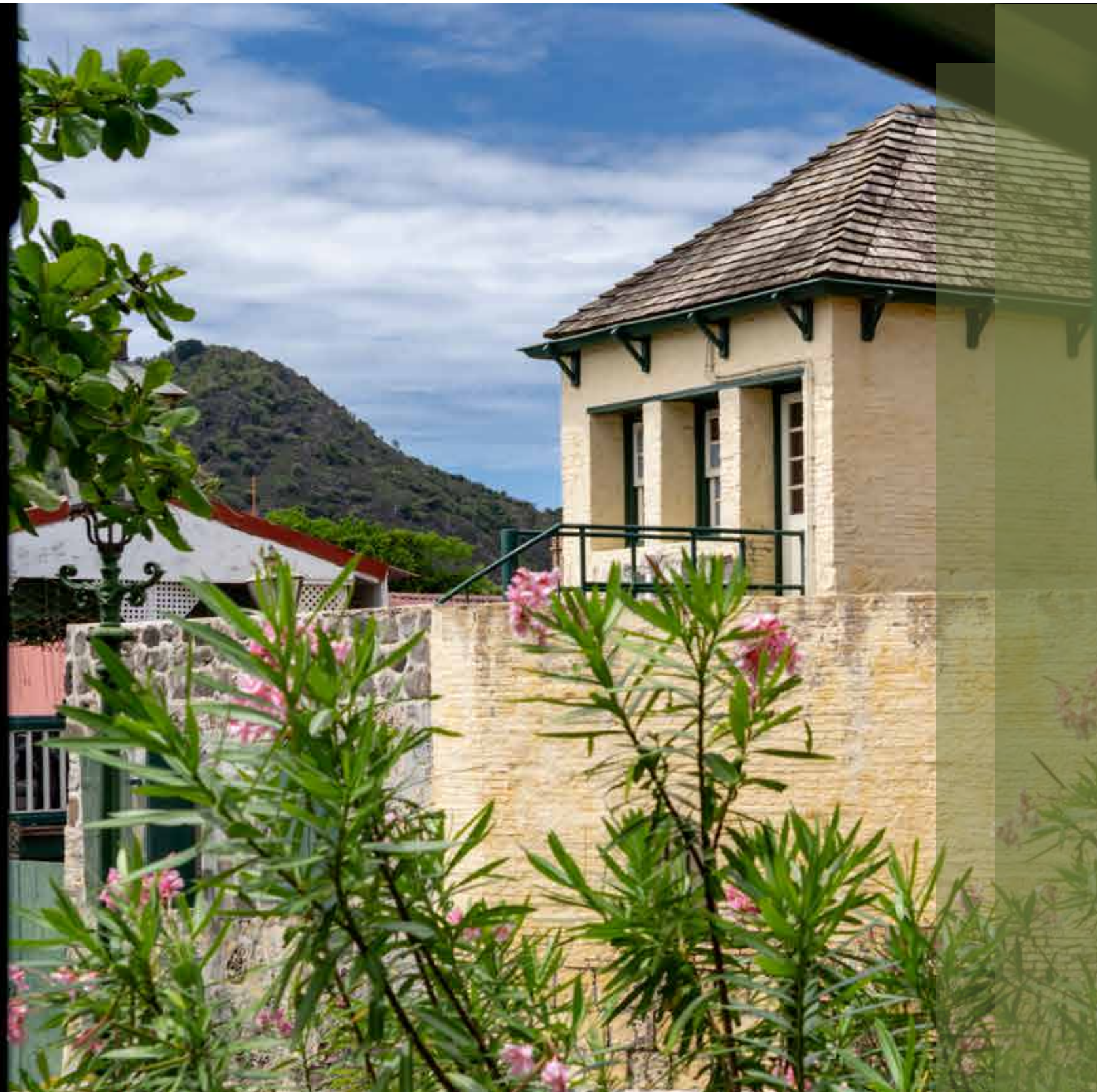

[Afb] Restanten vroeg 20e-eeuwse pier. Na 1935 raakte deze in verval.

bedoeld dat de bodem van de baai nogal rotsachtig en praktisch onbevaarbaar is. Een waarschuwing voor de zeeman! Ook vind je Interlopers Cape, waar lorrendraaiers, smokkelschepen van Nederlandse privéhandelaren, aan de Spanjaarden, Engelsen en Fransen rechtstreeks tot slaaf gemaakten verkochten. Statia en de Cariben trokken namelijk niet alleen de nette handelaren aan.

Tegenwoordig is het voor de scheepvaart eenvoudiger gemaakt. Er ligt een haven met een golfbreker. En even meer noordelijk in de baai ligt een lange pier waar de olieschepen voor olieterminal GTI Statia van ProStar zich melden. Maar ook aan

de kust steken de vrij recente maar ook oudere constructieresten uit het water, zoals de oude pier uit 1906. En alhoewel men sinds 1946 ook per vliegtuig het eiland kan bereiken, zijn de eilanders voor hun bevoorrading nog altijd deels afhankelijk van de scheepvaart. De relatie tussen de zee en Sint Eustatius zal er een zijn die nooit verloren gaat.

[6] MICHAEL A. NEWTON

HISTORISCHE NEDERZETTINGEN EN EEN EILAND-EIGEN ARCHITECTUUR

Het eiland Sint Eustatius kent slechts één nederzetting: Oranjestad. Deze hoofdstad is verdeeld in een Boven- en een Benedenstad (Upper en Lower Town). De 'Benedenstad' aan de baai heeft toegang tot de zee, terwijl de 'Bovenstad' zich boven op de klif bevindt. Oranjestad is vanaf het begin van de 17e eeuw gegroeid tot wat het vandaag de dag is. Over de geschiedenis van deze nederzetting en de kenmerkende architectuur gaat dit hoofdstuk.

[Afb] Bijgebouw van het Government Guesthouse.

Ontstaan en groei van de Bovenstad

De Europese aanwezigheid op Sint Eustatius begon toen Fransen zich hier in 1629 vestigden. Zij legden het Bay Path aan vanaf de baai tot boven op de heuvel. Bovenaan bouwden zij een klein fort. Deze gebeurtenis markeert de geboorte van de nederzetting die we vandaag kennen als Oranjestad. Na een paar jaar verlieten de Fransen het eiland weer, waarschijnlijk wegens gebrek aan natuurlijke waterbronnen. Kort daarna, op 25 april 1636, werd het eiland ingenomen door Zeeuwen.

De Zeeuwen bouwden op de resten van het oude Franse fort een groter fort. Zij plaatsen er zestien kanonnen en noemden het vervolgens 'Fort Oranje'. In de Bovenstad ontwikkelde zich langs drie zijden van het fort de nederzetting. Het gebrek aan waterbronnen werd opgelost door het aanleggen van regenwaterreservoirs (cisternen). Het centrum was Fort Oranje. Vanaf hier liepen de wegen richting de diverse plantages; de huidige Kerkweg naar het zuiden, de Fort Oranjestraat naar het oosten en de Paramiraweg naar het noordoosten. Vanaf de 17e eeuw tot heden is de stedelijke structuur in de Bovenstad nagenoeg ongewijzigd.

In 1636 bestond het bevolkingsaantal uit ongeveer 50 personen. Dit waren

voornamelijk Zeeuwen, Walen en Vlamingen. Over de bebouwing in de 17e eeuw is nauwelijks iets bekend. Wel wordt er in 1639 gerapporteerd over een opslaggebouw voor de tabak. Waar dat gebouw stond is niet bekend. In 1673 is er sprake van 'woningen bij het fort'. Het is waarschijnlijk dat deze eerste gebouwen niet meer waren dan een aantal verspreide boerderijen rond Fort Oranje.

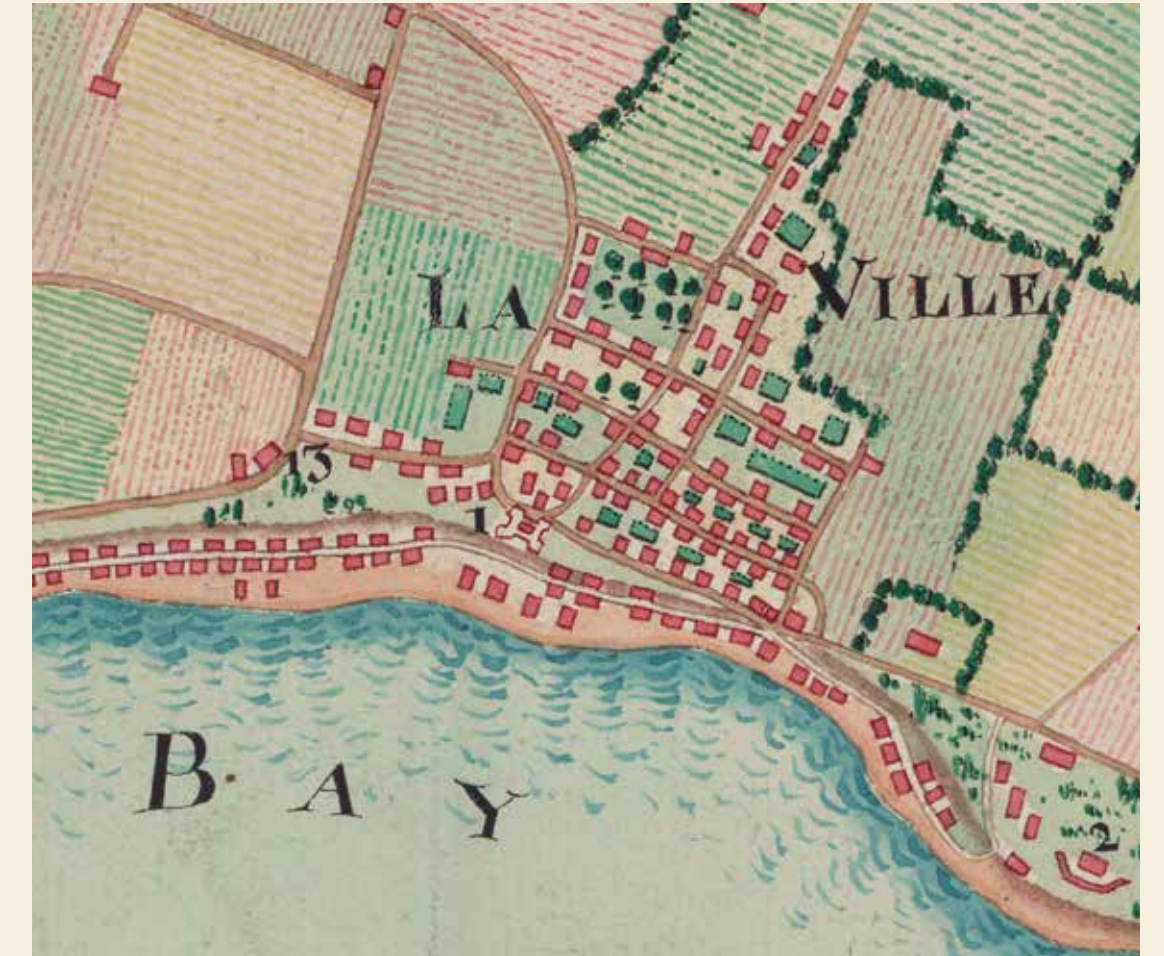
De verstedelijking in de Bovenstad begon in de 18e eeuw, toen de welvaart en de bevolkingsaantallen toenamen. Vanaf de jaren 1720 ontwikkelde het eiland zich tot hét handelsknooppunt van het Caribische Gebied. Toen kreeg het de bijnaam 'The Golden Rock'. De planters gingen zich tevens toeleggen op de handel. Ze bouwden woningen in Oranjestad om dichterbij het geld (de haven) en de macht (het fort) te zitten.

In de Bovenstad hebben altijd de meeste mensen gewoond. Aanvankelijk woonden hier vooral de hogere - en middenklasse van het eiland. Al in 1715 was het dorp te klein geworden. Commandeur Jan Donker wilde het dorp uitbreiden in zuidelijke richting, maar op het verzoek aan de WIC kreeg hij geen antwoord. Pas in 1739 kwam er toestemming om de Compagnieplantage, zuidelijk van de huidige Fort Oranjestraat, te gaan verkavelen. Met de groei van de

haven en de welvaart lieten de handelaren ook warenhuizen bouwen aan de baai in de Benedenstad.

De tot slaaf gemaakten woonden niet alleen op plantages. Aangezien veel kooplieden geen landgoed op het platteland bezaten, konden ze hun tot slaaf gemaakte arbeiders alleen in de stad huisvesten. Zo vermeldt de Sint Eustatius Gazette van 17 augustus 1792 een advertentie, waarin een huis inclusief enkele 'neger huizen' in de Bovenstad te koop wordt aangeboden. En ook de commandeur Johannes de Graaff bezat twee stukken land in de bovenstad waar 'neger huizen' op stonden. Veel tot slaaf gemaakten werkten in de Benedenstad. Daar brachten ze goederen van en naar de schepen en sjouwden deze de steile paden tussen de Benedenstad en Bovenstad op. Ook in de Benedenstad waren tot slaaf gemaakten gehuisvest.

De economische groei zorgde voor een verstedelijkt aanzicht van de kern van 'het Dorp'. Met de groei kwam de naam Oranjestad vanaf ongeveer 1820 in zwang. De groei vond met name plaats waar de al genoemde wegen naar de plantages samenkwamen. Met de toevoeging van een marktplein en de Nederlands Hervormde Kerk (in 1755) werd de Kerkweg – en zeker het begin ervan bij het fort – de meest 'stads uitzijnde' straat van de nederzetting.

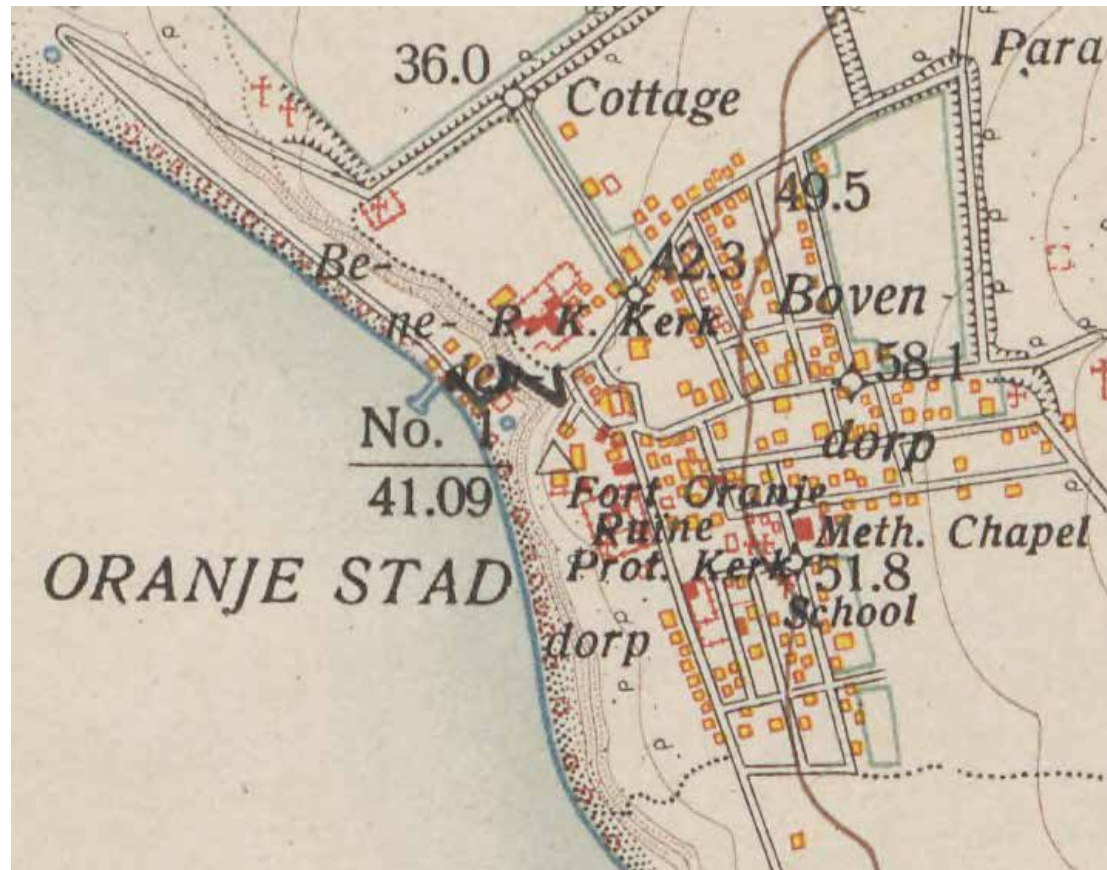
[Afb] Detail van PLAN DE L'ISLE DE ST. EUSTACHE door Nicolas ca. 1781. Een van de oudste kaarten van het eiland waar de stedelijke structuur en bebouwing van de Boven- en Benedenstad goed op te zien is. (foto: Bibliothèque nationale de France)

UITGELICHT

Van koortsachtige groei naar nagenoeg stilstand

Als de Bovenstad op de kaart uit 1781 wordt vergeleken met de gedetailleerde Topografische kaart uit 1915, zijn de overeenkomsten in stedelijke structuur opmerkelijk. De wegen zijn hetzelfde maar ook het dorp is nauwelijks uitgebreid in de tussenliggende 134 jaar. Er is alleen een geringe toename van huizen. Dit maakt dat Oranjestad vandaag de dag een verstilde historische indruk geeft.

[Afb] Informatief op de Topografische kaart uit 1915 is ook dat er onderscheid wordt gemaakt in de bouwwijze middels kleur. Stenen gebouwen zijn rood en houten huizen geel. Het overgrote deel van de huizen is in hout opgetrokken.

De elite van Sint Eustatius die in de historische kern van het dorp hun onderkomen had, woonde in een 'compound'; een historisch stadserf. Dit was een ommuurd woonerf met daarop een hoofdwoning, bijgebouwen, keukengebouwen en privaat. De gebouwen waren deels opgetrokken uit Hollandse IJsselsteentjes en/of lokale natuursteen (face-stone). Vaak waren er houten wanden op de verdieping. Op het erf zullen ook de behuizingen bestaan hebben van de tot slaaf gemaakte bedienden. Dit waren

eerder hutten dan huisjes en zijn daardoor nauwelijks bewaard gebleven.

Er is slechts een klein aantal van deze compounds over. De Hill Compound is het meest intact met zijn volledig omsloten binnenplaats. Het huidige Government Guesthouse en het Simon Doncker house met de diverse bijgebouwen hebben ook nog de elementen van een compound. Van een andere compound, laatstelijk bekend als het 'Godet House', is in mei 2020 het

houten hoofdgebouw zwaar beschadigd door brand en vervolgens gesloopt. Of het herbouwd wordt, is onzeker. De compounds waren evenwel in de minderheid. De midden- en lagere inkomensklassen woonden in eenvoudige houten een-laagse woningen.

De Engelse admiraal Rodney omschreef de Bovenstad als volgt: "De Bovenstad ligt op een steile klif, minstens 21 meter hoog. Je klimt ernaartoe via een zigzaggende

weg, erg moeilijk en steil, en het moet veel bloed hebben gekost als de vijand het had verdedigd. De stad is netjes, overzichtelijk, gezond, luchtig en voor West-Indië prachtig. De gouverneur en alle belangrijke mensen woonden er."

Hoewel de Benedenstad het commerciële centrum van het eiland was, vervulde de Bovenstad veel belangrijke openbare functies. In de Bovenstad verkochten mensen levensmiddelen en koopwaar op straat en op de markt. Overheidsfunctionarissen woonden en werkten er, en hier bevond zich de grootste vesting van het eiland. Veel goederen die het eiland binnenkwamen of verlieten, gingen op een gegeven moment via de Bovenstad. Daarnaast bevonden zich in dit deel van het eiland veel religieuze plaatsen

en begraafplaatsen. De sfeer moet in de Bovenstad heel anders zijn geweest dan de drukte van de Benedenstad. Toch was het er druk: mensen uit alle sociale klassen woonden en werkten er.

In de loop van de 19e eeuw verslechterde langzaam de economie van Statia. Dit wordt ook zichtbaar in het beeld van het dorp. In 1837 bezocht landbouwadviser Marten Douwes Teenstra het eiland. Hij noteerde het volgende: "De gehele stad, waarin vrij grote huizen staan, van rode of gele bakstenen, of van blauwe klipstenen, vertoont vele sporen van voormalige rijkdom en welvaart. De huizen van de Bovenstad zijn vaak alleen van een klein tuintje voorzien en grotendeels door enige kokos- of tamarindebomen beschaduwd." Na de afschaffing van de slavernij in 1863

[Afb links] Fort Oranjestraat ca 1920; Links de ommuring van de grote compound van Johannes de Graaff (1729-1813) en zijn echtgenote, 'Madam'. (foto: Wereldmuseum)

[Afb rechts] Zicht op de Bovenstad met rechts Fort Oranje, door Gerard Voorduyn, 1860. (foto: Rijksmuseum)

trok een deel van de voormalige tot slaaf gemaakten naar de stad. Men hoopte er betere mogelijkheden te vinden, hoewel die er nauwelijks waren. De mensen die naar de stad trokken, woonden in huizen van beperkte omvang en kwaliteit. Dit betekende niet dat Oranjestad snel groeide. De nieuwe woningen werden voornamelijk gebouwd op de ruime erven, waardoor het dorp 'compact' werd.

[Afb] Vervallen woning in Oranjestad.

Ontstaan en groei van de Benedenstad

Sint Eustatius was een vrijhaven. Dit betekende dat schepen van alle naties hier konden ankeren. De handelsmonopolies van diverse Europese landen konden hier makkelijk worden ontdoken. Daarnaast lag Sint Eustatius gunstig aan de rand van het Caribisch gebied, in het zeiltijdperk toen zeestromen en winden van belang waren. Door de toenemende handel waren er altijd voldoende voorraden beschikbaar om te verhandelen. Om zijn handelspositie te versterken werden in 1756 de invoerrechten

afgeschaft en werd Statia een vrijhaven en stapelhaven.

De Oranjebaai was – en is – niets meer dan een grote ankerplaats. Er waren twee aanlegsteigers, maar veelal werden lading en passagiers met kleine bootjes aan wal gebracht. Omstreeks 1740 verrezen de eerste pakhuizen aan de baai, aanvankelijk nabij het Waaghuis van de West-Indische Compagnie. Het duurde niet lang of handelaren gingen er ook wonen om zichzelf zo de afdaling en de klim terug van de Bovenstad naar de Benedenstad te besparen. Dit ondanks dat het in de Benedenstad veel warmer was dan in de Bovenstad wegens het ontbreken van de wind. In 1750 bestond de bevolking van Statia uit 2315 inwoners, van wie 1513 tot slaaf maakten. Er vestigden zich meer dan 100 handelshuizen in die periode.

De Benedenstad lag op een vrij smalle strook deels op de zee veroverd land, aan de voet van een hoge rotswand. Al snel strekte de bebouwing zich twee rijen dik uit langs de volle 2 kilometer lengte van de Oranjebaai. Er stonden pakhuizen en woningen, maar ook wijnhuizen, winkels en bordelen. Door een strook grond voor de kust aan te plempen werd geprobeerd meer ruimte te creëren. Dat bleek echter niet voldoende. Bij gebrek aan opslagruimte werden goederen soms noodgedwongen in

de openlucht opgeslagen. Het was ook in deze tweede helft van de 18e eeuw dat het welvarende Sint Eustatius bekend kwam te staan onder de naam ‘Golden Rock’.

Hoe de Benedenstad er door deze economische activiteit uit zag, lezen we in een verslag van de Schotse Janet Shaw uit januari 1775: *“Van het ene uiteinde van de stad tot het andere is er een doorlopende markt, waar goederen van de meest uiteenlopende toepassingen en kwaliteiten voor de winkeldeuren worden uitgesteld. Hier hangen rijke borduursels, beschilderde zijde en gebloemd katoen. [...] De volgende kraam bevat de meest exquisite zilveren borden, de mooiste die ik ooit heb gezien, en daarnaast ijzeren potten, ketels en scheppen.”*

In 1779 legden meer dan 3.000 schepen uit Europa, Amerika en Afrika aan op de rede van Oranjestad. Dit is evenveel als in Amsterdam in dezelfde tijd. Soms arriveerden er meer dan twintig schepen op een dag! Op de rede konden 200 schepen tegelijkertijd liggen. Het aantal pakhuizen bleef groeien en werd aan het einde van de 18e eeuw op circa 600 geschat. Sommige woningen van handelaren kregen ook ‘paleisachtige’ afmetingen, zoals het huis van een zekere Anthony Vaucrusson. Zijn kamers waren alle ‘rijk gestoffeerd’ en vanaf zijn huis liep er een brug over de straat naar een tuin op het dak van een naastgelegen warenhuis.

Waar de meeste huizen in de Bovenstad van hout waren, waren de gebouwen in de Benedenstad van steen. Veel waren opgetrokken uit baksteen. Dit waren ofwel

[Afb links] Detail van schildering Benedenstad en Bovenstad. Omstreeks 1790.

[Afb rechts] Detail kaart Benedenstad. Martin, St.Eustatia 1781.

gele ‘Ijsselsteentjes’, of de wat grotere rode baksteen die vanuit Nederland als ballast voor de zeilschepen waren meegekomen. De lokale uit de rotsformaties gehakte natuursteen (face-stones) werd met name voor de fundering en de onderbouw gebruikt.

Toen de Amerikanen in 1776 hun vrijheidsstrijd tegen het Verenigd Koninkrijk begonnen, leverden de Nederlanders aan hen wapens via Sint Eustatius. Op 16 november 1776 zeilde het Amerikaanse marineschip Andrew Doria de Gallows Bay binnen. De nieuwe Amerikaanse Grand

[Afb] Vue de l'île St. Eustache. Samuel Fahlberg, ca. 1820. (foto: Wereldmuseum)

Union-vlag wapperde in top. De saluutschoten van het Amerikaanse schip werden in opdracht van commandeur Johannes de Graaff met elf saluutschoten beantwoord. Dit was de eerste keer dat een buitenlandse mogendheid de vlag van de Verenigde Staten eerde met een saluut. De Amerikanen interpreteerden dit als de eerste officiële erkenning van hun onafhankelijkheid door een andere mogendheid, namelijk 'De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden'. De Engelsen verklaarden hierop Nederland de oorlog. Admiraal George Brydges Rodney en generaal John Vaughan namen in februari 1781 met een grote vloot Sint Eustatius in. De troepen plunderden het eiland

grotendeels op een wraakzuchtige wijze. Rodney en Vaughan hadden de intentie om de hele Benedenstad te vernietigen. Zij vroegen daar zelfs toestemming voor van de regering in London. Deze toestemming werd nooit gegeven waardoor Benedenstad onaangetast bleef.

De plunderingen van Rodney worden vaak als belangrijkste reden voor het verval van de Statiaanse economie genoemd. Dat is evenwel niet het geval. Kort voor de inval, op 10/11 oktober 1780 was het eiland en een groot deel van de eilanden in de omgeving getroffen door een zware orkaan. Vele gebouwen in de zowel de Boven- als Benedenstad waren zwaar beschadigd geraakt.

Hoewel de economie de jaren na de plunderingen van Rodney aanvankelijk weer de welvaart kende als voor de inval van Rodney, stortte de handelseconomie rond 1800 volledig in en zou die niet meer herstellen. In 1837 schrijft Teenstra: *"De Benedenstad, gewoonlijk de baai genoemd, bestaat uit winkels en pakhuizen. De huizen zijn ruim en hecht, en in een dubbele rij doch zeer onregelmatig geplaatst, waardoor nauwe kromme steegjes, straten genoemd, gevormd worden. Over het algemeen, maar vooral in de Benedenstad, zijn de gebouwen in een bijzonder vervallen toestand, hetgeen niet nalaat een onaangename indruk te*

[Afb] Ruïnes Benedenstad, 1948. (foto: Nationaal Archief, collectie Spaarnestad)

weeg te brengen bij bezoekers. Daarbij staan deze huizen zeer gevaarlijk, aan den ene kant bedreigd door afstortingen van de oprijzende rotswand, en aan de andere zijde door de bruisende golven, waardoor de fundamente van sommigen al zijn bloot gespoeld."

De aanzienlijke pakhuizen, met name die nabij de zee gelegen, raakten volledig in

verval en verdwenen grotendeels in de golven. Daarnaast werden leegstaande pakhuizen, die gebouwd waren met de lokale uitgehakte face-stones, in 1927 gesloopt. De stenen werden voor een minimaal bedrag verkocht aan Saba voor de aanleg van de wegen aldaar. In 1917 woonden er nog maar twintig personen in Benedenstad. In 1961 alleen nog maar één arme familie die in het voormalige gin-house woonde.

Pas in de late 20e eeuw komt de Benedenstad weer enigszins tot leven. Naast de constructie van een strekdam en een betonnen pier bij Gallows Bay is er een kleine vracht- annex jachthaven aangelegd. Een paar keer per week is het de aanlegplaats van de ferry, die de eilanden met elkaar verbindt. Hier staat ook de elektriciteitscentrale (GEBE) van het eiland. Een ander deel van de Benedenstad heeft een toeristisch- recreatieve bestemming gekregen met restaurants, duikshops en een hotel.

Historische architectuur van Sint Eustatius

De architectuur op Sint Eustatius is in essentie onderdeel van de West-Indische bouwstijl in hout die ook op Sint Maarten en Saba voorkomt. In de Bovenstad worden de oudste delen van het dorp gekenmerkt door de compounds, de stadserven, met een twee verdiepingen hoog hoofdhuis. Deze kunnen geheel uit steen zijn opgetrokken of geheel uit hout. Een combinatie zie je het meest: de begane grond van steen, wat zowel baksteen als lokale face-stone kan zijn, en een verdieping van hout.

De houten wanden zijn bekleed met de traditionele houten shingles of de 'nieuwere' rabatdelen. Shingles zijn dunne houten plankjes, tegenwoordig meestal van cederhout. De lengte is circa 45 cm,

[Afb] Government Guesthouse. Begane grond van steen; verdieping van hout.

[Afb onder] Eenlaags houten huis met shingles op zowel het dak als de muur en natuurstenen fundering.

met een sterk variërende breedte van 6 tot 25 cm. De shingles variëren ook van dikte daar ze taps toelopen; onderaan zijn ze tot 1 cm dik en boven 0,3 cm. Ze worden, met een overlap van ongeveer twee derde in verticale richting, aangebracht op een ondergrond van brede, horizontale, houten delen.

[Afb] Woonhuis met zadeldak en een voorgalerij met gingerbread decoratie.

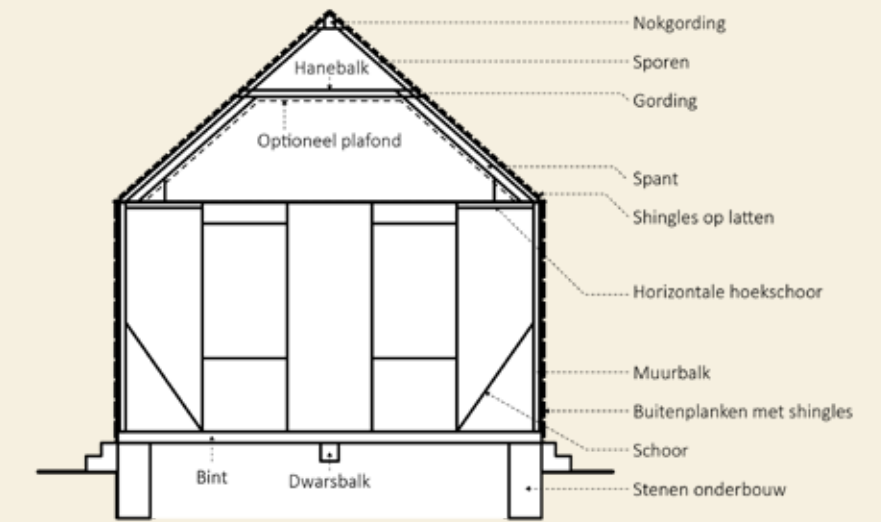
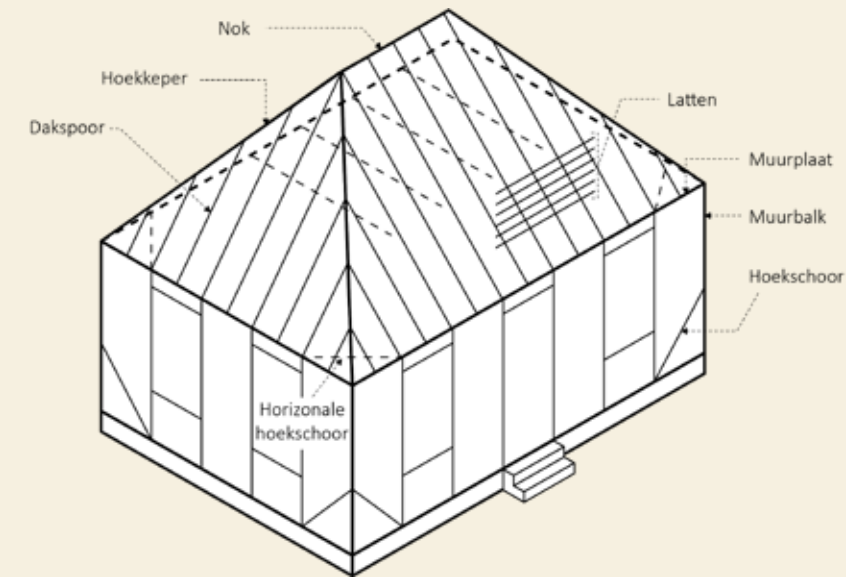
[Afb onder] Eenvoudig traditioneel woonhuis met zadeldak van golfplaten en buitenmuur bekleed met shingles. (foto: Michael A. Newton)

Het meest komen de eenlaagse, houten woningen voor, gebouwd op een natuurstenen fundering. Deze zijn afgedekt met een schilddak of een zadeldak. Het interieur van een gemiddeld Stataans huis van de middenstander was verdeeld in drie vertrekken. Meestal is er een galerij of een buitenterras aan de voorzijde. Het middenvertrek was woonkamer. Aan

beide zijkanten de slaapkamers, al dan niet gecombineerd met een keuken. Deze laatste kon ook aan de achterzijde zitten. Een stenen kelder voor opslag was niet ongebruikelijk. Er was al dan niet een cisterne in de tuin.

Deze eenlaagse, houten woningen komen voor in het oudste deel van Oranjestad nabij het Fort Oranje. Daarnaast staan ze ook in het (vanaf 1740 verkavelde) zuidelijke uitbreidingsgebied van Oranjestad. Ook in het oostelijk stadsdeel kom je de zeer eenvoudige, kleine, houten huizen tegen met een zadeldak. Dit waren deels woningen van de voormalige tot slaaf gemaakten die van de plantages naar de stad trokken na de afschaffing van de slavernij in 1863. De daken waren oorspronkelijk, evenals de wanden, gedekt met houten shingles. De meeste zijn in de loop van de 20e eeuw vervangen door stalen golfplaten die duurzamer zijn en beter bestand tegen stormen. In de loop der tijd werden de huisjes vaak uitgebreid door er een tweede bouwblok achter of naast te plaatsen.

De bouwtraditie in de Benedenstad is voor een groot deel bepaald door de bloeiperiode in de 18e eeuw. Er zijn vele pakhuizen van steen, opgetrokken uit zowel de lokale face-stone als uit Nederlandse baksteen, in zowel een als twee bouwlagen.

[Afb] Schematische opbouw van een houten West-Indisch woonhuis.

[Afb links] Hurricane shelter van lokale natuursteen en bakstenen dak gewelf.

Het overgrote deel van deze pakhuizen is in de 19e en 20e eeuw verdwenen door algemeen verval, stormen en afbraak voor hergebruik van de stenen

De Stataanse stenen gebouwen waren voornamelijk opgetrokken uit de lokale natuursteen, de face-stone. Ook Nederlandse baksteen werd gebruikt, meestal de gele IJsselsteentjes. De degelijkheid en orkaanbestendigheid werd vooral bereikt door de zware, massieve muurconstructies. Bij tweelaagse bouwwerken was de tweede verdieping

[Afb] Foto uit 1966 met links het Old Gin House vóór restauratie. (foto: RCE)

meestal van hout. Zowel de constructie hiervan als de algemene bouwwijze van de eenlaagse, houten gebouwen was identiek. Verticale stijlen (kolommen), horizontale balken en daksporen, die samen een sterk en stijf frame vormen. Dit geheel is verankerd aan de onderbouw of aan de fundering.

Van belang was uiteraard dat de huizen goed bestand waren tegen de jaarlijkse orkanen. In de hoeken werden de balken in zowel verticale als horizontale richting voorzien van extra verbindingen onder 45 graden. De huizen hadden daken onder een helling van ca. 35 graden. Zonder overstek, waardoor de wind het minste vat had op het huis. De schilddaken zijn beter bestand tegen orkanen dan de huizen met zadeldaken. Op het geraamte werden aan de buitenzijde de brede horizontale houten delen aangebracht, waar de shingles op genageld werden.

Bijzondere constructies zijn de 'hurricane shelters' waarvan er op Statia nog enkele te vinden zijn. Dit zijn geheel uit natuursteen of baksteen gemetselde bouwwerken met gewelfde daken. Door de massieve constructie waren ze bestand tegen het orkaangeweld en kon men hierin

schuilen. Sommige waren zelfs voorzien van kookgelegenheden. Door de forse constructie hebben ze ook de tand des tijds overleefd.

Old Gin House

Het Old Gin House, nu een hotel, is een van de vele pakhuizen die in de Benedenstad gebouwd is. De naam heeft niets te maken met de alcoholische drank. In een gin house werden voorheen katoenzaden verwijderd uit de katoen die op het eiland werd verbouwd. Na de bewerking werd de katoen in balen verpakt en verscheept naar het buitenland. Het twee verdiepingen hoge, rechthoekige en volledig uit baksteen opgetrokken gebouw kwam begin 20e

eeuw leeg te staan. De baksteen was waarschijnlijk de reden dat dit gebouw de tijd heeft doorstaan. Vanwege die baksteen bleef het gevrijwaard van sloop voor de verkoop van de lokale natuursteen aan Saba.

In 1970 werd het vervallen gebouw verkocht. Volgens de koper waren het dak evenals de ramen en deuren verdwenen. In de daaropvolgende jaren werd het door de nieuwe eigenaren gerestaureerd en omgetoverd tot een populair hotel. Bijzonder is het langgerekte, overkapte voorbalkon op de eerste verdieping. In de loop der tijd werd het destijds enige hotel van het eiland uitgebreid en voorzien

[Afb] Fort Oranje aan de rand van een stijle klif. Toegang via een bruggetje en een poort. (foto: Michael Bacon, Alite b.v.)

van een aantrekkelijk restaurant op het buitenterras aan de zee. Het Old Gin House is recent grondig gerestaureerd. Alle vloeren, trappen en afwerkingen zijn uitgevoerd in eikenhout. De grote kelderruimte is eveneens gerestaureerd.

Fort Oranje

Fort Oranje is het oudste, grootste en belangrijkste fort van Sint Eustatius. Het is gesitueerd op de rand van het hoge klif met zicht op de Benedenstad, circa 25 – 30 meter boven het strandniveau.

Het fort was oorspronkelijk gebouwd als verdedigingswerk. Het huisvestte dan ook onder meer een woning voor de commandant, een kazerne en een kerk. Hoewel het eiland vele malen van eigendom wisselde, heeft het fort nooit enige vuurgevichten van betekenis gekend. Dat had meestal ook weinig zin daar het fort veelal onderbemand was en slecht toegerust met wapentuig. Uit praktische overwegingen gaf men zich over en voorkwam vernietiging van onder meer de vele pakhuizen nabij de baai.

Het fort heeft een totale oppervlakte van 2.940m². Het is daarmee het op één na grootste nog bestaande fort van de zes

[Afb] Binnenplaats van Fort Oranje.

Nederlandse eilanden in het Caribische gebied. Alleen Fort Amsterdam op Curaçao is groter. Het vestingwerk is vierkant, maar heeft op het westen een kwart cirkel in plaats van een rechte hoek. De drie rechte hoeken zijn voorzien van bastions, waarbij die op de noordhoek sterk afgeknot is. Op het fortterrein bevinden zich meerdere gebouwen, een cisterne en een put en verschillende herdenkingstekens. Het stenen terreplein, de open binnenruimte van een vestingwerk, kent meerdere hoogteverschillen.

Hoewel het fort in de 20e eeuw nog steeds het bestuurscentrum was, werd er aan onderhoud niet veel aandacht besteed. In 1978-1979 moest het weer grondig gerestaureerd worden. Na een gedeeltelijke brand in 1990 werd het fort eind jaren 1990 opnieuw gerestaureerd. Een reeds eeuwen durende vrees voor de

Synagoge Honen Dalim

Rond 1700 vestigden de eerste Joodse handelaren zich op Sint Eustatius. In de decennia hierna ontstond er een bloeiende Joodse gemeenschap op het eiland. In 1737 waren er voldoende joodse gelovigen om een congregatie te stichten met de naam ‘Honen Dalim’. Dit betekent ‘hij die barmhartigheid toont aan de armen’. In 1738 kreeg de gemeenschap toestemming om een synagoge te bouwen. De synagoge werd gebruikt door zowel Sefardische Joden (met een Spaans/Portugese achtergrond) als door Asjkenazische Joden (met een Oost-Europese achtergrond).

De voorwaarde voor de bouw van de synagoge was dat het de diensten van de Christenen niet mocht hinderen. Het werd daarom een flink eind van de straat gebouwd, waardoor het nu lijkt alsof het aan het Synagogepad staat, maar dat is de achterkant van het in 1739 gereedgekomen gebouw.

In 1792 rukte een orkaan het dak van de synagoge. Het werd niet hersteld en het gebouw raakte in verval, net als de Joodse gemeenschap. In 1818 waren er nog maar vijf Joden op Statia. De synagoge is een twee verdiepingen hoog, rechthoekig blok, grotendeels opgetrokken uit gele IJsselsteentjes. Op de hoeken en in de deur en vensteropeningen zijn de randen

stabiliteit van het fort op de rand van de klif werd pas recentelijk aangepakt. Om de steeds verder afkalvende heuvelrand te stabiliseren en verdere erosie tegen te gaan, is tussen februari 2019 en mei 2020 de gehele klifwand onder het fort ‘ingepakt’. Het project omvatte de plaatsing van 2.800 ankers, 7.400 vierkante meter canvas en meer dan 15.000 vierkante meter draadgaas, welke diep verankerd is in de heuvelwand. Het draadgaas geeft de mogelijkheid dat groen ertussen groeit waardoor de heuvel een groen aanzicht krijgt en de zwart/grijze aanblik langzaam verdwijnt.

[Afb] Synagoge Honen Dalim na de consolidatiewerkzaamheden.

vervaardigd van lokale natuursteen. De twaalf gewelfde raamopeningen verwijzen naar de twaalf Joodse stammen. Vanuit buiten is er de stenen trap naar de bovengelegen vrouwengalerij. In 2005 werd een mikwe (ritueel bad) ontdekt binnen het erf van de synagoge.

De muren van de sterk vervallen synagoge werden in 2001 in het kader van het Historic Core Restoration project geheel geconsolideerd waardoor deze weer een bijzonder en strak aanzicht heeft, ondanks het ontbreken van het dak, de ramen en deuren en een vloer.

Nederlandse Hervormde Kerk

Op Sint Eustatius werden aanvankelijk in Fort Oranje enkele opeenvolgende ruimten gebruikt als kerk. In 1701 had de ‘fortkerk’ vijf banken en een tafel voor de dominee. Al in 1742 werden er plannen gemaakt voor de bouw van een volwaardige kerk buiten het fort. In 1755 werd de, uit lokale natuursteen opgetrokken, kerk geopend. De toenemende welvaart rond deze tijd uit zich in de voor Statiaanse begrippen ruime kerk. Deze werd verwoest tijdens de orkaan van november 1772, echter herbouwd in 1775-1776. De kerk is daarna nog een aantal keer getroffen door natuurrampen.

Bij zijn bezoek aan Statia in 1834 omschrijft Teenstra de kerk als volgt:

[Afb] Nederlands Hervormde Kerk.

“De Gereformeerde kerk is een laag half kruisgebouw [...] met een vierkante 70 voet hoge toren, het bovenste deel van de toren is van hout met een achzijdige blauw dak. Deze is voorzien van een uurwerk. Zowel de kerk als de toren zijn aan de zuidzijde wit bepleisterd. De kerk is van binnen met hout bekleed, zeer donker en er bevindt zich geen orgel, noch enige ander sieraad. Dit, en de hoge banken en kleine ramen, geven het geheel een somber aanzien. Buiten, aan de Noordzijde, waar het kruisgebouw is, zijn de van klipstenen opgetrokken muren zwart, met mos en gras begroeid. Sinds 1817 is in deze kerk geen dienst meer verricht.”

In het jaar 2000 zijn de muurresten in het kader van het Historic Core Restoration project geconsolideerd. Het kerkgebouw

[Afb boven] Bethel Methodist Church.

[Afb onder] Bethel Methodist Church, 1947. (foto: Nationaal Archief)

[Afb] Rooms Katholieke Kerk, 1947. (foto: Nationaal Archief)

wordt soms gebruikt voor openlucht activiteiten.

Bethel Methodist Church

Het methodisme is een stroming binnen het protestantisme. Het ontstond rond 1738 vanuit de Britse Anglicaanse kerk met de John Wesley's Holy Club, die prioriteit gaf aan het belang van een leven als een Christelijk gelovige. De methodisten stonden bekend om hun streven naar de afschaffing van slavernij. De methodistische kerkgemeenschap op Sint Eustatius is in de jaren 1780 opgericht door de vrijgemaakte slaaf 'Black Harry'. Ondanks hevige persoonlijke vervolging bleef zijn groep volgelingen groeien, met name onder de tot slaaf gemaakten en de vrijgemaakten. Het methodisme is de grootste religieuze groep op het eiland, met twee methodistengemeenten: Bethel en Jeems. De Bethel Methodist Church dateert uit 1848. De kerk werd gebouwd ter vervanging van een kort daarvoor door een sterke aardbeving verwoeste kapel. In 1896 werd er een toren aangebouwd. Boven de deur is een gevelsteen te zien met 'JJvP' erin gegraveerd: een verwijzing naar John James van Putten. Dit was een van de meest prominente leden van de methodistische gemeenschap in 1896. In de toren hangt een klok die in 1894 in Londen werd gegoten.

[Afb] Rooms Katholieke kerk met betonnen toren. (foto: Michael A. Newton)

[Afb] Rooms Katholieke Kerk na restauratie.

De kerk is een fors bouwwerk, opgetrokken uit de lokale natuursteen. Alle buitenvensters zijn getoogd met halfronde lichtvensters. De vensters zijn op de begane grond alle voorzien van zware luiken.

Katholieke kerk

Vanaf 1836 werd de katholieke missie op Sint Eustatius serieus aangepakt, aangestuurd door Mgr. Martinus Niewindt, apostolisch prefect van Curaçao. Er werd een huis gehuurd, en in 1843 gekocht, nabij de synagoge en de hervormde kerk. In 1845 verruilde de pastoor dit pand met het voormalige huis van Commandeur de Windt aan de rand van de klif. Hij verkocht zijn woning daar hij bevreesd was dat het van de nabijgelegen steile klif zou vallen. Het pand werd later afgebroken, maar muurresten zijn nog zichtbaar westelijk van de huidige kerk.

Deze katholieke kerk is onderdeel van het bisdom Willemstad op Curaçao. Momenteel is het percentage rooms-katholieken op het eiland circa 23 procent, na de methodisten (25%) de grootste religieuze groep. Het huidige kerkgebouw werd in 1910 gebouwd. Het is beperkt van afmetingen; vrij smal met een langgerekt zadeldak. De zijgevels zijn voorzien van getoogde vensteropeningen met houten luiken. De kleine klokkentoren is op een bepaald moment verdwenen, ofwel door een storm ofwel wegens problemen met de hoofdstructuur. In de jaren 1980 is er een betonnen, rechthoekige, open toren tegen de voorgevel geplaatst. Deze is bij de laatste restauratie van de kerk in 2023-2024 ontdaan van de top. Hierbij is het kruis op de voorgevel gezet.

[Afb links en rechts] Simon Doncker House vooraanzicht, tussen 1905 en 1940. (foto: Wereldmuseum)

Simon Doncker House

De bouwdatum van het Simon Doncker House ligt in de eerste helft van de 18e eeuw. De geschiedenis van dit pand gaat terug tot de woning van de plantage met oorspronkelijk de naam 'Donckers Nieuwe Tempel'. Op de oudst bekende gedetailleerde kaart van het eiland komt het als zodanig voor. Het staat ook duidelijk aangegeven op een plantagekaart getekend door Reinier Ottens in 1775. Dit huis was het woonhuis van Simon Simonse Doncker, een rijke planter en koopman die leefde van 1714 tot 1796. De ruime kavel met dit bijzondere huis in het centrum van Oranjestad is een compound geweest.

Het gebouw is in de eerste helft van de 20e eeuw door de toenmalige eigenaar verschillende malen verbouwd. De uitbouw aan de achterzijde van het gebouw - de zogenaamde Statia Room - werd toegevoegd als slaapkamer. Ook is het voorbalkon op de verdieping gesloten geweest. In de achtertuin stonden verschillende bijgebouwen. Direct achter het huis stond een oude, stenen keuken met een schoorsteen van baksteen die helaas is gesloopt. Daarnaast heeft er een koetshuis gestaan. Er staan meerdere cisternen op het terrein. Op de compound hebben ongetwijfeld ook woonverblijven gestaan van tot slaaf gemaakten.

In 1983 kocht de St. Eustatius Historical Foundation het huis voor de vestiging van een museum. Volgens de overlevering heeft de toenmalige Koningin Beatrix de aankoop van het complex ten behoeve van het museum mogelijk gemaakt. De restauratie en inrichting van het gebouw als museum vonden plaats in de daaropvolgende twee jaar en de officiële opening was op 8 september 1985. De museumtentoonstellingen geven een breed inzicht in het leven en de geschiedenis van het eiland.

Hill Compound

De Hill Compound bestaat uit vier panden gelegen aan een omsloten erf. Het is de

meest origineel gebleven compound van het eiland. Het hoofgebouw staat ook bekend als de 'Old Library'. Het tweevloerige hoge pand, waarschijnlijk daterend uit de eerste helft van de 18e eeuw, is deels opgetrokken uit IJsselsteentjes en deels uit lokale face stone. Karakteristiek is de

gevelbrede houten galerij op kolommen tegen de westelijke langgevel, met zicht op het Fort Oranje. Het meest prominent gelegen is de 'Three Widows', een 19e-eeuws houten woonhuis van één bouwlaag: een fraai voorbeeld van traditionele West-Indische architectuur. Omstreeks 1920 kreeg Statia uit de Verenigde Staten een verzameling boeken gedoneerd door Mrs. Gertrude Schachner-Judson. Het betrof ongeveer 750 vooral klassieke boeken waarmee in 1922 een bibliotheek kon worden geopend op de bovenverdieping van het hoofgebouw van de Hill Compound. In de loop der tijd werd de collectie uitgebreid tot zo'n 3000 boeken. De bibliotheek heeft tot 1980 bestaan. Aan de achterzijde van de compound liggen twee gebouwen van oorspronkelijk twee bouwlagen. Van het eerste was de begane grond opgetrokken uit gele IJsselsteentjes

V.b.n.b. [Afb] Old Library'; 18e-eeuws hoofgebouw van de Hill Compound.

'Three Widows'; 19e-eeuws houten woonhuis in West-indische architectuurstijl, 1995. (foto: RCE)

Binnenpatio Hill Compound met geconstrueerde houten verdieping.

met een verdieping van hout. Het tweede pand was opgetrokken uit lokale face-stone met eveneens een houten verdieping. Beide houten lagen waren echter al in het begin van de 20e eeuw verdwenen, of door verval, of een storm dan wel beide.

In 2021 is het reeds geruime tijd leegstaande complex in het centrum van Oranjestad aangekocht door de PMCN, een werkmaatschappij van het Pensioenfonds Caribisch Nederland (PCN), die het heeft laten restaureren. Hierbij zijn de Old Library en de Three Widows in de oorspronkelijke staat hersteld. Van het derde bakstenen pand aan de Kerkweg is de houten verdieping aan de hand van oude foto's geheel gereconstrueerd. Het vierde bouwwerk met de face-stone muren is geconsolideerd.

Madam Theater

De Madam Theater werd gebouwd in 1964-1966 door de Statiaan Charles Arnold (1900-1992). Nadat hij 30 jaar in het buitenland had gewoond en gewerkt, keerde hij in 1947 definitief terug naar Sint Eustatius. Hij werd boer, plantte gewassen en hield vee. Twee jaar voordat hij definitief terugkeerde, had hij al het idee opgevat om bij terugkomst films te gaan vertonen op Sint Eustatius, als vertier voor de inwoners.

Charles Arnold liet de bioscoop ontwerpen

[Afb] Voorgevel Madam Theater in Art-Deco stijl.

door zijn neef, die in de Dominicaanse Republiek woonde. De stijl is geïnspireerd op de Art Deco die halverwege de 20e eeuw voor veel bioscopen in het Caribisch gebied werd gebruikt. Met name de voorgevel van ruim 13 meter breed en 5 meter hoog heeft karakteristieke Art Deco-elementen, zoals de verticale banden over de gehele gevelhoogte. De vier speelkaartsymbolen boven op deze verticale banden zijn bijzonder en komisch. Ook de gebogen muur in het linkerdeel van de gevel en de ronde vormen aan de binnenkant van het loket zijn veelgebruikte architectonische elementen in de Art Deco stijl. Toen televisie en later video hun intrede deden en bioscoopbezoek terugliep, ging Charlie het gebouw gebruiken als locatie voor feesten en discoavonden. Verschillende groepen konden ook kosteloos het gebouw

gebruiken voor andere activiteiten. Later verkocht hij vanuit een vertrekje op het voorterras schepijs. Toen het pand al in vervallen staat verkeerde, werd het ook nog gebruikt voor sportactiviteiten als badminton. Uiteindelijk werd het complex door Charlie's nabestaanden verkocht aan de overheid. Wegens instortingsgevaar werd het dak verwijderd. Dit bijzondere gebouw wordt gerestaureerd en krijgt een multifunctionele culturele bestemming.

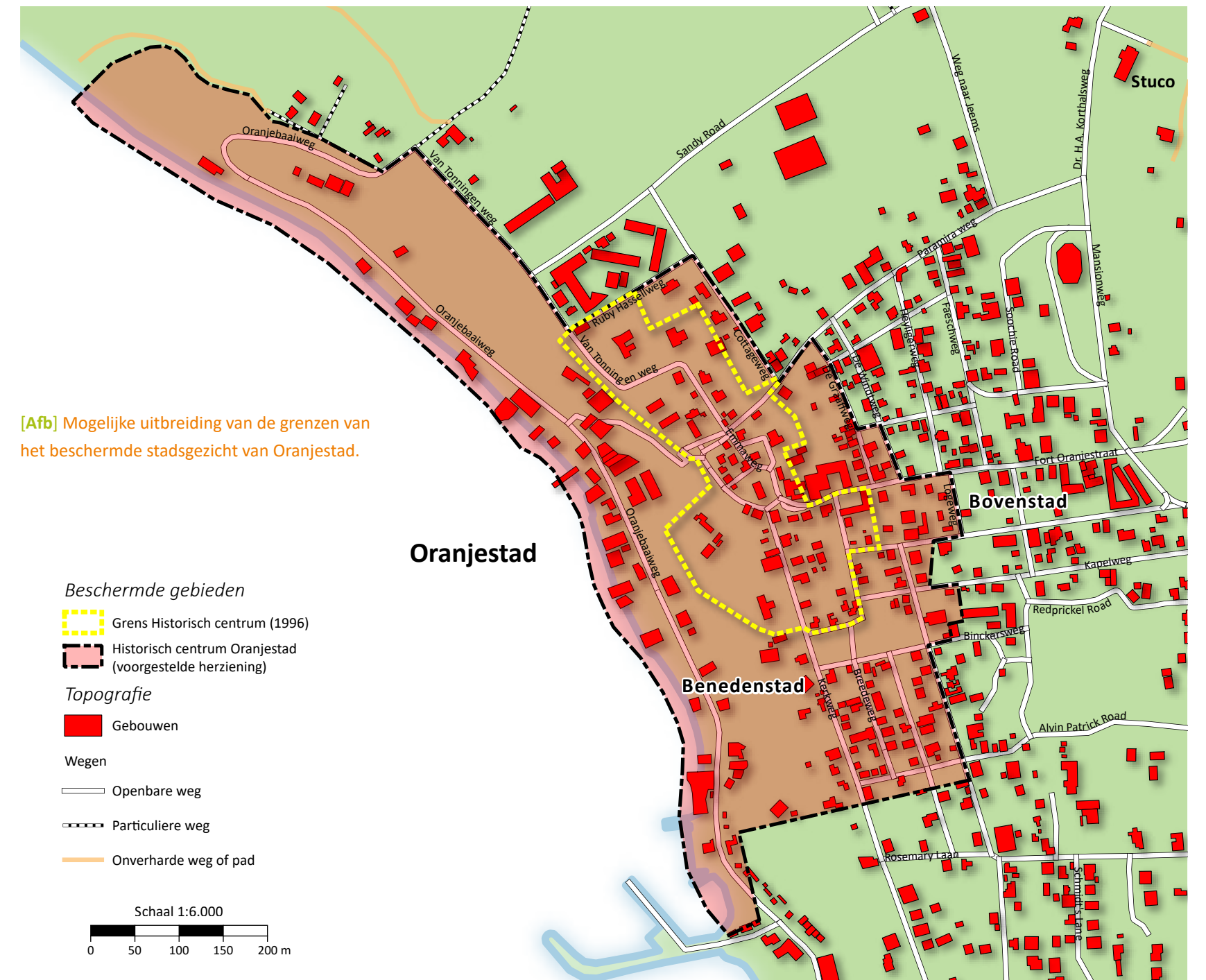
Waardering en bescherming

In tegenstelling tot Nederland (en andere landen van Europa) ontwikkelt de interesse voor gebouwde en archeologische monumenten op de zes eilanden van de voormalige Nederlandse Antillen zich pas in de loop van de 20e eeuw. Een eerste aanzet daartoe vond plaats in 1913. In dat jaar richt Gouverneur Nuijens (1909-1919) een monumentencommissie op die alle monumenten van Curaçao moet beschrijven en tevens advies moet uitbrengen over de wijze waarop monumenten behouden dienen te worden. Ook de andere eilanden werden gevraagd om gegevens te verzamelen. Alleen Sint Eustatius reageerde positief op deze opdracht, de andere eilanden lieten weten geen monumenten te bezitten.

In 1967 is er voor het eerst een globale inventarisatie gedaan door dr. ir. C.L.

Temminck Groll. Negen jaar later, hij is inmiddels hoogleraar Restauratie aan de Technische Hogeschool Delft, vraagt de regering van de Nederlandse Antillen hem advies over het beschermen van erfgoed op Sint Eustatius en de andere eilanden van de Nederlandse Antillen. In geheel Oranjestad worden acht panden als A-monument geregistreerd. Daarnaast worden in de Bovenstad 51 en in de Benedenstad tien gebouwen als B-monument gekwalificeerd. In het gepresenteerde document 'Facetplan Monumentenzorg Nederlandse Antillen' worden ook aanbevelingen gedaan hoe op alle eilanden een daadwerkelijk monumentenbeleid op te zetten. Daarnaast onderstreept hij de noodzaak van externe financiële steun aangezien Statia het behoud van de monumenten niet alleen kan dragen.

Concreet is er met de plannen nauwelijks iets gedaan. Wel werden de eerste restauratiestappen gezet. In 1977 en de daaropvolgende jaren werd Fort Oranje gerestaureerd, gevolgd door de consolidatie van de ruïne van de Nederlands Hervormde Kerk, het Simon Donckerhuis en het Government Guesthouse. In 1988 verscheen het Ruimtelijk Ontwikkelingsplan voor Sint Eustatius. Hierin werden de grenzen van de historische kern van Oranjestad aangegeven. In 1996 werd er een Ontwikkelingsplan Historische Kern Oranjestad aangenomen.

In de periode 1998 tot 2003 zijn vervolgens achttien gebouwen gerestaureerd en gerenoveerd in de historische kern.

Tot een monumentenverordening, een integraal erfgoedbeleid en de noodzakelijke uitvoeringsorganisatie op overheidsniveau kwam het echter niet. Wel werd er de private Sint Eustatius Monuments Foundation (SEMF) opgericht die een Monumentenbureau instelde. In 2008-2009 werd door de stichting de Monumenteninventaris van Sint Eustatius samengesteld. Dit was een lijst met 110 verspreid over het eiland liggende beschermingswaardige objecten, met een beschrijving en historische achtergrond voor elk object. De inventaris werd in 2009 aangeboden aan de gezaghebber. De lijst werd toegevoegd aan het vastgestelde Ruimtelijk Ontwikkelingsplan, zodat de beschreven gebouwen en terreinen een vorm van bescherming kregen.

In september 2023 werd het herziene Ruimtelijk Ontwikkelingsplan Sint Eustatius aangenomen. Hierin is wederom een lijst van nu 123 beschermingswaardige 'sites' toegevoegd. Dit betekent niet dat ze een beschermd monument zijn, maar wel een vorm van bescherming hebben in het kader van de ruimtelijke ordening. Er is een vergunning nodig wanneer cultuurhistorisch, archeologisch of

geologisch waardevolle objecten dreigen te worden aangetast, verplaatst of geheel of gedeeltelijk verwijderd (Artikel 33.1 Aanlegvergunning). Met de Ruimtelijke Ontwikkelingsplannen is tot nu toe het historisch karakter van de oude stad, zowel Boven- als Benedenstad grotendeels behouden.

Ook is er op Sint Eustatius sinds 2020 wetgeving voor bescherming van monumenten. Deze Monumenteneilandsverordening is voortgekomen uit de Monumentenwet BES van 2010. Het doel was om voorzieningen te treffen voor het behoud van monumenten en stads- en dorpsgezichten. Op dit moment wordt er gewerkt aan een toekomstig Beschermd Stadsgezicht Oranjestad. Er wordt overwogen om de bestaande beschermde historische kern uit te breiden. Dit geldt zowel voor de Bovenstad, als ook voor de Benedenstad waarbij de nieuwe grenzen worden doorgetrokken tot en met Fort Amsterdam.

Een belangrijk punt van aandacht, mogelijk meer dan de bescherming van individuele monumenten, is het behoud van het historisch karakter van de dorpen in relatie tot het landschap. Er is een aanzienlijke schaalvergroting gaande. Ook verschijnen er de laatste jaren op Sint Eustatius steeds meer hotels en een resort. Om het karakter

van Oranjestad in relatie tot het landschap te behouden, is het van belang om rekening te houden met de cultuurhistorische waarden. Alleen dan kan de identiteit van dit unieke Caribische eiland met haar eigen architectuur behouden blijven.

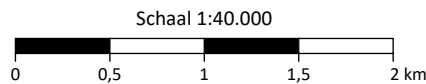
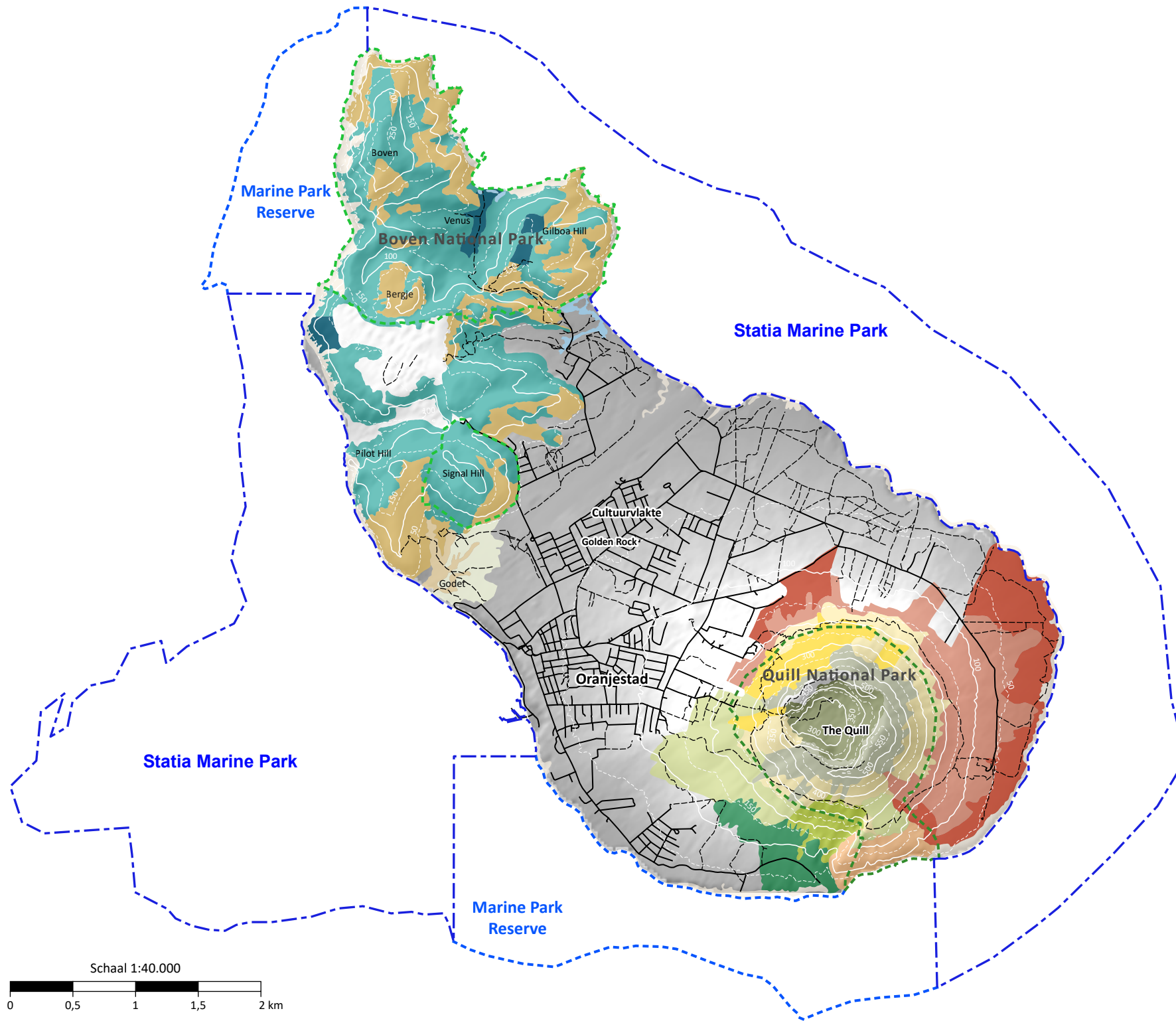

[7] STACEY MAC DONALD

NATUUR ALS CULTUREEL ERFGOED

Sint Eustatius is een eiland van slechts 21 vierkante kilometer dat een opmerkelijk historisch belang en een grote natuurlijke rijkdom bezit, die veel verder reikt dan wat zijn bescheiden omvang doet vermoeden. Ooit werd dit eiland de 'The Golden Rock' genoemd vanwege de bloeiende handelseconomie in de 18e eeuw, maar dit vulkanische eiland kent ook een andere rijkdom: rijke en diverse ecosystemen die in het compacte landschap samenkomen. Van het tropische regenwoud in de krater van de slapende Quill-vulkaan tot aan de zeegrasvelden en de koraalriffen rondom de kust. De relatie tussen de natuur en de mens op Statia wordt in dit hoofdstuk beschreven.

[Afb] Luchtfoto van Sint Eustatius. (foto: Ruud Stelten)

[Afb] Kaart van de vegetatiezones.

Beschermde gebieden

Statia Marine Park

Nationale parken (land)

Boven National Park

Quill National Park

Contour lijnen

50m lijn

100m lijn

Topografie

Wegen

Openbare weg

Onverharde weg of pad

Vegetatie

Nederlands-Caribische Vegetatie Database

Vegetatie - 2014 Freitas et al.

- B Cocoloba Beach
- C Cocoloba-Bothriochloa kliffen
- EXX explosieven gebruikt
- H1 Pisonia - Justicia gebergte
- H2 Pisonia -Bothriochloa gebergte
- L1 Pisonia-Antigonon laagland
- L2 Bothriochloa-Antigonon laagland
- M1 Myrcia-Quararibea gebergte
- M2 Cocoloba-Chionanthus gebergte
- M3a Chionanthus -Nectandra gebergte, hoge variant
- M3b Chionanthus -Nectandra gebergte, lage variant
- M4 Capparis-Pisonia gebergte
- M5 Pisonia-Eugenia gebergte
- M6 Capparis-Antirhea gebergte
- M7 Pisonia-Antirhea gebergte
- M8 Antirhea-Cocoloba gebergte
- M9 Rauvolfia-Antigonon gebergte
- NS Niet geïnventariseerd

Ondanks zijn bescheiden omvang herbergt Statia verschillende, duidelijk te onderscheiden ecologische zones. Het dient als een cruciale schuilplaats voor bedreigde soorten zoals de Antilliaanse leguaan en endemische planten. De diverse topografie van het eiland—van de imposante Quill in het zuiden tot de golvende Northern Hills en de vlakke Cultuurvlakte ertussenin—biedt een samenstel van habitats die zowel wilde dieren als de menselijke bewoning al eeuwenlang ondersteunen.

Generatie na generatie hebben de Statianen in nauwe verbondenheid met het landschap geleefd. Mensen plantten er fruitbomen, verzamelden er 'bush medicine', zochten toevlucht in de bergen, visten op de omliggende riffen, en lieten hun vee vrij door het landschap grazen. Deze praktijken weerspiegelen niet alleen een aanpassing aan de uitdagende omgeving, maar laten ook een intieme relatie met het land zien, die identiteit, traditie en het dagelijks leven op het eiland heeft gevormd. Veel Statianen zien hun natuurlijke omgeving niet alleen als decor, maar als cultureel erfgoed. Iets dat waarde heeft en gebruikt wordt en dat van generatie op generatie moet worden doorgegeven.

Dit hoofdstuk verkent drie onderling verbonden thema's: eerst onderzoeken we de natuurlijke diversiteit van Statia en

de ecosystemen die dit eiland bijzonder maken. Daarna bekijken we hoe deze natuurlijke omgeving de Stataanse samenleving en cultuur door de eeuwen heen heeft gevormd. Tot slot staan we stil bij hoe menselijke activiteit de ecosystemen van het eiland heeft veranderd en wat er vandaag de dag wordt gedaan om natuurbehoud in balans te houden met de gemeenschapsbehoefte en het cultureel erfgoed.

Statia's natuurlijke rijkdom

De landschappen van Statia vertellen een verhaal dat is geschreven in het vulkanisch gesteente van het eiland en dat werd gevormd door miljoenen jaren van geologische krachten. Het eiland rees op uit de Caribische Zee door meerdere opeenvolgende periodes van vulkanische activiteit, wat een zeer kenmerkend landschap heeft voortgebracht dat het karakter van het eiland vandaag sterk bepaalt. De zuidelijke helft van het eiland wordt gedomineerd door de Quill, een slapende stratovulkaan waarvan de krater de meest weelderige en soortenrijke habitats van het eiland herbergt. In het noorden vormen oudere vulkanische formaties, waaronder Boven en Signal Hill, drogere en meer open omstandigheden. Tussen deze contrasterende regio's ligt de Cultuurvlakte, een relatief vlak gebied dat eeuwenlang de last heeft gedragen van

menselijke bewoning en landbouw. Twaalf verschillende ecologische zones worden onderscheiden binnen Statia's compacte terrein. Elk heeft een eigen karakter dat van belang is voor zowel de natuur als de mens.

Het eerste belangrijke ecosysteem, het bergregenwoud, bedekt de bovenste hellingen van de Quill vanaf ongeveer 250 meter boven zeeniveau. Het vertoont opvallende overgangen met de veranderende hoogte. De vegetatie verschuift van doornig bos op de lage hellingen, naar montane struikgewas en droog, groenblijvend bos op de noordwestelijke hellingen. Hier groeien epifytische bromelia's in overvloed, terwijl grotere bomen zoals de kapokboom karakteristieke wortels ontwikkelen die de bomen stevig verankeren op de steile vulkaanhellingen. Het bladerdak bevat witte cedar, johannesbroodboom en de cultureel belangrijke gomboom. Deze diverse bosgemeenschappen bieden een essentiële habitat voor de vele vogelsoorten op het eiland, voorkomt bodemerosie op de steile flanken van de vulkaan.

UITGELICHT

Het bijna verdwenen Nevelwoud

Tot 2017 bevond zich op de hoogste rand van de Quill nog een klein nevelwoud. Als een van de meest specialistische

ecosystemen in het Caribisch gebied werd de rand richting de Mazinga-piek gedomineerd door balsemboom en 'copey vera', die samen een dicht bladerdak vormden. Aanhoudende mist en hoge luchtvochtigheid ondersteunden olifantsoor en creëerden ideale omstandigheden voor epifytische orchideeën en mossen. Orkaanschade, invasieve plantensoorten en de aanwezigheid van verwilderde grazers hebben echter geleid tot een sterke afname van dit kwetsbare ecosysteem.

De afdaling naar de bodem van de krater van de Quill onthult een van de meest opmerkelijke bosesystemen van het Caribisch gebied: een verborgen, groenblijvend en seizoensgebonden bos dat nauw verwant is aan het tropisch regenwoud. De hoogste bomen bereiken daarbij ongeveer 40 meter en vormen een kathedraalachtig bladerdak. Dit bos wordt gedomineerd door kapokbomen, gele pruim of mombin, en de opvallende trompetboom met zijn grote, gelobde bladeren met een zilverachtige, witte onderkant. De rijke ondergroei bevat epifytische varens, mossen, bromelia's en wilde banaan. Menselijke invloed is zichtbaar in de aanwezigheid van gecultiveerde planten zoals cacao's, wat wijst op eeuwen van interactie tussen mensen en dit beschermd ecosysteem. De beschutte ligging van de krater en de vruchtbare vulkanische bodem

[Afb] Binnen in de krater.

[Afb] Tropisch droogbos.

creëren condities die typerend zijn voor veel grotere tropische eilanden, waardoor dit kleine stukje regenwoud een ware biologische schatkamer is.

Op de lagere buitenhellingen van de Quill en de Northern Hills bevindt zich tropisch droogbos, waar de restanten van landbouwactiviteiten hebben geleid tot doornige bosvegetatie die wordt gedomineerd door harde, droogtetolerante soorten. Deze vegetatie vormt een scherp contrast met die van de Quill, aangezien

[Afb] Bromelia's op boomtakken aan de binnenrand van de krater.

[Afb rechts] Statia Morning Glory, de zeldzaamste plant van het hele Koninkrijk der Nederlanden. (foto: Pauline Raimbault)

de meest voorkomende planten acacia's zijn, de cultureel belangrijke 'kerstboom' (*Randia aculeata*) en mimosa. De westelijke hellingen ondersteunen acerola, bramen, suikerappel en pisonia. De oostelijke hellingen vertonen een extra droge vegetatie waaronder verschillende Capparis-soorten, samen met de wijdverspreide acacia's. Dit ecosysteem laat zien hoe menselijk landgebruik vegetatiepatronen heeft gevormd, terwijl het tegelijkertijd een habitat biedt voor gespecialiseerde wilde dieren die zijn aangepast aan seizoensgebonden droogte.

Daarnaast tonen de Northern Hills een aantal van de meest uitdagende omstandigheden van Statia, waar droge omstandigheden aanleiding geven tot een arme, doornige vegetatie. Het landschap wordt er gedomineerd door harde grassen, droogteresistente cactussen en doornig struikgewas. Deze soorten kunnen extreme zon en beperkte watervoorziening overleven. Ondanks het ruige uiterlijk bieden deze habitats een opmerkelijke biodiversiteit, waaronder de endemische Statia Morning Glory, een slingerplant die door de vegetatie op Bergje en Signal Hill klimt.

Uitgestrekt over de bijna vlakke vulkanische vlakte tussen de Quill en de Northern Hills ligt de Cultuurvlakte, die ongeveer 25% van de totale oppervlakte van Statia beslaat. Dit laaggelegen gebied, variërend van 10 tot 80 meter boven zeeniveau met een gemiddelde hoogte van 40 meter, ontleent

[Afb. 7.7] Beplanting op de rotsen van de noordkust.

zijn naam aan het historische gebruik als landbouwgrond. Eeuwen van landbouw, begrazing door vee en de introductie van invasieve soorten hebben dit landschap sterk veranderd, waardoor slechts kleine restanten van de semi-natuurlijke vegetatie zijn overgebleven.

De best bewaarde stukken bevinden zich in de kustgebieden rond Billy's Gut aan de noordwestkust van het eiland. Hier ontmoet de vlakte de zee via geulen in plaats van de steile kliffen die het grootste deel van de kustlijn kenmerken. Een karakteristiek samenstel van vegetatie ontstaat hier: verspreide groepen van relatief hoge bomen, waaronder de inheemse Pisonia, rijzen boven een lage struiklaag uit waar invasieve soorten als coralita (Mexicaanse klimwinde) en dichte grasvelden elkaar om een plek beconcurreren. Ondanks de druk van intensieve begrazing en voortdurende versterking tonen deze veerkrachtige laaglandsoorten hoe de natuur herstelt van eeuwenlange menselijke invloeden, terwijl de bredere Cultuurvlakte nog steeds een rol speelt in de kleinschalige landbouw en veeteelt die de bevolking in zijn levensonderhoud ondersteunt.

[Afb] Een duiker binnen het St. Eustatius Marine Park. (foto: Ruud Stelten)

Langs de stranden, kliffen en laaggelegen kustzones bestaat de schaarse maar sterk kenmerkende vegetatie van taaie, zoutminnende planten die zijn aangepast aan constante wind en zoutnevel. Soorten zoals de zeedruif en de opvallende maar giftige manzanillaboom hebben opmerkelijke strategieën ontwikkeld om in deze uitdagende omgeving te overleven. Deze kustplanten helpen kliffen en duinen stabiliseren en vormen de eerste verdedigingslinie tegen stormvloed en erosie.

De terrestrische diversiteit van St. Eustatius wordt in zee geëvenaard door een al even rijk marien leven dat de ecologische invloed van het eiland ver voorbij de kustlijn laat zien. Koraalpuin-stranden, vulkanische zandkusten en kalkstenen kustformaties bieden belangrijke nestplaatsen voor zeeschildpadden en diverse habitats voor krabben, conchschelpen en andere ongewervelde zeedieren.

Ondiepe, beschutte wateren bieden plaats aan uitgestrekte zeezorgvelden die op hun beurt dienen als kraamkamers voor jonge vissen en belangrijke voedselgronden zijn voor bedreigde groene en karetschildpadden. De koraalriffen van het eiland hebben zich ontwikkeld op verschillende vulkanische substraten, waaronder vulkanische bommen, lavablokken en gestolde lavastromen die als vingers vanaf de zeebodem naar buiten reiken. Een derde riftype heeft zich gevormd op de resten van scheepswrakken uit de 18e eeuw, waarop kunstmatige riffen zijn ontstaan die nu een bloeiende mariene vegetatie ondersteunen. Dit vertegenwoordigt een unieke mix van natuurlijke processen en menselijke geschiedenis.

Hoe de natuur het St. Eustatiusaanse leven en de St. Eustatiusaanse cultuur vormde

Op St. Eustatius, zoals op veel kleinere Caribische eilanden, is de relatie tussen de mens en de natuur er altijd een van afhankelijkheid en wederzijdse aanpassing geweest. De geïsoleerde ligging van het eiland, het uitdagende terrein en de beperkte hulpbronnen creëerden een samenleving die was gestoeld op veerkracht, vindingrijkheid en diepgaande kennis van de lokale ecologische omstandigheden. Generaties lang cultiveerden de St. Eustatiusaanse families een grote diversiteit aan fruitbomen die zowel een praktische noodzaak als een cultureel anker vormden. Nieuw geïntroduceerde en inheemse soorten, waaronder de mango, tamarinde, guave, acerola en kenepabomen (mamoncillo), leverden meer dan alleen voedsel. Deze bomen werden plaatsen waar de gemeenschap samenkwam, markeerden op natuurlijke wijze de begrenzingen van eigendommen en waren blijvende symbolen van familie-erfgoed. Hun kronen boden koele, beschaduwde toevluchtsoorden waar kinderen speelden, volwassenen samenkwamen en ouderen verhalen deelden, waardoor zij zich in het weefsel van het dagelijks leven en de gemeenschapsidentiteit verankerden.

[Afb] De Caribische heremietkreeft. (foto: Guillermo Guerao Serra/Shutterstock.com)

De traditie van het onderhouden van medicinale planten weerspiegelt generaties aan opgebouwde ecologische kennis. Families kweekten en verzamelden zuurzak, vlierbloesem en bramenbladeren voor huismiddeltjes, en gaven kennis door over de beste oogsttijden, bereidingswijzen en therapeutische toepassingen. Deze 'bush medicine'-traditie vertegenwoordigde meer dan alleen gezondheidszorg. Ze belichaamde een diep begrip van ecologie dat families verbond met het ritme van hun omgeving. Net als fruitbomen speelde en speelt vee een centrale rol in zowel levensonderhoud als sociale identiteit. Zoals een bewoner zich herinnert, geldt het aantal dieren dat een familie bezit als een zichtbaar teken van rijkdom en status, ook al lopen deze dieren vrij rond in het landschap.

[Afb] De roze vleugelhoorn. (foto: Rachel Rowland/Shutterstock.com)

De voedseltradities van het eiland gingen verder dan gecultiveerde soorten en omvatten ook inheemse wilde dieren. De talrijke hermietkrabben, of Soldier crabs zoals St. Eustatiusanen ze noemen, die de Quill en de omliggende gebieden bevolken, werden eveneens als delicatessen beschouwd. Families organiseerden gezamenlijke tochten op de berghellingen om deze krabben te verzamelen, in het bijzonder de grotere vrouwtjes. Terwijl sommige familieleden de berg beklimmen om ze te verzamelen, bleven anderen thuis om het kookvocht en de voorbereidingen voor het koken van de krabben gereed te maken.

Mariene voedselbronnen vulden deze terrestrische bronnen aan door visserijpraktijken die over diverse generaties heen werden verrijkt. Families

[Afb] Vergeleken met vroeger verzamelen weinig mensen nog het fruit van de tamarindeboom.

ontwikkelde specialistische kennis over seizoenspatronen, weerskenmerken en visgedrag, waardoor zij de kustwateren doelgericht konden benutten. De conchschelp, bijvoorbeeld, is een soort die in het verleden én nu nog regelmatig wordt gegeten.

Het onvoorspelbare klimaat van het eiland en de uitdagende groeiomstandigheden stimuleerden een cultuur van diversificatie en van zorgvuldig hulpbronnenbeheer. Rotsige en erosiegevoelige bodems en seizoensgebonden droogte maakten landbouw moeilijk, terwijl orkanen hele oogsten in één nacht konden verwoesten. Deze milieuomstandigheden moedigden families aan hun risico's te spreiden over meerdere voedselbronnen, en zo veerkrachtige gemeenschappen te vormen die zich aanpasten aan de ecologische onzekerheden van het eiland.

Waterbeheer werd een culturele praktijk, waarbij families leerden om cisternen te onderhouden en voorraden over droge seizoenen uit te smeren. Traditionele bouwpraktijken integreerden kennis van windpatronen, afwatering en bescherming tegen stormen, en weerspiegelden generaties aan ervaring met veilig leven in een dynamische, tropische omgeving. Naast fysieke bestaansmiddelen boden de verschillende landschappen van Statia altijd belangrijke ruimte voor reflectie, recreatie en gemeenschapsvorming. Het beklimmen van de Quill werd een rite de passage voor jonge Statianen, en vormde zowel een fysieke uitdaging als een spirituele verbinding met de meest iconische natuurlijke plek van het eiland. De paden en de krater van de vulkaan, maar ook plekken

als het strand van Zeelandia en Concordia Bay, met uitzicht op de Atlantische Oceaan, boden een mogelijkheid om te ontsnappen aan de intensiteit van het leven op een klein eiland, en creëerden ruimte voor contemplatie en vernieuwing.

Traditionele plekken om samen te komen onder grote tamarinde- of mangobomen fungeerden als openlucht-gemeenschapsruimtes waar ouderen domino speelden, families verhalen en maaltijden deelden, en kinderen sociale vaardigheden aanleerden. 's Nachts, zo gelooft men, huisvesten sommige van deze bomen geesten en moeten ze met rust worden gelaten. Deze natuurlijke ontmoetingsplekken versterkten de sociale samenhang en onderstreepten tegelijkertijd de verbondenheid tussen menselijke activiteiten en hun natuurlijke omgeving.

Menselijke impact op de natuur van Statia

Hoewel de natuurlijke omgeving van Statia de menselijke samenleving mede vormde, hebben eeuwen van menselijke activiteit de ecosystemen van het eiland op hun beurt ook veranderd. De gezamenlijke effecten van landbouw, bewoning, geïntroduceerde soorten en veranderend landgebruik hebben zowel uitdagingen als kansen gecreëerd voor het behoud van biodiversiteit.

[Afb] De Cultuurvlakte.

Hoewel prekoloniale bewoners het landschap beïnvloedden door bomen te kappen voor kano's en woningen, gewassen te telen en nieuwe plant- en diersoorten als voedselbronnen te introduceren, was hun impact klein vergeleken met de transformaties die volgden met de Europese kolonisatie. De meest ingrijpende veranderingen in de ecosystemen van Statia vonden plaats tijdens het plantage-tijdperk in de 17e en 18e eeuw, toen de 'Golden Rock'-economie van het eiland leidde tot grootschalige ontbossing voor de teelt van suikerriet, katoen en koffie. Uitgestrekte gebieden met droog tropisch bos en montaan bos werden omgezet in landbouwgrond. Dit veranderde de vegetatiepatronen en de leefgebieden van

wilde dieren fundamenteel. Deze periode van intensief landgebruik liet blijvende littekens na in het landschap en herschiep ecosystemen op manieren die vandaag nog steeds zichtbaar zijn.

Deze veranderingen in de koloniale periode lieten een blijvende erfenis achter, in zowel het landschap als de bodem. Veel gebieden die vandaag als volgroeid bos ogen, zijn in werkelijkheid secundair bos dat nog herstelt van historische ontbossing. De rijke vulkanische bodems van de Cultuurvlakte dragen sporen van intensieve landbouw. Verlaten plantages, verspreid over de heuvels, blijven de

[Afb] Loslopende geiten eten kwetsbare vegetatie weg.

[Afb rechts] Coralita, een invasieve exoot die het landschap overwoekert.

vegetatiepatronen beïnvloeden door veranderde bodemchemie en hydrologie. Hoewel het plantage-tijdperk voorbij is, hebben de ecologische gevolgen ervan aanleiding gegeven voor aanhoudende druk die de ecosystemen van Statia blijft vormen.

Moderne invloeden op de biodiversiteit van Statia vinden plaats op kleinere schaal, maar met aanhoudende effecten. Voortbouwend op eeuwen van landveranderingen blijven loslopend vee (met name geiten, schapen en ezels) nog steeds druk uitoefenen op de inheemse vegetatie door overbegrazing en bodemverdichting. Deze dieren verhinderen bosregeneratie door jonge zaailingen op te eten en paden te creëren voor bodemerosie op steile vulkaanhellingen, vooral in gebieden die al door historisch landgebruik zijn verzwakt.

De impact van overbegrazing is het duidelijkst in de gebieden waar vroeger droog tropisch bos was dat nu is teruggebracht tot struikgewas en grasland. Hoewel sommige van deze open habitats natuurlijke climaxvegetatie bevatten die is aangepast aan harde omstandigheden, tonen andere duidelijk tekenen van degradatie, op plaatsen waar voorheen soortenrijke boscystemen zijn vereenvoudigd tot weinig diverse gras- en struikgewassen.

Naast begrazingsdruk vormen invasieve plantensoorten ook een steeds ernstiger bedreiging voor de inheemse ecosystemen. Coralita, een agressieve klimplant, verstikt inheemse struiken en bomen in de droge bossen en struikgebieden, en verandert de bosstructuur en soortensamenstelling ingrijpend. Deze invasie wordt verder

bevordert door habitatverstoring door begrazing en menselijke activiteiten, waardoor degradatie verdere invasie mogelijk maakt, die op haar beurt nog meer degradatie veroorzaakt.

Naast deze biologische bedreigingen zorgen toenemende, hedendaagse ontwikkelingsinitiatieven voor extra druk op de ecosystemen die toch al onder spanning stonden. Hoewel de schaal van deze ontwikkelingen bescheiden is vergeleken met de grotere Caribische eilanden, hebben ze wel een cumulatief effect op de kleine maar diverse ecosystemen van Statia. Woningbouw en uitbreiding van infrastructuur versnipperen de resterende boscystemen en creëren randzones waar invasieve soorten voordelen hebben boven inheemse. Bewoners herinneren zich dat het eiland ooit dichtbebost was, en zeggen dat er tegenwoordig meer dan 60% van de bomen verdwenen is, *“all for the sake of progress.”* En zij merken op: *“Welke waarde heeft vooruitgang als we niet langer frisse lucht kunnen inademen?”*

Deze veranderingen die op het niveau van het ecosysteem plaatsvinden, werken door tot op het niveau van individuele soorten, waarvan sommige van internationale waarde zijn en inmiddels onder toenemende druk zijn komen te staan door habitatverlies en degradatie.

[Afb] De Antilliaanse leguaan.

Ondanks de kleine omvang herbergt Statia nog steeds een opmerkelijke biodiversiteit die zeker bescherming verdient. Zo heeft de kleine Antilliaanse leguaan op het eiland mogelijk zijn grootste overgebleven zuivere populatie. Maar zelfs hier wordt hij bedreigd door habitatverlies en het gevaar van hybridisatie met de invasieve groene leguanen van naburige eilanden.

Endemische plantensoorten, waaronder de Statia Morning Glory, en verschillende unieke slakkensoorten overleven in habitats die in toenemende mate versnipperen, naarmate ontwikkeling en invasieve soorten de beschikbare ruimte verkleinen.

De endemische roodbuikgrasslang en de maskerkwartelduif zijn afhankelijk van bosecosystemen die in de loop van de tijd aanzienlijk zijn afgenomen. De achteruitgang van bosecosystemen wordt verder versneld door de toenemende effecten van klimaatverandering, waarbij orkanen een bijzonder zware bedreiging vormen.

Naast terrestrische ecosystemen kent de mariene omgeving haar eigen uitdagingen op het vlak van natuurbehoud. Regionale koraalziekten, de effecten van klimaatverandering en kustontwikkeling bedreigen rifsysteem die zowel de biodiversiteit als traditionele visserijpraktijken ondersteunen. Neststranden van zeeschildpadden staan onder druk door kustbouw, kunstlicht en zandwinning, terwijl zeegrasvelden schade ondervinden van ankergebruik en afstromend water vanaf de kust. Ondanks deze uitdagingen laten de ecosystemen van Statia bijzondere veerkracht zien als ze de kans krijgen om te herstellen. De instelling van het Quill/Boven National Park heeft ongeveer 18% van het terrestrische oppervlak van het eiland bescherming geboden, waardoor bosherstel in de eerder gedegradeerde gebieden mogelijk wordt en inheemse fauna een toevluchtsoord krijgt.

Herbebossingsinitiatieven, in het bijzonder de boomplantprojecten langs Zeelandia Beach, tonen zowel de betrokkenheid van de gemeenschap bij ecologisch herstel als het potentieel van gedegradeerde ecosystemen om te herstellen met passende interventies. Deze projecten herstellen niet alleen de leefgebieden voor wilde dieren, maar verbinden ook leden van de gemeenschap met natuurbescherming via heel praktische deelname.

Mariene beschermingsmaatregelen hebben veelbelovende resultaten laten zien, waarbij mariene gebieden bijdragen aan het herstel van de vispopulaties en koraalriffen. Door middel van door de gemeenschap gedragen monitoringsprogramma's worden lokale bewoners betrokken bij het volgen van de gezondheid van ecosystemen. Ze vergroten zowel begrip als draagvlak voor natuurbehoud.

Balans tussen natuurbehoud en de gemeenschap van vandaag

De relatie tussen de Statiaanse samenleving en het natuurbehoud weerspiegelt een complexe wisselwerking van houdingen en praktijken. Historisch gezien zagen veel bewoners de natuur vooral door een utilitaire lens, waarbij bomen en land als hernieuwbare hulpbronnen werden gezien die vanzelf weer zouden aangroeien. Dit perspectief, dat door zowel uit pure

noodzaak als uit koloniale patronen van het gebruik van natuurlijke bronnen werd gevormd, leidde tot praktijken die directe behoeften boven de lange-termijngezondheid van het milieu plaatsten. Toch lagen aan deze utilitaire benaderingen diepere culturele connecties ten grondslag met specifieke plaatsen en soorten. De blijvende eerbied voor fruitbomen die erfgoed zijn, de bescherming van bepaalde medicinale planten en de groeiende culturele betekenis van inheemse leguanen en zeeschildpadden weerspiegelen de blijvende banden tussen gemeenschap, de identiteit en het natuurlijk erfgoed. De oprichting van het Quill/Boven National Park in 1998 en hedendaagse milieueducatieprogramma's hebben deze relaties opnieuw bevestigd en stimuleren bewoners om natuurbehoud niet te zien als iets dat extern is opgelegd, maar als bescherming van cultureel erfgoed. Deze verschuiving vertegenwoordigt een voortdurende onderhandeling tussen traditionele praktijken, moderne conservatiemethoden en veranderende gemeenschapswaarden.

De huidige relatie tussen Statianen en hun natuurlijke omgeving weerspiegelt zowel het voortbestaan van traditionele verbintenissen als de druk van snelle sociale en economische verandering. Terwijl het eiland laveert tussen natuurbehoudsdoelen,

ontwikkelingsbehoeften en cultureel erfgoed, blijven steeds nieuwe uitdagingen en kansen ontstaan.

Traditionele ecologische kennisystemen die ooit duurzaam landgebruik aanstuurden, gaan in de huidige tijd aanzienlijk achteruit nu economische prioriteiten verschuiven richting loonarbeid en geïmporteerde goederen. Minder families onderhouden de fruitbomen, jongeren hebben beperkte

kennis van het bereiden van bush-medicine, en landbouwpraktijken worden steeds vaker verlaten ten gunste van gekochte voedingsmiddelen. Deze kenniserosie betekent meer dan alleen het verlies van vaardigheden. Het weerspiegelt ook het verbreken van culturele verbintenissen die families en gemeenschappen ooit met hun natuurlijke omgeving hadden.

[Afb] Een tuinmuur gemaakt van roze vleugelhoorn (conch) schelpen.

Toch bieden positieve ontwikkelingen naast deze erosie redenen voor optimisme. Soorten die ooit vooral als voedselbron werden gezien, worden nu cultureel gewaardeerd en kunnen op toenemende steun vanuit de gemeenschap rekenen voor bescherming. Zeeschildpadden vormen hiervan het duidelijkste voorbeeld. Via speciale educatie- en bewustwordingsprogramma's zijn culturele verschuivingen in normen en waarden ontstaan, waardoor deze zeedieren fundamenteel anders worden gezien — van maaltijd zijn ze geworden tot natuurbehoudsprioriteit. Dit toont aan dat houdingen tegenover natuurbehoud kunnen evolueren wanneer het aansluit bij gemeenschapswaarden en educatie.

Het instellen van formele natuurbehoudsprogramma's heeft zowel kansen als spanningen binnen de gemeenschap gebracht. Hoewel veel bewoners de bescherming van Statia's unieke natuurlijk erfgoed steunen, kunnen natuurbehoudsmaatregelen soms los voelen van lokale realiteiten en tradities, vooral wanneer zij toegang beperken tot gebieden die families al generaties lang gebruikten. Het vinden van nieuwe benaderingen die zowel de ecologisch behoeften als culturele praktijken respecteren, blijft een voortdurende uitdaging.

Deze uitdagingen voor natuurbehoud worden nog eens versterkt door klimaatverandering, die bestaande milieudruk intensiveert en voor zowel natuurlijke ecosystemen als menselijke gemeenschappen nieuwe bedreigingen vormt. Stijgende temperaturen en veranderende neerslagpatronen zetten inheemse planten en dieren onder druk die zijn aangepast aan de specifieke klimaatomstandigheden van het eiland. Frequentere en intensere orkanen veroorzaken toenemende schade aan bossen, riffen en kusthabitats, die steeds langere herstelperioden nodig hebben tussen de stormen.

Ondanks deze groeiende druk ligt de grootste kans om hedendaagse uitdagingen aan te pakken in het ontwikkelen van benaderingen die traditionele ecologische kennis integreren met moderne conservatietechnieken. De kennis die ouderen hebben over plantkunde, weerpatronen en duurzaam gebruik van hulpbronnen biedt waardevolle inzichten voor hedendaagse natuurbehoudsstrategieën. Door de gemeenschap gedragen monitoringsprogramma's die bewoners betrekken bij het volgen van de gezondheid van het ecosysteem, terwijl ze voortbouwen op traditionele observatievaardigheden, vormen veelbelovende modellen voor

gezamenlijk natuurbehoud dat de kloof tussen wetenschappelijke en culturele benaderingen overbrugt.

Zoals een gemeenschapslid het verwoordde: *“We hebben altijd met dit land en deze zee geleefd. De uitdagingen zijn nu anders, maar de verbinding is er nog steeds. We moeten alleen nieuwe manieren vinden om zowel wat we hebben geërfd als wat we moeten bewaren te eren.”* Dit gevoel vangt de essentie van Statia's toekomst. Niet traditie opgeven voor natuurbehoud, of omgekeerd, maar nieuwe manieren vinden om beide met elkaar te verenigen.

Lessen uit het verleden, hoop voor de toekomst

Het verhaal van Sint Eustatius is uiteindelijk nog altijd een verhaal van veerkracht. Ecologische veerkracht die een buitengewone biodiversiteit heeft behouden op een klein vulkanisch eiland, en culturele veerkracht die menselijke gemeenschappen heeft ondersteund door eeuwen van ecologische en economische veranderingen. Terwijl het eiland te maken krijgt met hedendaagse uitdagingen zoals klimaatverandering, ontwikkelingsdruk en sociale transformatie, hangt de toekomst af van het versterken van de partnerschappen tussen natuur en cultuur die altijd het leven op Statia hebben bepaald.

Historische ervaringen bieden waardevolle perspectieven op hedendaagse uitdagingen. Traditionele praktijken zoals gemengde fruitboomteelt, wateropvang en seizoensgebonden beheer van hulpbronnen blijken beproefde strategieën voor duurzaam leven binnen ecologische grenzen. De culturele betekenis van erfgoed-bomen, medicinale planten en inheemse wilde dieren biedt fundamentele voor de strategie voor natuurbehoud waaruit tegelijkertijd ook gemeenschapswaarden en identiteit weerklinken. Deze historische praktijken zijn geen relictten uit het verleden, maar levende voorbeelden die hedendaagse oplossingen kunnen vormen.

Voortbouwend op traditionele kennis werken eilandbewoners inmiddels actief aan het herstellen van voorouderlijke praktijken en het doorgeven ervan aan

nieuwe generaties. Met het besef dat in de afgelopen decennia aanzienlijk veel vegetatie verloren is gegaan, hebben gemeenschapsleden initiatieven gelanceerd om het eiland opnieuw te beplanten, waarbij fruitbomen, bloeiende planten en eetbare gewassen worden gekweekt – inclusief zoete aardappelen en andere knolgewassen – die zowel voedselzekerheid als zelfredzaamheid bevorderen, terwijl zij schaduw en natuurlijke schoonheid terugbrengen in het landschap. De herbebossingsinspanningen tonen het herstelpotentieel van het land, al hebben zij ook belangrijke discussies opgeroepen over het beheren van loslopend vee. Hoewel veel eilanders deze dieren zien als onderdeel van hun cultureel erfgoed, vereist bescherming van regenererende bossen een balans tussen traditie en ecologisch herstel. De natuur toont dat herstel mogelijk is.

[\[Afb links\]](#) **Grazende geiten.**

[\[Afb rechts\]](#) **Jonge aanplant van het herbebossingsproject 'ReforeStatia'.**

Het herstel van het eiland na de historische plantage-ontbossing laat de opmerkelijke capaciteit van tropische ecosystemen zien om te genezen als ze de kans krijgen en worden beschermd. Evenzo toont het voortbestaan van endemische soorten en unieke habitats – ondanks verschillende eeuwen van druk – enorme biologische veerkracht die natuurbehoud haalbaar en waardevol maakt. Deze voorbeelden van natuurlijk herstel bieden hoop en praktisch bewijs dat investeringen in herstel kunnen slagen.

Recente initiatieven in natuurbehoud laten veelbelovende benaderingen zien voor het evenwicht tussen ecologische bescherming en gemeenschapsbehoeften. De oprichting van het Quill/Boven National Park is een model geworden voor het beschermen van kritieke habitats terwijl toegang voor culturele en recreatieve doeleinden behouden blijft. Educatieve programma's die schoolkinderen verbinden met hun natuurlijke erfgoed helpen ervoor te zorgen dat milieukennis en waarden van natuurbehoud worden doorgegeven aan toekomstige generaties die de volgende beheerders van het eiland zullen worden. Deze programma's slaan een brug tussen traditionele kennis en modern conserveringsbegrip.

[Afb] Bewegwijzering van natuur-wandelroutes.

De integratie van traditionele, ecologische kennis met moderne conserveringsstrategieën biedt bijzonder veelbelovende mogelijkheden voor Statia. Door de gemeenschap gedragen benaderingen in het bestrijden van invasieve soorten en het herstellen van leefgebieden kunnen natuurbehoudsdoelen behaald worden terwijl zij tegelijkertijd werkgelegenheid creëren en de sociale verbondenheid met het land versterken. Toerisme dat de nadruk legt op natuurlijk erfgoed en culturele tradities kan economische stimulans bieden voor natuurbehoud, terwijl het het unieke karakter van Statia benadrukt. Deze geïntegreerde benaderingen erkennen dat natuurbehoud en gemeenschapswelzijn geen tegengestelde doelen zijn, maar eerder met elkaar verweven zijn.

Terwijl het eiland vooruitgaat, is de relatie tussen de mens en de plek, die het leven op Statia eeuwenlang heeft ondersteund, nog steeds een fundament en tegelijkertijd inspiratie voor de toekomst. De uitdagingen die voor ons liggen zijn namelijk aanzienlijk: klimaatverandering, habitatverlies en economische druk vereisen weldoordachte, duurzame antwoorden. Toch toont Statia's geschiedenis aan dat gemeenschappen die geworteld zijn in hun natuurlijke omgeving, en die putten uit zowel voorouderlijke wijsheid als innovatieve benaderingen, de

veerkracht bezitten om veel verandering het hoofd te bieden. De weg vooruit ligt dus niet in het kiezen tussen natuurbehoud en de gemeenschap, maar in het erkennen dat de toekomst van beide afhangt van het voortzetten van het partnerschap tussen mens en natuur dat altijd al de grootste kracht van Statia is geweest. In dit partnerschap ligt de belofte besloten dat de Quill nevel zal blijven vangen en endemische soorten zal blijven voeden, dat de zee het marine leven zal blijven ondersteunen en tegelijkertijd ook in het levensonderhoud van het eiland zal blijven voorzien, en dat de mensen op Statia zich blijvend zullen aanpassen en gedijen door zowel hun natuurlijke erfenis als hun culturele wijsheid in ere te houden.

[8] SUZANNE LOEN

STATIA'S WORSTELING MET WATER

Kleine eilanden als Sint Eustatius kennen bijzondere uitdagingen, vooral wat betreft de beperkte beschikbaarheid en kwetsbaarheid van natuurlijke bronnen zoals zoet water. Het grillige klimaat met waterschaarste én wateroverlast dwong de Statianen tot inventieve oplossingen. De historische waterkennis en -tradities, zoals het opvangen van regenwater, zijn juist voor de toekomst van het eiland zeer waardevol.

[Afb] Grote Cisterne bij 'Crook's Castle'.

[Afb] Ruïne van een cisterne in de Benedenstad in 1995. (foto: RCE)

Het natuurlijke wateraanbod

Op Statia zijn geen poelen, beken, meren en rivieren te vinden. Voor de vorming van dat soort wateren is de landmassa simpelweg te klein en de bodemgesteldheid ongeschikt. Wel heeft Statia guts; ravijnen en geulen waar alleen water door stroomt bij voldoende regen. De beboste hellingen van de Quill spelen een belangrijke rol in het watersysteem. Ze nemen water op en zorgen ervoor dat het water niet te snel naar beneden stroomt. Kale hellingen houden regenwater maar moeilijk vast. Vooral bij zware neerslag, tijdens stormen en orkanen, is het risico op erosie en landverschuivingen groot.

Van oudsher waren Statianen voor goed drinkwater bijna volledig afhankelijk van het opvangen van regenwater in cisternen. Het water uit de bronnen en putten aan de kust en de cultuurvlakte was minder geschikt als drinkwater. Putwater werd vooral gebruikt in het huishouden, voor vee en bij extreme droogte. Naast regenwater speelt op Statia het atmosferische vocht een belangrijke rol in het watersysteem.

De wisselwerking tussen mens en omgeving vormde de ‘watercultuur’ van Sint Eustatius. De beschikbaarheid van zoet water veranderde door de eeuwen heen, onder invloed van klimaat, geologische processen en menselijk handelen. Op kleine eilanden zijn de effecten van landgebruik extra groot. Jacht, landbouw, houtkap en bewoning hebben de bodem, natuur en het watersysteem sterk beïnvloed. Door de beperkte beschikbaarheid van drinkwater ontstonden karakteristieke systemen en tradities, zoals terraslandbouw en het opvangen van regenwater in cisternen. Tegenwoordig komt het drinkwater van Statia uit ontzilt zeewater. Dit is kostbaar en kwetsbaar voor stormen en orkanen, die door de klimaatcrisis vaker optreden. Tegelijkertijd groeit de vraag naar water door bevolkingstoename en toerisme. De traditionele waterkennis en -kunde op het eiland voor het benutten van schaars regenwater wordt steeds actueler. Het

[Afb] Regenwater loopt vanaf het dak naar een traditionele cisterne bij een huis in Oranjestad.

stimuleren en levend houden van lokale kennis vergroot de veerkracht van het eiland en helpt bij het omgaan met droogte, waterschaarste en overstromingen.

Over het zeer wispelturige weer op Statia wordt al eeuwen gepraat. Veel oudere bewoners herinneren zich dat het vroeger vaker regende, terwijl anderen zeggen dat het weer vroeger ook al onvoorspelbaar was. Wat wél zeker is, is dat het eiland ooit grotendeel bedekt was met bos. De ontbossing na de Europese kolonisatie heeft bijgedragen aan een grilliger weerspatroon. Een krantenartikel daarover uit 1895 is veelzeggend: “(...) men klaagde reeds, meer

dan te voren, over de rotsachtigen bodem en over de schaarste aan water. Werd die schaarste veroorzaakt door het meer en meer weggappen van het zwaar geboomte, dat, tijdens men het eiland in bezit nam, tot een aanzienlijke hoogte de helling van den kegel bedekte, en, volgens de bewering van sommigen, de wolken aantrok?” Statiaan Albertus J. Courtar drukt het in 2025 kort maar krachtig uit: “*Bomen trekken regen aan, als je de bomen kapt dan trek je geen regen meer aan*”.

Voor een klein eiland kent Statia zeer afwisselende klimaten. Op de lagere delen, zoals de Cultuurvlakte en Northern Hills,

heerst een droog savanneklimaat met veel verdamping door de passaatwind. Hoger op de Quill is het klimaat vochtiger: vanaf 400 meter heerst een moessonklimaat en in de krater zelfs een regenwoudklimaat. Gemiddeld valt jaarlijks 1000 mm regen, maar langdurige droogteperiodes komen ook voor. Tropische stormen en orkanen, vooral tussen augustus en oktober, brengen soms in korte tijd extreme regenval – tot wel 200 mm – wat tot plotselinge afstroming en erosie leidt. Statia balanceert zo voortdurend tussen overvloed en schaarste aan water.

Pastoor Speklé beschrijft de verwoestende kracht van de orkaan die in 1928 over het eiland raasde: “*De straten [in Oranjestad] waren onherkenbaar, rivieren van schuimend vuil water, bomen dwars over den weg, huizen midden op straat, losse daken lagen overal, zinkplaten versperden de watergeulen.*” Om stormen veilig te doorstaan werden er vroeger ‘hurricane shelters’ gebouwd. Dit waren stevige

[Afb] Een 'hurricane shelter' in Oranjestad. Deze waren alleen voor de rijken betaalbaar. (foto: Suzanne Loen)

bouwwerken met dikke muren en een rond, getoogd dak. Maar ook in kelders en kerken, zoals de Methodist Church, werd geschild. Historicus Raimie Richardson vertelt dat veel mensen thuis bleven om hun huis te beschermen: "(...) alleen als het dak eraf vloog ging je naar de shelters."

UITGELICHT

De Quill, de groene watertoren van Statia

De Quill is van onschatbare waarde voor Statia vanwege haar bijzondere verschijning, unieke flora, fauna én haar rol in het watersysteem. Vulkanische beboste bergtoppen zoals de Quill worden

in het Caribisch gebied beschouwd als 'natuurlijke watertorens'. Rond de top valt naar schatting 1500-2000 mm regen door stuwingsneerslag. Vochtige lucht uit de Noordoostpassaat wordt tegen de berg gedrukt, koelt af en levert regen, mist en wolken op.

[Afb] De Europees Nederlandse politicus H. van Kol had het idee opgevat om van de Quill letterlijk een watertoren te maken; "Oorspronkelijk koesterde ik de hoop dat de krater als reservoir voor regenwater goede diensten zou kunnen bewijzen." Bij zijn bezoek ter plaatse in 1903 kwam hij erachter dat het idee een luchtkasteel was.

De top en krater hebben een vochtig klimaat met tropisch regenbos aan de binnenzijde van de krater. Door de bebossing blijft de berg koel, is de bodem goed doorworteld en kan regenwater beter vastgehouden worden. Interceptiewater dat op bladeren en stammen valt, is cruciaal voor de flora en fauna en voedt de bodem. Dit water

[Afb] Bosvegetatie heeft een onmisbare regulerende rol in het watersysteem. De grootste ontbossing vond plaats ten behoeve van de aanleg van plantages in de 17de eeuw. Maar ook in de 19 en 20ste eeuw ging ontbossing door voor o.a. de winning van brandhout. Op de afbeelding zijn kolenbranders aan het werk in een acaciabos bij Schotsenhoek op Sint Eustatius in 1920. (foto: Universitaire Bibliotheken Leiden)

[Afb] De beplanting op de top en in de krater vangt vocht op uit nevel en mist. Hierdoor blijft de omgeving en de bodem ook in droge en regenloze perioden vochtig.

Water en bewoners door de tijd

Het aanbod van zoet water op een klein eiland is altijd kwetsbaar. Door de eeuwen gingen de verschillende bevolkingsgroepen op hun eigen manier met water en het landschap om.

De prekoloniale bewoners trokken in groepjes met kano's tussen eilanden en vestigden zich tijdelijk op plekken waar voedsel, materialen en vooral zoet water beschikbaar waren. Hun vindplaatsen liggen daarom vaak in de omgeving van de waterbronnen langs de kust en op de Cultuurvlakte. Vanaf de 17e eeuw vestigden Europese kolonisten zich op Statia. De kolonisten en de tot slaaf gemaakten waren van twee waterbronnen afhankelijk:

waterputten en regenwater. De putten waren te vinden langs de kust en op de Cultuurvlakte. Op de Cultuurvlakte hadden zon en wind vrij spel, waardoor de grond uitdroogde. Uiteindelijk waren ook de vochtigere en koelere berghellingen bijna volledig in gebruik als plantages.

[Afb] Drenkplaats voor vee aan een brakwaterbron nabij kust, 1964. (foto: Wereldmuseum)

Voor de opvang en opslag van regenwater werden cisternen aangelegd. Deze afgesloten stenen reservoirs werden bij landingsplaatsen, plantages, woningen, pakhuizen en forten gebouwd. Ze zijn nog steeds verspreid over het eiland te vinden. Sommige zijn vervallen tot ruïne, andere worden nog steeds gebruikt. De aanleg van cisternen was zeer kostbaar. Zonder cisterne was men afhankelijk van de putten

[Afb] Cisterne op Fort Oranje.

[Afb rechts] Cisternen Ruine Benedenstad.

en van cisternen van het gouvernement. Als de droogte lang duurde dan raakten de regenbakken leeg. Bewoners waren dan volledig afhankelijk van de waterputten, maar het putwater was eigenlijk niet geschikt als drinkwater.

Vooraf bij langdurige droogte werd het putwater steeds brakker. Om de watertekorten op te lossen werd water geïmporteerd uit St. Kitts. Uit een rapportage blijkt dat rond 1819 water op St. Kitts ook niet altijd beschikbaar: *“Bij langdurige droogte is men menigmaal verplicht geweest het water van het naburige eiland St. Christopher [St. Kitts] aan te schaffen, en niet zelden gebeurt het dat vaartuigen hier geen water kunnen bekomen.”*

Op 1 juli 1863 werden 1138 tot slaaf gemaakten op Sint Eustatius vrijgemaakt. Hun voormalige eigenaren werden gecompenseerd maar de vrijgemaakten stonden met lege handen. Er waren geen voorzieningen getroffen om in hun levensonderhoud te voorzien. Het jaar 1863 was ook nog eens een zeer droog jaar. Door het grillige weer was de bevolking van Statia zeer kwetsbaar. In slechte regenjaren werd veel honger geleden en stierf het vee. Vooral de vrijgemaakten leden onder de droogte en het watergebrek.

Aan het begin van de 20e eeuw werd gezocht naar oplossingen voor de problemen van de watervoorziening en de landbouw op de eilanden. Onder andere Gouverneur Jan Olphert De Jong van Beek en Donk en politicus Henri van Kol hoopten

dat aanleg van nieuwe en herstel van bestaande dam- en dijkachtige structuren een positief effect op de waterhuishouding zouden hebben. Uiteindelijk is er door de overheid weinig gedaan met deze ideeën. Ook de restanten van de oude watersystemen en kennis hierover van de Statianen werden niet benut.

Over het hele eiland zijn nog restanten van walletjes, dammen en lage muurtjes te vinden. Deze eenvoudige constructies waren onmisbaar voor water- en bodembeheer. Ze hielden water vast, voorkwamen

erosie en beschermden de woonplaatsen en landbouwgrond. Op de hellingen fungeerden ze als grondkeringen van de terrassenlandbouw.

Van Kol beschreef in 1904 stenen dammen op de Quill die regenwater reguleerden en dijkjes die infiltratie bevorderden. Op plantage Fair Play zag hij ‘zware stenen wallen’ en een put met windmolen die ‘nog goed water gaf’. Water kon gecontroleerd weggelopen via de openingen in de constructies van drooggestapelde of gemetselde stenen. De aanleg van deze

[Afb links] Restanten van plantage ‘English Quarter’ met daarachter stenen muurtjes langs de weg.

[Afb rechts] Ruïne van een cisterne op de Quill.

[Afb] Grote Cisterne bij 'Crook's Castle'.

werken was zeer zwaar werk dat door tot slaaf gemaakten werd uitgevoerd. Vaak beschikten zij over vakkennis voor het bouwen van dammen en cisternen — al is daar weinig over vastgelegd.

In 1910 waren er zes gouvernementsputten en twintig regenbakken ten behoeve van de publieke watervoorziening. Deze putten werden vooral geschikt geacht voor het drenken van het vee en voor huishoudelijk gebruik. De regenbakken van het gouvernement bevonden zich in de openbare ruimte, bij overheidsgebouwen, scholen en ziekenhuizen. In 1910 werden twee extra reservoirs gebouwd bij de Taylors

Well. In 1939 werd een nieuwe regenbak aangelegd bij de openbare school. Voor goed drinkwater waren Statianen zonder cisterne aangewezen op de regenbakken van het gouvernement. Het gouvernement stelde het water in de regenbakken ter beschikking van de bevolking.

UITGELICHT Wat kost water?

Water uit de regenbakken van het gouvernement was niet altijd gratis. In 1910 kost een blik van 18L water 1 cent. In 1939 blijkt dat de overheid het water uit de regenbakken van het gouvernement 'kosteloos wordt verschaft'. Ook het prijsbeleid tussen de eilanden was verschillend. Op Saba wordt in 1939 water uit de regenbakken 'tegen een geringe prijs' aan de bevolking verkocht. Bij grote droogte gold er een rantsoen op regenbakwater dat 'uitsluitend voor drinkwater' mocht worden gebruikt. Van Saba en de andere eilanden is bekend dat particulieren met eigen regenbakken en putten ook water aan elkaar verkochten, soms tegen woekerprijzen. Het is niet bekend of dit op Statia ook gebeurde.

Vanaf de aanleg van een 'buisleiding' met 'aftappunten', begin jaren 1940, wordt dit water gratis aan de bevolking geleverd. Tegenwoordig is drinkwater op Statia meer dan 5 keer duurder dan in Europees

Nederland. Voor 1000 liter water rekent het waterbedrijf in 2025 op Statia € 7,05 (\$ 8,10) tegen ongeveer €1,30 (\$ 1,50) in Europees Nederland terwijl de lokale inkomens op Statia een stuk lager zijn. Bij langdurige droogte, als de bodem van de regenbak wordt bereikt, hebben sommige mensen daardoor geen geld meer om drinkwater in te kopen. Er is daardoor een grote ongelijkheid in toegang tot schoon drinkwater tussen Europees en Caribisch Nederland.

Ook in de tweede helft van de 20e eeuw blijven de problemen met de waterhuishouding spelen. Door het grillige weer wisselden jaren met slechte en goede oogsten elkaar af. Meneer Ivan Berkel vertelt hoe in de droge jaren voedseltekorten ontstonden: "We hadden niet elk jaar last van droogte. We hadden yam en zoete aardappelen. Maar het was een keer zo droog dat we geen eten meer hadden. Er werd toen voedsel gestuurd uit Nederland. Meel en suiker."

[Afb links] Restanten van Taylor's Well. (foto: Suzanne Loen)

[Afb rechts] Kinderen bij aftapput bij Guesthouse. (foto: Nationaal Archief, collectie Van de Poll)

Ideeën om grote waterreservoirs aan de voet van de Quill aan te leggen, kwamen in deze periode ook weer voorbij. Er worden verschillende watervoorzieningen aangelegd zoals een buisleidingnetwerk met aftapkranen dat gevoed wordt met water uit Taylor's Well en Concordia Well. Het waterreservoir van het hospitaal is ook een belangrijk onderdeel van de watervoorziening. De capaciteit van dit reservoir wordt in de jaren 1970 vergroot van 590 m³ naar 890 m³. Maar ook dat bleek niet voldoende bij langdurige droogte. Eind juni 1974 moet een tanker van de West-Indische Transportmaatschappij 400 ton (400.000 ltr) drinkwater vanuit Puerto Rico naar Statia brengen zodat de openbare reservoirs konden worden bijgevuld. Tegenwoordig bellen de bewoners het waterbedrijf STUCO als de cisternen leeg raken. De watertruck rijdt dan langs en vult de cisterne met water.

Van guts tot cisternen: de waterbouwstenen van Sint Eustatius

Het landschap van Statia is gevormd door vulkaanuitbarstingen. Hoewel het eiland geen meren of rivieren heeft, zijn er talloze guts. Dit zijn met puin gevulde ravijnen en geulen die vanaf de Quill en de Northern Hills naar beneden lopen. Ze ontstonden door langdurige erosie door water en wind. Op dichtbegroeide hellingen zijn ze

[Afb] Een door water uitgesleten kloof tussen de Beneden- en Bovenstad.

nauwelijks zichtbaar, maar op kale hellingen juist opvallend aanwezig. Hoewel er zelden stromend water in staat, spelen guts een belangrijke rol in het watersysteem. Tijdens zware regenval voeren ze in korte tijd veel water naar zee af. Vegetatie en een goed doorwortelde toplaag vertragen de afstroming, waardoor regenwater beter infiltreert en de ondergrondse zoetwaterbel wordt aangevuld. Op kale hellingen spoelt regenwater sneller weg, neemt vuil en sediment mee en tast zo het koraal aan. Bij steile kliffen, zoals tussen de Boven- en Benedenstad en bij White Wall, valt het water in de guts als watervallen naar beneden. Zo slijten de kliffen uit, wat instortingsgevaar vergroot.

Guts speelden een belangrijke rol in het gebruik en de inrichting van het Stataanse landschap. Net als beken en rivieren fungeerden ze, voor de aanleg van wegen, als markeerpunten en routes. Omdat de guts ook in droge tijden vocht vasthielden, waren ze belangrijk voor de landbouw. Daarom lagen nederzettingen, akkers en waterwerken vaak in hun stroomgebied. De oorspronkelijke loop van guts is onbekend. Natuurlijke erosie, bebouwing en ontbossing hebben het landschap veranderd. Bewoners hebben vaak geprobeerd de guts te

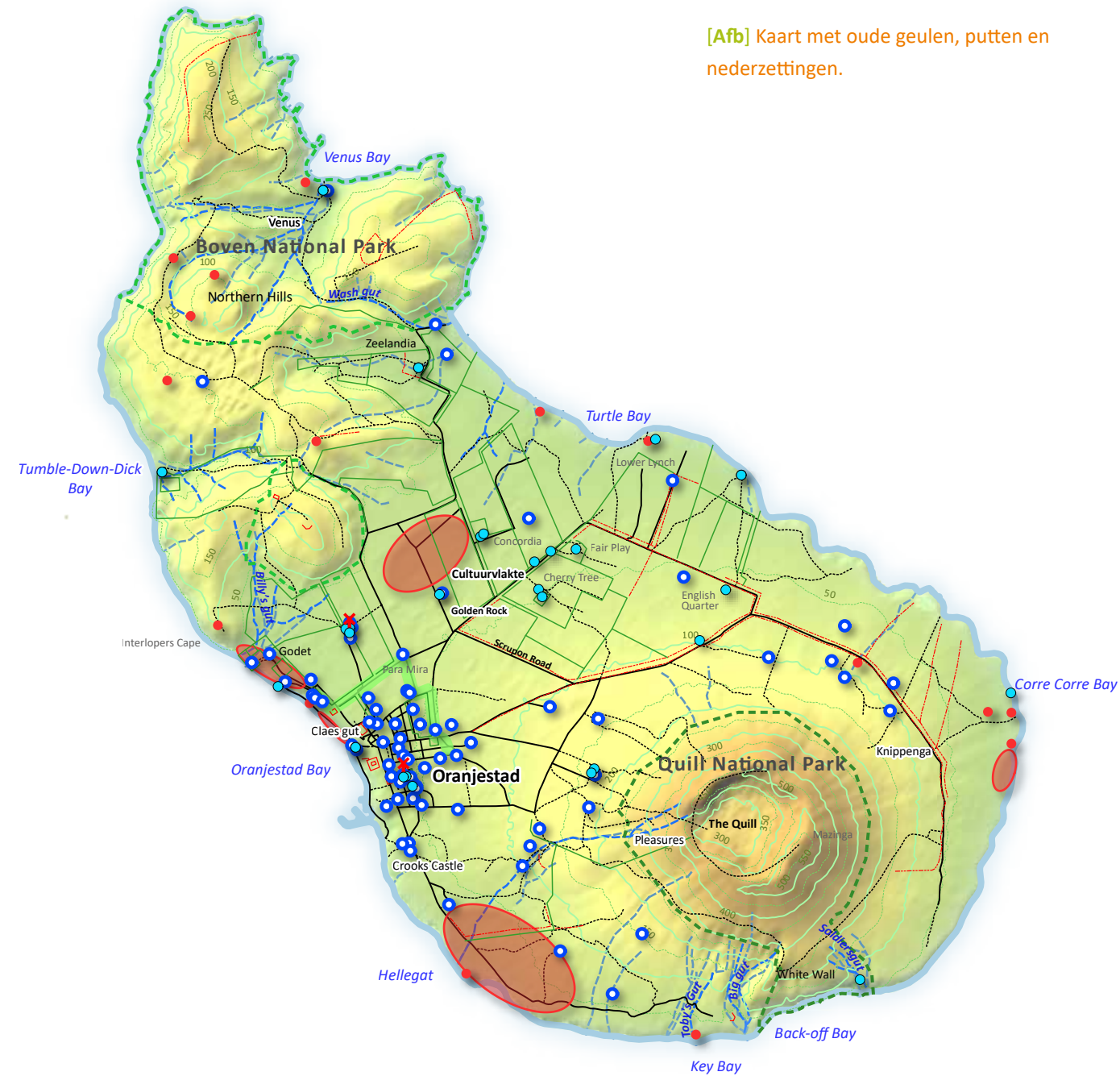

benutten. In enkele ravijnen van de Quill zijn nog restanten van gestapelde stenen muren zichtbaar, die water en vruchtbare grond vasthielden voor landbouw. Ook in de orale geschiedenis hebben de guts betekenis. Zo zou Venus Gut haar naam ontleen aan de tot slaaf gemaakte vrouw Venus, die volgens overlevering uit wanhoop van de klif sprong.

Oranjestad is strategisch gelegen aan de kust bij bronnen en landingsplaatsen voor boten. De woonplaats heeft echter sinds haar ontstaan al problemen met wateroverlast. Zo observeert politicus van Kol in 1904 in zijn reisverslag: "Bij een kleine bui van een half uur, staan nu soms de

[Afb] Ongedateerde foto van een Put bij Venus Bay. Met op de achtergrond Venus Gut en de kliffen waarvan de tot slaaf gemaakte Venus naar beneden zou zijn gesprongen. Benedenstrooms van de guts aan de kust bevinden zich vaak de putten voor het vee. Door het slechte en brakke water werden de dieren soms ziek. (foto: Rijksvoorlichtingsdienst)

[Afb] Kaart met oude geulen, putten en nederzettingen.

Beschermde gebieden

- Boven National Park
- Quill National Park

Archeologie

Oorspronkelijke inheemse bewoning

- Site
- Site gebied

Historische kaarten

Topografische kaart 1915

Muren en heggen

- Stenen muur
- Stenen barrière
- Heg en prikkeldraad afscheiding
- Dijk
- Geul

Topografische kaart 1963

Wegen

- Voetpad
- Weg
- Geul

Water

- Bron
- ✕ Bron met molen
- Cisterne

Contour lijnen

- 50m lijn
- 100m lijn

[Afb] Stormwater drainagegoten omgeving van de Kerkweg en Breeweg. (foto: Suzanne Loen)

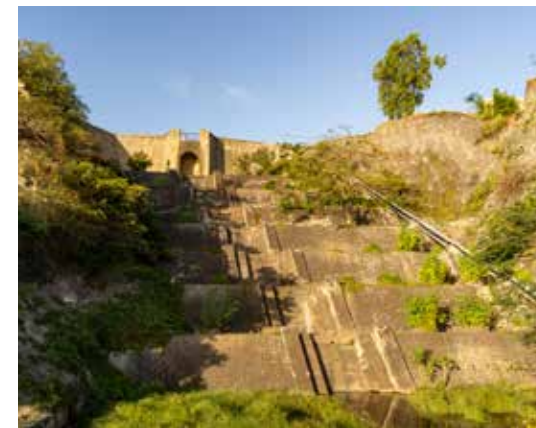
straten der stad enkele voeten onder water, en is het nagenoeg onmogelijk deze te belopen." Als we naar de hoogtekaart kijken, zien we dat belangrijke ontsluitingswegen min of meer het pad van guts (ravijnen) volgen. Pleasure Drive, Old Quill Road en C.A. Millard Road volgen de laagtes in het landschap langs de berghellingen. Richting Oranjestad gaan ze over in het stratenpatroon. Bij stevige buien stroomt het water dan dwars door het stadje, via het Slave Path en Cleas Gut, naar zee. Het is goed denkbaar dat ter plaatse van Oranjestad ooit guts liepen die uiteindelijk zijn verdwenen met de bouw van Oranjestad.

UITGELICHT

Het waterwerk van Claes Gut

Vroeger was Claes Gut een begaanbaar ravijn met een pad tussen de Beneden- en Bovenstad. Ooggetuigen beschreven het als een kleine Quill, met tropische begroeiing en grote bomen op de klifwanden. Regenwater sleet het ravijn steeds dieper uit, en bij zware buien ontstond zelfs een waterval. Al in de 19e eeuw maakten bewoners zich zorgen over instortingsgevaar, omdat losse tufsteen regelmatig afbrokkelde en bebouwing, waaronder Fort Oranje, bedreigde. Begin jaren 1970 werd een plan opgesteld voor waterbeheer en behoud van de historische bebouwing. De klifwand werd toen versterkt met een betonnen terrassenstructuur, waarin ook een groot waterreservoir voor landbouwers werd aangelegd.

[Afb boven naar beneden, links rechts]

Kloof Claes Guts ca. 1973.

'De waterval' van Claes Gut met Wim de Jong.

Beplanting binnenste van kloof Claes Gut.

Situatietekening Claes Gut in 1975.

Claes Gut gezien vanaf de cisterne naast het Gin House in de Benedenstad.

Bouwwerkers leggen waterwerk Claes Gut aan.

Ondergrondse waterreserves: bronnen en putten

Waterputten speelden altijd een belangrijke rol in de watervoorziening van het eiland. Bronnen bevonden zich op de Cultuurvlakte, in Oranjestad en langs de kust. De vulkanische bodem van Statia is zeer poreus: regenwater zakt snel weg en vult diepere grondlagen aan. Zo ontstaat een zoetwaterlens die drijft op zout zeewater, met daartussen een laag brak water.

Aan de voet van heuvels en bij kustkliffen ligt het grondwater het dichtst bij het oppervlak zodat het via putten kon worden gewonnen. Bekende putten aan de westkust waren Samson Well, King's Well, Manahega Well en New Well bij het Gin House. Aan de oostkust lag de Zeelandia Well, en bij Concordia Bay de Spout Well, waar het water mogelijk door hoogteverschil naar buiten 'spoot'. In de jaren 1950 lag het water in de kustputten 4–10 meter diep. Op de Cultuurvlakte waren de putten veel dieper, soms meer dan 70 meter.

Over de exacte vorm en omvang van het grondwatersysteem is nog weinig bekend. Waarschijnlijk spelen de hellingen van de Quill en de Northern Hills een belangrijke rol bij de vorming van de zoetwaterlens onder de Cultuurvlakte. Langs de kust stroomt grondwater in zee, en sommigen geloven dat ondergrondse wateraders vanaf de Quill naar beneden lopen.

Putten komen ook terug in de mondelinge geschiedenis van het eiland. Zo werden tot slaaf gemaakten soms als straf in een put gegooid. Kinderen waren vroeger bang voor de diepe Cherry Tree Well, waarover het verhaal ging dat een wrede man zijn slaafgemaakte erin had geworpen.

[Afb] Landbouwer met ezel bij een waterput voor vee. (foto: Wereldmuseum)

[Afb. 8.32 boven] Taylor's Well vóór 1910. (foto: Wereldmuseum)

[Afb. 8.34 boven] Foto van de Concordia Well.

[Afb. 8.33 onder] Restanten van Golden Rock Well. (foto: Suzanne Loen)

[Afb. 8.35 onder] Reservoir van de Concordia Well.

UITGELICHT

Het raadsel van de grote reservoirs van plantage Pleasures & Knippenga

Al zeker vanaf het begin van de 20e eeuw wordt gesproken over het nut en noodzaak van grote regenwaterreservoirs aan de voet van de Quill. In de jaren 1970, in de tijd dat Claes Gut wordt aangelegd, wordt weer veel over dit idee gediscussieerd. Via 'gecementeerde berghellingen' en cisternen moest het regenwater worden opgevangen en begeleid naar de reservoirs. Het idee van grote reservoirs op de berghellingen is niet nieuw. Historicus Raimie Richardson weet dat er twee van zulke grote waterwerken waren.

Bij Plantage Pleasures en Knippenga bevinden zich hiervan de restanten. Beide waterwerken bestaan uit een serie aaneengeschakelde cisternen die tegen de berghelling in cascade zijn opgesteld. Het opgevangen regenwater uit het reservoir werd vervolgens via goten ('gutters') naar het ziekenhuis geleid. Veel Statianen herinneren zich nog dat zij water gingen halen bij de grote cisterne van het ziekenhuis. Volgens een krantenartikel uit 1976 werd (een van de) reservoirs kapotgeschoten tijdens de 'First Salute' in 1776.

[Afb boven] Restanten van regenwaterreservoirs tegen de helling van de Quill bij Knippenga.

[Afb onder] De gekoppelde cisternen bij Pleasures. (foto: RCE)

Cisternen en reservoirs voor regenwater

Het opvangen van regenwater voor drinkwater was onmisbaar. Tegenwoordig is het minder gebruikelijk. Volgens de Stataanse Althea Merkman komt dit mede door de komst van het waterbedrijf. Het zelf opvangen van regenwater is hierdoor niet langer noodzakelijk. Zo bleek uit onderzoek van Fred van Keulen in 2017 dat van de 133 in kaart gebrachte cisternen ongeveer 60% niet meer in gebruik is.

[Afb] Getoogde traditionele cisterne in Oranjestad. Detail: Vrouw haalt water. (foto's: Nationaal Archief, collectie Van de Poll).

[Afb onder] Wateropslag in drums. (foto: Wereldmuseum)

Cisternen werden aangelegd bij woningen, scholen, kerken, forten, plantages en overheidsgebouwen. Het overgrote deel had een capaciteit van tussen de 10.000 en 40.000 liter, grotere hadden een capaciteit tot wel 70.000 liter of meer. Het bouwen van een grote of meerdere cisternen was duur en vaak alleen betaalbaar voor de elite. Zo kostte de bouw van de cisterne van de Methodist Church in 1883 ongeveer 500 dollar, een astronomisch bedrag dat door de gemeenschap bijeen werd gebracht. De cisterne werd letterlijk gebouwd voor en door de gemeenschap. Voor het vullen

van de cisternen en waterbakken wordt op Statia op daken en in bassins regenwater opgevangen.

Minder bevoorrechte Statianen konden zich geen eigen cisterne veroorloven of moesten heel lang sparen. Een groot deel van de bevolking was daardoor voor drinkwater afhankelijk van gemeenschappelijke regenbakken zoals van de kerken en de overheid. Begin 20e eeuw waren er ongeveer twintig 'gouvernementsregenbakken'.

De variëteit aan cisternen is groot wat betreft ouderdom, vorm, afmeting, ligging en functie. De getoogde of traditionele cisterne is het oudste type en kenmerkend voor zowel Saba als Statia. De eerste zijn waarschijnlijk in de 17e eeuw aangelegd. De getoogde cisternen liggen met het reservoir verdiept in het maaiveld en meestal los van de andere bebouwing. De cisternen werden gebouwd van baksteen, gehakte blokken basaltsteen of bermudasteen, cement, kalk en tras. Tras was een zeer gewilde grondstof dat werd gewonnen op Statia.

De meest eenvoudige cisterne bestaat alleen uit de getoogde cisterne zelf. De cisterne wordt gevoed door regenwater dat wordt opgevangen van omringende daken. Het regenwater stroomt van het dak in de regengoot en via de regenpijp (de 'spout')

[Afb] Een van de grootste cisterne van Ginn House met capaciteit van bijna 60.000 liter.

naar de cisterne. Een deel van de cisterne is voorzien van een licht hellend afgesmeerd stenen bassin (de 'catch' of de 'dish') waarin het regenwater wordt opgevangen. Het regenwater stroomt richting de toog waar het via openingen de cisterne instroomt. Deze openingen waren ook belangrijk voor de ventilatie en werden afgesloten met een gaasje om vuil te filteren. Deze waren soms helemaal groen uitgeslagen. De opgemetselde opening, ook wel 'mouth' genoemd, werd stevig afgesloten met een houten of metalen 'strainer'. Soms waren er trappen tegen de cisterne aangebouwd om bij de opening te komen. Tegenwoordig worden cisternen meestal als (gedeeltelijk) bovengronds basement of souterrain van een woning aangelegd.

UITGELICHT

Kenmerkende cisternen op Statia

Het Simon Doncker Museum was de woning van een rijke plantersfamilie. Het huis en terrein heeft meerdere cisternen, een teken van welvaart.

[Afb. 8.41 rechts] Leonicia Merkman op platte cisterne. (foto: Suzanne Loen)

Meneer Ivan Berkel (1943), gepensioneerd scheepsmachinist, heeft een huis aan de kust gebouwd met een moderne cisterne onder het huis. Hij groeide op in Statia in een familie met negen kinderen. Hij houdt van de natuur en zet pannetjes water en keukenafval in de tuin voor de soldaatjes (heremietkrabben). Ten tijde van het huisbezoek zijn veel familieleden overgekomen voor de vakantie. Ook zijn broer Remond Berkel (1945), over uit Europees Nederland, vertelt hoe nu en in het verleden werd omgegaan met water: *“We waren vroeger met negen kinderen. Met een emmertje aan een touw haalden we water uit de cisterne. Eerst wordt het water opgevangen op het plateau, dan stroomt het in de cisterne.”*

Mevrouw Blondel woont in het familiehuis van haar grootmoeder. Het huis heeft een traditionele cisterne met pomp. Toen haar grootmoeder het land kocht was de cisterne er waarschijnlijk al. De cisterne heeft een

[Afb links] Althea Merkman bij koperen ketel in de tuin van het museum. (foto: Suzanne Loen)

[Afb boven] Cisterne bij het Simon Doncker Museum.

[Afb onder] Meneer Ivan Berkel bij huiscisterne. (foto: Suzanne Loen)

[Afb] Cisterne van mevrouw Blondel. (foto: Suzanne Loen)

flinke vergaar-plateau. Ze noemt dit de ‘cistern plain’. Mevrouw Blondel vertelt ook dat ze haar tuin gaat verplaatsen, naar de meer koele beschaduwde zijde van het huis, vanwege de toenemende warmte en droogte. De laatste jaren verbranden haar planten door de hitte en zon.

Statia’s watererfgoed – inspiratie voor een duurzame toekomst

Statia heeft, door het grillige klimaat waar watertekorten en wateroverlast elkaar afwisselen, altijd geworsteld met water. De beperkte beschikbaarheid van zoet water en landbouwgrond dwong de Statianen tot inventieve oplossingen. Deze historische kennis en tradities zijn nu en in de toekomst van grote waarde voor de weerbaarheid van het eiland en de bewoners.

Drie elementen vormen de basis voor een veerkrachtig watersysteem: regenwater cisternen, terrassen met drooggestapelde stenen muren en guts. Statianen vinggen generaties lang regenwater op in cisternen. Deze traditie leek een periode minder belangrijk door de komst van productiewater. Tegenwoordig beseffen steeds meer Statianen dat het bergen en gebruiken van regenwater steeds belangrijker wordt voor de zelfredzaamheid van het eiland. De terrassen met stenen grondkeringen maakten landbouw op de steile hellingen mogelijk, voorkwamen erosie en hielden water vast. Tegenwoordig is te zien hoe boomwortels en restanten van muurtjes als het ware samenwerken op de steile hellingen. Ze stabiliseren de bodem en kunnen zo bosherstel ondersteunen. De guts vormen een natuurlijk netwerk voor waterafvoer en -opvang. In een tijd van extremere neerslag kunnen de guts meer

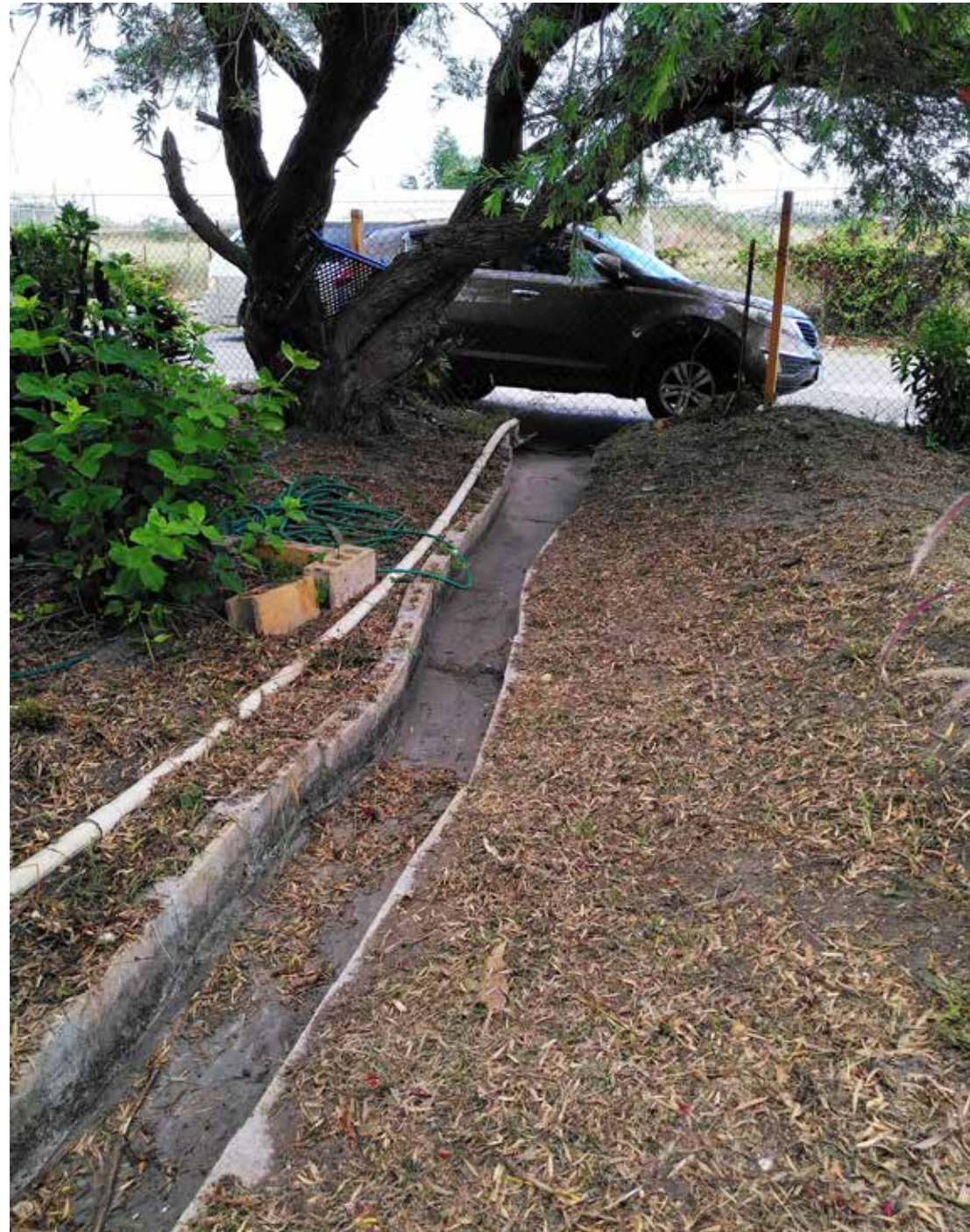
worden ingezet als groenblauwe structuren die water vasthouden en overlast beperken. Boven dit alles staat de Quill, de ‘groene watertoren’ van Statia. De berg vangt vocht uit de lucht, houdt het vast en voedt het ecosysteem. De herbebossing van deze berg is daarom onmisbaar. Samen vormen de elementen een samenhangend systeem waarin erfgoed, cultuur en natuur de veerkracht van het watersysteem en het eiland kunnen versterken.

Het watererfgoed van Statia laat zien dat traditionele kennis en lokale oplossingen juist nu weer waardevol zijn. Door dit erfgoed te behouden, te herstellen en mee te nemen in beleid en toekomstige plannen, kan het blijven bijdragen aan een duurzaam en veerkrachtig Statia.

UITGELICHT

Historische structuren blijven in gebruik

Meneer Melville Hazel is landbouwdeskundige en een van de laatste boeren van Statia. Hij vertelt hoe hij jaren geleden op uitnodiging van de overheid naar Statia kwam om de land- en tuinbouw nieuw leven in te blazen. Meneer Hazel is ervan overtuigd dat met goed land- en waterbeheer en herbebossing Statia weer grotendeels zijn eigen groente en fruit kan verbouwen. Hij gebruikt de openbare wegen als regengoot. Via zelf aangelegde goten op zijn terrein leidt hij het water van de openbare weg naar zijn cisterne.

[Afb] Meneer Hazel verzamelt regenwater van de openbare weg. (foto: Suzanne Loen)

[Afb rechts] Meneer Hazel, landbouwer, op zijn akker op de Cultuurvlakte. (foto: Suzanne Loen)

[9] JET BAKELS

LEVEND ERFGOED IN FEESTEN, BLOEMEN EN BLAUWE KRALEN

Dit hoofdstuk geeft een indruk van het 'levend erfgoed' of 'immaterieel erfgoed', dat wil zeggen culturele tradities op het eiland. Denk hierbij aan feesten, kennis en gebruiken met betrekking tot de natuur, ambachtelijke vaardigheden en het bereiden van bepaalde gerechten en dranken. Deze gewoonten en gebruiken leer je meestal van je (groot)ouders of dorpsgenoten en worden van generatie op generatie overgedragen als erfgoed: als iets dat je ook voor de toekomst wil behouden. Dit levende erfgoed speelt een belangrijke rol als culturele expressie van lokale waarden en patronen die het leven op Sint Eustatius vorm, kleur en betekenis geven. Mensen vinden hun immateriële erfgoed vaak erg belangrijk.

[Afb] Fragmenten van blue beads.

Erfgoed in beweging

Culturele tradities verbinden mensen met het verleden, geven houvast in het heden en bieden een perspectief op de toekomst. Ze weerspiegelen en vormen de identiteit, of de verschillende identiteiten, die op het eiland naar voren komen, en die, net als de zee die het eiland omsluit, altijd in beweging zijn. Daarin klinken de stemmen van verschillende individuen en groepen, van verschillende leeftijden, geslacht, oorsprong, en achtergrond. Die elkaar vinden in gedeelde gebruiken en gewoontes en maken dat men zich 'van Statia', of in ieder geval 'op Statia' voelt. De context waarbinnen op dit kleine eiland culturele tradities opkomen, veranderen en verdwijnen speelt een grote rol in deze dynamiek.

[Afb] Althea Merkman met blauwe kralen.

Dat de culturele tradities altijd in beweging zijn, komt mede door het gegeven van de beperktheid van het oppervlak en de kleine bevolking. Anno 2025 telt Sint Eustatius, volgens het Centraal Bureau van Statistiek, 3270 inwoners. Dit betekent dat een kleine verandering al een grote impact kan hebben. Er is op het gebied van immaterieel erfgoed geen grote poel van kennis of vaardigheden waaruit gemakkelijk kan worden geput. Het overlijden van een persoon kan al snel de genadeslag

toebrengen aan bijvoorbeeld het beoefenen van een bepaalde muziekvorm.

Ten tweede wordt de bevolking op Statia, net als de meeste andere eilanden in het gebied, sterk bepaald door aanhoudende migratiestromen. Veel daarvan komen uit Spaanstalige Caribische eilanden en nemen taal en gebruiken mee. Tegelijkertijd vertrekken jonge Statianen vaak voor langere tijd of voorgoed. Een van de vragen die dit oproept is met welke vormen van immaterieel erfgoed de bewoners zich identificeren: accepteert men wisselwerking van tradities die bij de verschillende groepen op het eiland leven? Of wordt vastgehouden aan een idee van 'authentiek', 'typisch Statia'? En als dat zo is, wat is dat dan?

Een derde factor is het slavernijverleden. Dit betekent een achterstand op verschillende terreinen, die (zo mogelijk) hersteld en gerepareerd moet worden. Immaterieel erfgoed met Afrikaanse wortels is grotendeels verdwenen en slecht gedocumenteerd. Het is een belangrijke vraag hoe tegenwoordig keuzes worden gemaakt met betrekking tot het wel of niet ondersteunen van bepaalde vormen van erfgoed. Zo wordt er geïnvesteerd in het monumentale herstel van Oranjestad en het koloniale fort, maar is er nauwelijks aandacht voor de oude landingsplaats van

de slavenschepen bij Fort Amsterdam. Nabij Fort Amsterdam is recentelijk ook een begraafplaats ontdekt waar zowel oorspronkelijke bewoners als Afrikaanse tot slaaf gemaakten begraven liggen. Weliswaar erkende UNESCO deze plek als erfgoed van bijzonder belang, maar hoewel dit label de bekendheid van de locatie vergroot, zijn hieraan geen rechten of plichten verbonden en wordt de toekomst van de grafvelden vooralsnog bepaald door individuele landeigenaren. Voor de bevolking van het eiland is een respectvolle omgang met deze doden en hun zwarte geschiedenis van enorme waarde. Pas wanneer deze plaatsen als materieel monument worden erkend, kunnen zich nieuwe (immateriële) vormen van herdenken en rouwen ontwikkelen. Een vierde factor is klimaatverandering. De veranderende seizoenen, en de toegenomen kracht en frequentie van de orkanen, vormen een bedreiging voor de mensen en ook voor de natuur. Dit stimuleert, zoals we zullen zien, de wens tot zelfredzaamheid, maar kan ook ontmoedigen.

Voor het beschrijven van het immaterieel erfgoed en bredere culturele tendensen, beperken we ons tot de geliefde bush tea, keuken- en kooktradities, en het vieren van een aantal feesten en/of herdenkingen zoals Statia Day, Emancipatie Dag, en carnaval. Aandacht gaat uit naar de rol die het

slavernijverleden speelt, zoals de opvallende betekenis van de 'blauwe kralen'. We staan ook stil bij diverse ambachten en muziek. Ook kijken we naar ecologische kennis en de gebruiken die daarmee samenhangen. In dit hoofdstuk komen ook culturele tradities aan de orde die zich niet direct uitdrukken in vastomlijnde gedragspatronen, maar wel een belangrijke culturele waarde op het eiland vertegenwoordigen. Tenslotte is er aandacht voor de rol die musea vervullen als podia van culturele expressie.

[Afb] Wapenschild Statia in Fort Oranje.

Het uitgangspunt is wat verschillende Statianen zelf in gesprekken naar voren brengen als kenmerkend voor het leven op hun eiland. Deze voorbeelden zijn niet uitputtend. Elke bevolkingsgroep of eilandbewoner identificeert zich steeds

[Afb] The Congo Man Store. (foto: Jet Bakels)

opnieuw met het eiland en koestert oude of misschien juist nieuwe vormen van immaterieel erfgoed. We beschrijven hier slechts de voorbeelden die door de ons gesproken eilandbewoners naar voren werden gebracht.

Nieuwe verhalen van blauwe kralen

Dat tradities veranderen wordt ook geïnspireerd door nieuwe inzichten en interne ontwikkelingen, zoals de verwerking en herwaardering van het slavernijverleden. In diverse festivals, publicaties en podcasts spreekt dit nieuwe gevoel van identiteit luid en duidelijk. Na generaties van zwijgen is

er een hernieuwde belangstelling voor de Afrikaanse wortels van de zwarte culturen in de Cariben, wat op Statia bijvoorbeeld tot uiting komt in nieuwe festivals en in de naamgeving van bedrijfjes en bars zoals 'Congo Bar'. Maar het meest opvallend is de rol van de blue beads, de blauwe kralen die de mensen tastbaar verbinden met hun wortels uit het slavernijverleden.

Vraag een Statiaan wat hij of zij typerend vindt van de eilandcultuur en de befaamde 'blauwe kralen van Statia' worden genoemd. Raimie Richardson, geboren en getogen Statiaan en lange tijd de erfgoedinspecteur van het eiland, wijst ook op het opmerkelijke belang van de 'Blue Bead Culture' van het eiland. Anderen spreken zelfs van een heersende blue bead fever. Richardson: *"Deze kralen zijn natuurlijk verbonden met de heel donkere periode van het slavernijverleden. Maar tegenwoordig worden ze met trots gedragen. Ik vind dat heel ontroerend en optimistisch. Mensen blijven niet hangen in hun leed, maar zien het dragen van de kralen als een teken van kracht en als een overwinning op het verleden. Het is zo bijzonder hoe aan zo'n klein museaal artefact zo'n betekenis wordt toegekend."*

De vijfvlakkige, diep blauwe kralen zijn gedurende een lange periode gemaakt. De kralen werden vanaf de 17e eeuw onder

[Afb] Detail van Althea Merkman's zelfgemaakte ketting met blauwe kralen en pijpsteeltjes.

andere naar Afrika meegenomen en daar als ruilmiddel ingezet voor diensten en producten. Ook tot slaaf gemaakt werden hiermee 'gekocht'. Kralen spelen, tot op de dag van vandaag, een grote rol in kleding en sieraden van de diverse Afrikaanse gemeenschappen. Ze weerspiegelen daar status, identiteit en verwijzen in het gebruik van speciale kleuren en motieven naar religieuze concepten.

Een aantal soorten kralen, waaronder de blauwe kralen, zijn met de schepen van WIC en de MCC (de Middelburgse Commerciale Compagnie) in het Caribisch gebied terechtgekomen. Vermoedelijk werden de kralen breed ingezet als handelsmiddel, vooral in de relaties met andere Caribische eilanden en Amerika. Het is waarschijnlijk dat blauwe kralen tot de zeer schaarse bezittingen behoorden die tot slaaf gemaakt werden toegestaan. Volgens de mondelinge overleveringen werden de kralen onderling gebruikt als ruil- en betaalmiddel in de beperkte handel die aan tot slaaf gemaakt was geoorloofd. De door de gemeenschap mondeling overgeleverde verhalen vertellen hoe de blauwe kralen in de zwarte gemeenschap, zowel bij de tot slaaf gemaakte als de vrijgemaakte zwarte bevolking, als betaalmiddel en ruilmiddel werden gebruikt en een rol speelden bij diverse gebruiken. Een veel gehoorde anekdote vertelt hoe, bij de afkondiging van het einde van de slavernij op Statia op 1 juli 1863, de 'vrijgemaakten' massaal hun verfoeide blauwe kralen in de zee wierpen. Daarmee bevrijdden ze zich symbolisch van het vreselijke juk van de slavernij.

Verbonden met het verleden vormen de kralen tegenwoordig een directe, tastbare streng, die de huidige bewoners van het eiland juist koesteren als een beladen maar

dierbare band met hun voorouders. Het is, zoals Richardson al benadrukte, een opmerkelijk vitale transformatie die past in een nieuw hervonden trots en bewustzijn. Na een lange en pijnlijk periode van zwijgen over het verleden, kwam daar aan het einde van de vorige eeuw verandering in. De kralen werden steeds meer gekoesterd en gedragen als een verbinding met de voorouders en een overwonnen verleden. Vanaf ongeveer 1970 worden er heel geregeld blauwe kralen gevonden in zee of op het strand aan de zuidwestkust. Dit stimuleert het belang en de zichtbaarheid van de blauwe kralen. Dat deze kralen vermoedelijk uit een scheepswrak of ingestort pakhuis afkomstig zijn, doet niets af aan de betekenis ervan.

Althea Merkman, een bekende cultuurkenner op het eiland, draagt haar opvallende en prachtige kettingen met kralen die op Statia werden gevonden bijna dagelijks. *"Ik draag mijn blauwe kralen elke dag met trots. Ze zijn afkomstig van mijn voorouders, die betaalden met kralen. Ze hebben later ook voor mij gezorgd. Ik heb een aantal kettingen verkocht en daarmee kon ik het schoolgeld van mijn vier kinderen betalen. Op Emancipatie Dag dragen veel meer vrouwen hun blauwe kralen. Als ik van het eiland ga neem ik altijd de blauwe kralen mee, zo heb ik mijn voorouders altijd bij me."*

Anderen laten de kralen juist op Statia wanneer ze op reis gaan. Richardson: *“Wanneer ik vertel dat deze blauwe kralen slavenkralen waren, dan schrikken mensen. Maar als ze zich realiseren dat het erfgoed is dat niet in een museum ligt maar nu juist door de afstammelingen van de tot slaaf gemaakten wordt gedragen, met trots, als een amulet, op een positieve manier... dat is toch heel bijzonder. Dat zouden de voorouders nooit hebben bedacht.”*

[Afb] Blue beads gemaakt op Saba te koop in een duikwinkel op Sint Eustatius.

De blauwe kralen worden ook door toeristen op duikexcursie van de zeebodem opgevist. Er heerste al een tijd een discussie over de erfgoedstatus van de kralen. Mogen die nu worden meegenomen en het eiland verlaten of niet? Veel Statianen zijn er tegen, en de duikschool verkoopt tactisch identieke vijfkantige kralen die afkomstig zijn uit de glasblazerij van Jo Bean op het naburige Saba. Maar de echte blauwe kralen... *“Die horen op Statia”*,

vindt Althea Merkman, *“en die kiezen zelf wie ze mogen dragen. Jij bent het niet die de kraal vindt... de kraal vindt jou. En als de kraal je vindt, kom je weer terug op het eiland.”* Zo verdichten de verhalen over de blauwe kralen zich tot een vitaal beeld, van een bijna magische verbondenheid tussen kralen en mensen, die verleden, heden en toekomst aan elkaar rijgt.

Vieren en herinneren

Sint Eustatius kent een aantal feestdagen gebonden aan een historische gebeurtenis, zoals Emancipatie Dag op 1 juli en De Dag van de Vlag op 16 november. Daarnaast viert men onder andere Kerst, Pasen en Carnaval; feesten die in verschillende delen van de wereld worden gevierd en overal een lokale kleur krijgen. Naast het kerkbezoek is het bij deze dagen vooral de samenkomst en verbondenheid van families die, op zoek naar een opleiding en werk, over het Caribisch gebied, Nederland en Amerika zijn uitgewaaid en elkaar nu weer treffen. Bij dat samenzijn horen ook traditionele gerechten als de Johnny cakes, hard cakes, en de beproefde bush tea, met een mengeling van ingrediënten die net als de bewoners van diverse plekken afkomstig zijn maar voor iedereen voelen als ‘thuis komen, echt Statia’.

Vaste onderdelen van de feesten zijn braderieën en muzikale optredens.

[Afb] Beeldhouwwerk van de Killi Killi Band.

De laatste verliezen recentelijk steeds meer hun lokale karakter met de typische eilandmuziek van string bands; muziekgroepen met voornamelijk snaarinstrumenten zoals de gitaar, banjo en ukelele. Ook (meest zelfgemaakte) instrumenten als fluit en trommel kunnen hier onderdeel van zijn. Aanvankelijk hadden de liedjes vaak een kritische toon, een traditie die voortkwam uit de tijd van de slavernij en die tot in het midden van de 20e eeuw onderdeel bleef van de carnavalsviering. Op Statia en daarbuiten was de Killy Killy band befaamd, waaraan nog een bronzen beeld herinnert op het plein in Oranjestad. De band (genoemd naar de Amerikaanse torenvalk) was actief van de jaren 1950 tot het begin van de 21e eeuw in

verschillende samenstellingen, waaronder ook vrouwen. Recentelijk zijn hoofdzakelijk Spaans-Caribische muziekstijlen te horen.

Een andere verschuiving in deze vieringen is, volgens de ouderen van het eiland, dat nu al het eten en drinken wordt verkocht, terwijl dat ‘vroeger werd gedeeld’. Het is een van de aanwijzingen hoe de relatief homogene en verbonden samenleving van Statia, waar iedereen elkaar kende en hielp en personen werden aangesproken met een typische nickname, aan het veranderen is.

Op Sint Eustatius is 1 juli -Emancipatie Dag- al heel lang een belangrijke feestdag. Dit is de dag waarop, in 1863, ook de tot slaaf gemaakten in de Nederlandse koloniën (na de Engelse en Franse gebieden) hun vrijheid kregen. Walter Hellabrand, toen directeur van het Simon Doncker House Historical Museum, organiseerde in 2018 een expositie over het slavernijverleden van het eiland. *“De dag werd nog steeds elk jaar gevierd. (...) In 1883 waren er festiviteiten om 20 jaar afschaffing van de slavernij te vieren.”* Juli is de tijd dat de flamboyant (oorspronkelijk afkomstig uit Madagaskar) ofwel de ‘July tree’, bloeit en getooid is met felle rode bloemen.

In de 19e eeuw droegen tot slaaf gemaakten op het eiland een rode sjerp ter herkenning – vrouwen rondom de taille, mannen als band rond hun hoed – waardoor rood de kleur van de vrijheid werd. Volgens de overlevering versierden de vrijgemaakten op de dag van hun vrijmaking hun huizen met de rode bloemen van de Flamboyantboom. Dit gebruik hoort ook nu nog bij Emancipatie Dag. Ook zou toen al het lied, dat tegenwoordig op Emancipatie Dag gezongen wordt, voor het eerst hebben geklonken. *“Toen kwamen de mensen de stad in, op 1 juli 1863, gekleed in wit en met de bloemen van de flamboyant. Ze zongen het lied dat we nog steeds zingen op 1 Juli”*, vertelt Althea Merkman.

[Afb] Tijdens Emancipatie Dag versiert men de huizen met de takken van de flamboyantboom.

[Afb rechts] Paasviering op Sint Eustatius in 2025. (foto: Jet Bakels)

Vervolgens zet ze in en zingt het lied:
*“Happy happy July Day
 I’m glad I live to see the day
 I’m free I’m free I’m free today
 Humbug won’t come humbug me
 Happy, happy July Day.”*

Emancipatie Dag is tegenwoordig bij uitstek de dag dat de vrouwen hun blauwe kralen dragen. Dan wordt het vrijheidslied gezongen en de huizen versierd. Mensen ervaren het als een feest dat ‘echt bij hen hoort’, meer dan bijvoorbeeld de ‘Dag van de Vlag’, een andere nationale feestdag.

De ‘Dag van de Vlag’ viert Statia op 16 november, met onder andere een

[Afb] De vlag van Statia naast die van Europees Nederland.

ceremonie op Fort Oranje. Maar de dag is wat minder organisch verbonden met het eigen verleden en identiteit, waardoor de eilandbevolking er zich minder betrokken bij voelt. Zoals iemand zei: *“het is meer een*

feestdag voor Amerika, niet zozeer voor ons.” Oorsprong van de viering is de ‘First Salute’, het ‘Eerste Saluut’ waarmee een schip van het zich van Engeland losmakende Amerika in 1776 werd begroet. Sinds 2004 wordt ook de nieuwe vlag van Statia op die dag gepresenteerd. Inmiddels is er een week vol activiteiten, braderieën en muzikale opvoeringen voorafgaand aan 16 november, waaronder de Caribische week.

Het vieren van carnaval zou in de vorige eeuw zijn ‘meegenomen’ van elders in de Cariben, en pas sinds zo’n 60 jaar op Statia worden gevierd. Sommige mensen verwijzen naar een verwant gebruik dat ten tijde van de slavernij, en ook daarna, zou hebben plaatsgevonden. Dit vond plaats op 26 december, en zou eruit bestaan dat (vermoedelijk) verschillende tot slaaf gemaakten en vrije zwarten langs de huizen trokken en elkaar met spotliedjes vermaakten. Maar dit gebruik is al lang verdwenen. Het huidige carnaval is losgekoppeld van de kerkelijke cyclus en wordt gevierd in de laatste twee weken van juli, omdat dan de families en elders werkende of studerende kinderen weer naar het eiland komen. Er zijn verschillende parades, muziek en feesten.

Carnaval is ook voor de immigranten uit het Caribisch gebied een gemakkelijke ‘instap’ in de cultuur van het eiland. Zo vertelt een

vrouw uit de Dominicaanse Republiek, die sinds een aantal jaren op het eiland werkt: *“Ik doe altijd mee met carnaval, dan voel ik me echt onderdeel van de cultuur van Statia. Dat geldt overigens ook met Pasen. Dat is hier ook een belangrijke dag met veel feesten, muziek en kraampjes op het strand.”*

Leven van het land

“Iedereen gebruikt het. Bush tea is goed voor volwassenen en voor kinderen. Mijn kleinkinderen willen liever zoete frisdrank, maar dat mag niet van mij. Bush tea is gezond: fever grass, paracetamol plant basilicum en salie. Ze maken je maag en je longen schoon en helpen bij verkoudheid en koorts. Als een kind bronchitis heeft: kook de zaden van de haga bush, met een beetje zout.” Aan het woord is Alicia Courter. Net als veel andere (voornamelijk) vrouwen op het eiland heeft ze in het tuintje rond haar huis verschillende potplanten, en grotere planten en struiken in borders. Daar plukt ze van om de op de Caribische eilanden algemeen geliefde bush tea van te maken.

Op Statia is de kruidendrank algemeen populair, zeker bij de oudere generaties. Courter: *“Elke ochtend drink ik een mengsel van bladeren van de avocado, mango, guave, zuurzak en eventueel kruidnagel en kaneel, die kook ik en drink ze elke ochtend. Ze helpen tegen hoge bloeddruk en*

diabetes. Daar hebben veel mensen last van. Ik vertrouw op mijn planten.”

Courter leerde het bereiden en toepassen van de bush tea van haar grootmoeder. Haar ouders hadden het te druk met twee of drie banen om het gezin te onderhouden. Het was vooral de man die de ingrediënten verzamelde buitenshuis, in de berm of in de bergen, waar men vroeger akkertjes had. Vrouwen waren nu eenmaal meer thuis en hadden daar vaak hun kruiden in de tuin. Zij bereidden meestal de thee, maar heel strikt was deze verdeling niet. Voor elke kwaal kende men wel een combinatie die belangrijk was, zeker in de tijd dat de medische gezondheid nog erg slecht was. Nog steeds is de rol van bush tea niet uitgespeeld, al is het de vraag wat de jongere generaties verkiezen. *“Veel jonge mensen hollen nu naar het ziekenhuis”,* vertelt Courter, *“daar ben ik niet tegen, maar bush tea helpt ziekten voorkomen.”*

Dat in de gesprekken over bush tea de toepassing voor diabetes en hoge bloeddruk vaak wordt genoemd wekt geen verbazing. Het dieet is sterk veranderd. Tot ongeveer 1960 werd er op Statia veel meer eigen fruit en groeten geteeld en gegeten. Het huidige dieet, met de nadruk op vet vlees, frisdranken en ander fabrieksvoedsel, heeft tot overgewicht op grote schaal geleid, met alle gezondheidsproblemen van dien.

[Afb] Rika Courtar in haar tuin waar ze verschillende planten heeft voor het maken van bush tea.

Ook Rika Courtar heeft een uitgebreide kruiden- en plantentuin, waar ze haar ingrediënten van bush tea uit haalt. Haar belangstelling voor de werking van bush tea kwam pas later, toen ze zelf lichamelijke ongemakken ondervond. Haar kennis haalt zij merendeels 'van Google', waar veel informatie over het gebruik van planten uit het Caribisch gebied te vinden is. De bush tea die zij zelf bereidt mag niet koken, dus ze wordt echt gezet als thee; door middel van opgieting. De toepassingen zijn legio. Met de bush tea gaat het om iets dat wordt ingenomen, maar soms is extern gebruik ook effectief. Zo gebruikt Courtar het blad van de zuurzak als slaapmiddel in haar bush

tea, maar *“een blad achter het oor helpt ook al om in te slapen.”*

Naast medicinale, heeft bush tea ook sociale functies. Het is een drank die verbondenheid met de familie en met het eiland vertegenwoordigt. *“Wanneer op zaterdagen mijn broers en zussen bij elkaar komen, is er altijd bush tea. Voordat ze van hier vertrekken drinken we dat, een mengsel met onder andere kruidnagels en kaneel. Dan slaap je lekker”,* vertelt een oudere bush tea liefhebster. *“Als mijn zuster naar New York teruggaat, neemt ze een koffer vol bush tea mee.”*

Internationaal bekend is aloë vera, waarvan de opengesneden stengel op een open wond wordt gelegd ter ontsmetting en genezing. Die helpt ook tegen zonnebrand en huidveroudering. Het sap uit de steel van de pondu helpt, zegt men, bij een bijensteek, en stopt de zwelling. Het gebruik van planten als magisch middel, zoals een afweer tegen het kwaad, lijkt op Statia vooral iets uit het verleden. 'Vroeger' werd er salie rondom de deur verbrand en aloë opgehangen om kwade geesten uit te bannen, weet een enkeling zich te herinneren.

Het besef dat vers voedsel en zelf koken, zoals dat 'vroeger' werd gedaan, beter is voor de gezondheid, heeft ook geleid tot

een nieuwe tendens. Statianen gaan meer eigen groenten en fruit verbouwen en/of kopen bij een van de grotere tuinen en coöperaties. Er zijn hiertoe verschillende initiatieven opgezet zoals het 'Farm to Table' project. Dit leidt er ook toe dat het koken in houtovens in de belangstelling staat. Dit was gebruikelijk tot in de jaren 1960 toen er nog geen elektriciteit op Statia was. Deze gemetselde ovens staan of stonden bij veel huizen in de tuin, een enkele keer waren ze ook in huis geplaatst. Ze vervingen destijds het koken op een kleine stoof met houtskool. De houtovens op hun beurt maakten plaats voor koken met gas en elektra.

Het tegenwoordig opkomende herstel van deze ovens past niet alleen bij de aandacht voor gezonder eten. Het sluit ook aan bij het gevoel van verlies van tradities en daarmee van de eigen identiteit en sociale cohesie van een buurt. *“Vroeger hielp men elkaar in de wijk. Iedere familie had een eigen stenen oven, en deelde eten met elkaar. Nu koopt iedereen zijn eigen voedsel bij de supermarkt”* is een veel gehoorde verzuchting. In enkele gevallen is het bakken in de houtovens een ononderbroken gebruik, en doet hij (meest) zaterdag dienst. Dan bakt men er gerechten als bananenbrood, pompoentaart en zoete-aardappelpudding in. De hittecontrole in de oven en de duur van het bakken zijn een

kwestie van ervaring, van traditionele, in de praktijk opgedane kennis.

UITGELICHT Hard Cake

Misschien wel het meeste bekende product is de 'hard cake', ook wel 'sweet bread', een op taaitaai lijkende koek, gebakken in een S-vorm. Deze S vat men op als de S van Statia, maar zou volgens Raimie Richardson oorspronkelijk de S van Sinterklaas zijn. De hard cake wordt gebakken in de twee bakkerijen van het eiland, maar ook thuis, tegenwoordig vooral in de elektrische ovens. De cake hoort bij de traditionele feestdagen. Vanwege de hardheid is die uitermate geschikt om weer mee terug te nemen naar de andere eilanden, Amerika of Nederland, na familiebezoek op Statia. *“Hij blijft maanden goed”* is de kwalificatie. Elke familie heeft een eigen recept. The Statia Cookbook, gepubliceerd door de St. Eustatius Historical Foundation in 2007, geeft het volgende recept:

Ingrediënten:

- 450 g bloem
- Twee eetlepels lichtbruine suiker
- 2 eieren
- 115 gram boter gemengd met een beetje Crisco
- 2 gram kaneel
- 1,5 gram sinaasappelschil
- 1,5 gram anijszaad

- 240 ml verdunde melk
- 1 gram gist opgelost in een beetje warme melk
- Een snufje bakpoeder
- 1 eetlepel rozijnenextract

Bereidingswijze:

Meng de suiker en boter. Voeg de eieren en specerijen toe, daarna de melk en de rozijnen. Voeg afwisselend de gist en het bakpoeder toe, samen met de bloem. Meng, maar kneed niet, rol het deeg gewoon met je handen uit en vorm het. Laat het een nacht rusten. Bak op 175 °C gedurende ongeveer 45 minuten. Let op dat de bodem van de cakes niet aanbrandt.

Landschap en identiteit

Hoe kunnen we het verleden zinvol met het heden en met de toekomst verbinden? Het is een vraag die veel Statianen zich tegenwoordig stellen. Dat verleden ligt zichtbaar en onzichtbaar ingebed in het landschap. In waterbronnen en cisternen, in prekoloniale potten, in ruïnes van de plantagegebouwen en de menselijke resten van tot slaaf gemaakten. Maar ook in de blauwe kralen, in al die bomen, gewassen en kruiden die vanuit verschillende windstreken werden aangevoerd en hun plek kregen in akkers, bermten, tuinen en potten, en werden bewonderd, gegeten en gedronken en gebruikt als brand- en bouw materiaal. En naast het land is er de zee, die vissen, schelpdieren en zeevogels voedt, en daarmee ook de eilandbewoners. En waarover de schepen af- en aanvaren met steeds nieuwe mensen, talen en producten. Daarmee is het landschap in feite ook een culturele ruimte, en biedt het bakens om de herinneringen aan op te hangen, in een samenleving waar veel van de geschiedenis en tradities mondeling worden overgedragen.

Verlaten en overwoekerde akkertjes en plantages getuigen van vormen van landbewerking die inmiddels zijn verlaten. In de huidige tijd worden ze weer deels in gebruik genomen. Andere tekenen van herinnering vervagen, misschien wel

voorgoed. De betekenis van de flamboyant boom is nog steeds springlevend. Maar de tamarinde, een boom die verbonden is met Afrikaanse spirituele tradities, verdwijnt uit zicht. In de tijd van de slavernij zouden er mensen onder de boom begraven zijn, en de boom was lange tijd tevens een plek van samenkomst. De bekendste tamarinde op Statia is die waaronder een bekende methodistische predikant, 'Black Harry', eind 18e eeuw zijn preken zou hebben gehouden. Dit is nog steeds een boom die men kent, maar waarvan de geschiedenis verdampt als deze niet wordt gedocumenteerd.

Het landschap wordt gevormd door mensenhanden, beleefd in de hoofden van mensen, maar kent ook zijn eigen dynamiek. Klimaatverandering heeft invloed op verschillende hier besproken vormen van immaterieel erfgoed en op de verhouding tot het verleden, toen het eiland meer zelfvoorzienend was. De vrouwen die planten voor bush tea verbouwen in hun tuin, registreren dat er langere periodes van droogte optreden. Die doen de planten verdorren als ze niet goed worden verzorgd. Ook vertellen ze misnoedig over de storm Maria, die in 2017 woedde en veel fruitbomen deed omvallen.

Doordat er nu meer goederen worden ingevoerd, is het eiland afhankelijker

geworden van bevoorrading van buiten. Dit leidt tot kwetsbaarheid wanneer het vervoer stagneert door de orkanen, die steeds frequenter lijken te worden. *“Tijdens orkanen is het duidelijk dat tradities en vaardigheden van vroeger belangrijk zijn”*, vertellen de vrouwen van het 'Farm to Table' project, *“vroeger hadden we een tuin ('kitchen garden') bij ons huis, we hadden kippen. Dat waren manieren om te overleven. Dat moeten we weer terug brengen.”* Mensen registreren ook dat door de toenemende droogte geiten en ezels de tuinen binnendringen op zoek naar voedsel.

De stormen bedreigen inheemse diersoorten. Orkanen Irma en Maria tastten de bossen op de hellingen van de vulkaan zodanig aan, dat de lokale Quill duif werd gedecimeerd. Deze achteruitgang werd versneld door habitatvernietiging door invasieve soorten als de loslopende geiten en kippen. Ook de populatie van de al kwetsbare antillenleguaan loopt als gevolg van genoemde factoren verder terug. Vermoedelijk komen er in de Quill ook minder Caribische heremietkrabben voor, in vergelijking met 40 jaar geleden. Volwassenen memoreerden de jaarlijks gehouden spannende zoektocht in hun jeugd, in april, naar deze krabben die in die periode 's nachts de Quill af zouden dalen naar zee. Terwijl de jeugd met lampjes de Quill introk om de dieren te

verzamelen, werden thuis de pannen met water om ze te koken al opgezet. De krabben zijn tegenwoordig beschermd en de gezamenlijke zoektocht wordt niet meer ondernomen.

Herinneringen kunnen overigens ook bedriegen, of misschien beter gezegd, gevormd worden door de thematiek van het heden. Volgens zeggen zijn ook de loslopende geiten op Statia, die volgens veel Statianen 'bij het eiland horen' en waarvan de vrijheid vanuit dat oogpunt emotioneel worden verdedigd, van relatief vroege datum. Zo zou het loslopen pas zijn begonnen in de jaren 1950 van de vorige eeuw. Mede onder invloed van een orkaan die de omheiningen destijds zou hebben vernietigd, zouden de dieren losgeslagen zijn geraakt, wat men toen maar 'zo had gelaten'. Voor die tijd werd loslopend vee door de politie opgepakt en in een omheining in Fort Oranje gestald.

[Afb] Waarschuwbord; overstekende leguanen.

foto. De identiteit van de mannen werd achterhaald, een van hen blijkt vishandelaar. Het aangrenzende paneel toont het portret van Taro Merkman, die door zijn inzet voor het kweken van groenten in kassen een belangrijke voortrekkersrol vervult op het eiland. Prinses Beatrix bezocht die kassen tijdens een staatsbezoek in 2019. Rechtsom staat Miss Brooks afgebeeld, een vrouw met eveneens grote kennis van groenten, fruiten kruiden, die ze teelt in haar tuin en verkoopt. De natuur is het onderwerp van het volgende paneel, met verschillende vogels, een schildpad, een leguaan en de naam van Stenapa, de natuurbeschermingsorganisatie van Statia.

Daaropvolgend zien we diverse portretten van mensen die belangrijk waren of zijn voor het eiland; de befaamde Killy Killy band, en ambachtsmensen zoals bakkers, verplegers en naaisters, onontbeerlijk voor het eilandleven. Rechtsboven is Stanley van Putten afgebeeld, jarenlang verantwoordelijk voor het hijsen van de vlaggen (van Sint Eustatius en van Nederland) en het luiden van de klokken op Fort Oranje, om zes uur 's ochtend en zes uur 's avonds. Daarnaast het indrukwekkende waterwerk onder Fort Oranje en twee musea van het eiland. Het meest rechtse paneel viert het carnaval, gebaseerd op diverse personen en hun kostuums.

[Afb] De muurschildering gemaakt door Hanneke Floor.

UITGELICHT Muurschildering bij het podium in Oranjestad

De Nederlandse schilderes Hanneke Floor maakte deze muurschildering in 2020, op verzoek van het Departement van Cultuur van het eiland. Ze woonde in die jaren op Sint Eustatius. In overleg koos de schilderes diverse thema's en personages die het gezicht van Sint Eustatius uitmaken. Links zijn de kerken, de kust voor de oude kade en de gezichtsbepalende vulkaan afgebeeld. Daarna volgt het embleem van het eiland. Dan volgt een tafereel van twee mannen op ezels, gebaseerd op een oude

Immaterieel erfgoed als baken en instrument tot verandering

Alle boven geschetste ontwikkelingen brengen ook het immateriële erfgoed in beweging. De tegenwoordige tijd kenmerkt zich misschien het meest door het verbreken van het zwijgen over de zware slavernij periode, en een (her)waardering van het erfgoed uit die tijd. Daarnaast blijkt het van belang de lokale kennis, de Traditional Ecological Knowledge (TEK) met betrekking tot landbouw en natuurbeheer, waar van toepassing, te integreren in het beleid.

Musea en erfgoedcentra kunnen daarbij een belangrijk rol spelen. Net als festivals zoals het Statia Roots Festival, dat nadrukkelijk aansluiting zoekt bij de Afrikaanse wortels van de eilandbevolking. In samenwerking met scholen worden presentaties ontwikkeld over de geschiedenis en de huidige ontwikkelingen op het eiland. Niet alleen het verleden wordt getoond maar ook de hedendaagse ontwikkelingen. Die worden samen met de bevolking besproken. Dit gebeurt bijvoorbeeld in het Heritage Centre, waar een expositie over ambachten uit 2025 weliswaar naar het verleden keek, maar dit deed met een nieuwe blik. Door de rol en betekenis van zwarte ambachtsmensen uit te diepen – met speciale aandacht voor de vrouwen onder hen – kwam een vergeten geschiedenis

naar voren die ook de huidige generaties met trots en ontroering vervulde. *“Op de opening ontdekten veel mannen en vrouwen dat hun voorvaders een bepaald ambacht hadden vervuld, dat nog steeds in de familie wordt beoefend. Nu begrepen ze opeens waar dat vandaan kwam”,* vertelt samensteller Raimie Richardson. *“Dat zorgde voor veel emoties.”*

Dit voorbeeld laat zien hoe musea en erfgoedcentra in de regio een maatschappelijk podium kunnen bieden aan nieuwe inzichten en maatschappelijke ontwikkelingen op het gebied van erfgoed en identiteit, conform de ICOM definitie over de rol van musea. Een investering in

[Afb] Ludiek bord om mensen er op te attenderen de poort te sluiten om de geiten buiten te houden.

personele en materiele middelen zou de rol van deze educatieve podia vergroten. Een serieuze monumentale behandeling van de nu nog ongemarkeerde herinneringsplekken uit het slavernijverleden, zoals de ‘Afrikaanse begraafplaatsen’ en de haven waar de tot slaaf gemaakten aan land kwamen, zou eveneens een belangrijke bijdrage leveren in het emancipatieproces van het eiland. Het markeren van dit soort monumenten is een vorm van emancipatie, die de bevolking in staat zou stellen hun verleden naar eigen inzichten te eren en te bespiegelen en op basis van deze herinneringsplekken nieuwe vormen van herdenken te ontwikkelen. Culturele tradities - de bush tea, de kookgewoonten, de oude en nieuwe vieringen en herdenkingen – zijn nu eenmaal cruciaal in de identiteitsvorming van een gemeenschap. *“Culturele tradities zijn waar je als volk voor staat”* stellen twee dames van het ‘Farm to Table’ project. *“Je wilt echt dat die voortleven. De identiteit van een volk is gebaseerd op tradities.”*

Daarmee is dit levende erfgoed zowel een baken als een instrument om uitdrukking te geven aan de verschillende stemmen die in een samenleving bestaan, en die voortdurend meeklinken in het leven op het eiland.

UITGELICHT Caribische feesten en herdenkingen in (Europees) Nederland

Caribische Nederlanders nemen hun feesten en gebruiken ook mee naar Europees Nederland. Sinds 1984 wordt bijvoorbeeld het Zomercarnaval in Rotterdam georganiseerd; een steeds breder gedragen feest dat inmiddels door verschillende steden is overgenomen. Zomercarnaval Rotterdam is een vitale vorm van immaterieel erfgoed, dat steeds meer groepen mensen bij het carnaval betreft. In 2024 is het door Unesco bijgeschreven op de Representatieve Lijst van Immaterieel Erfgoed van de Mensheid vanwege de culturele diversiteit van de jaarlijkse straatparade.

Ook Emancipatie Dag, op 1 juli, wordt in Nederland gevierd, onder de naam Keti Koti, Sranantongo voor ‘verbreken van de ketenen’. De viering en herdenking in één begon in Amsterdam, maar wordt inmiddels in verschillende steden georganiseerd. Veel Surinamers dragen tijdens de viering de traditionele Surinaamse kleding; de koto. Deze bestaat uit de angisa (een speciaal gevouwen hoofddoek), de yaki (jasje) en de koto (rok), een eerbewijs aan de voorouders. Zowel de burgemeester van Amsterdam Femke Halsema (in 2021) als Koning Willem Alexander (in 2023) grepen

deze dag aan om excuses te maken over het slavernijverleden.

[Afb] Zomercarnaval in Europees Nederland.
(foto: Rotterdam Unlimited Zomercarnaval)

DANKWOORD

Voor deze biografie is gebruik gemaakt van de expertise, kennis en ervaringen van veel mensen. Deze personen willen wij bedanken voor hun inbreng. Als eerst bedanken wij de Statianen die op verschillende manieren hebben bijgedragen. Zij hebben ons het landschap leren lezen, meegenomen naar hun plekken van betekenis en bijzondere verhalen met ons gedeeld. Zonder hun foto's, kaartmateriaal en andere bronnen was deze biografie minder volledig geweest. Heel erg bedankt!

Een speciale dank gaat uit naar Raimie Richardson. Als geboren en getogen Statiaan en erfgoedinspecteur kent hij alle plekken en mensen op Sint Eustatius. Raimie bracht ons in contact met organisaties en personen. Zijn kennis en enthousiasme inspireerde ons en hield ons scherp. Heel erg bedankt, Raimie.

Voor het schrijven van de hoofdstukken hebben veel mensen meegedacht, meegelezen of informatie aangedragen. Wij willen hen bedanken en noemen hier hun namen in alfabetische volgorde: Adam

Mitchell (STENAPA), Althea Merkman (Gids Sint Eustatius Historical Foundation Museum), Bart Makaske (Wageningen Universiteit), Bert van der Valk (Deltares), Conchita en Jerry Van Zanten (eigenaren Billy's Gut area), Elske van Dalfsen (KNMI), Erik Boman (STENAPA & DCNA), Erroll Brice (Kadaster Sint Eustatius), Fí de Wit (Openbaar Lichaam Sint Eustatius), Frank Hemeltjen (Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland), Fred van Keulen (voorheen SECAR), Gay Soetekouw (SECAR), Grant Gilmore (voorheen SECAR), Henk Baas (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed), Jaap Croockewit, Jay Havisser (voorheen AINAA), Jeroen Bouwmeester (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed), Jethro van 't Hul (STENAPA), Jochem Lesparre (ARGEOgraph), Joost Morsink (voorheen SECAR), Julian Thibaudier (STENAPA), Marion Schroen (auteur van 'Hiking on St. Eustatius, A tale of Love and Friendship'), Maya Pandt (St. Eustatius Tourism Development Foundation), Misha Spanner (Sint Eustatius Historisch Foundation Museum), Nanette de Jong (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed), Pieter Augustinus,

Pieter Vroon (Vrije Universiteit), Remco van Riezen, Riet de Leeuw (Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland), Rosabel Blake (Gertrude Judson Bicentennial Public Library Statia), Ruud Stelten (The Shipwreck Survey), Sander de Knegt (Schetsontwerp), Sasja van der Woude (Wereldmuseum), Saskia de Kock (monumentenonderzoeker), Sharday Bennett (Cultuurcoach), Steven de Jong (Universiteit Utrecht), Sue Saunders (voorheen SECAR), Siem Dijkshoorn (SECAR en voorheen Planbureau St. Eustatius), Verceley Courtar (Rijksdienst Caribisch Nederland), Wim de Jong (Voormalig supervisor Claes Gut project) en Wouter Sijkema (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed). Als u hier onbedoeld vergeten bent, willen wij ook u bedanken voor uw bijdrage.

Tot slot willen we nog de ambtenaren van het Openbaar Lichaam Sint Eustatius (OLE) bedanken voor hun medewerking en bereidwilligheid om ons mee te nemen in de uitdagingen van Sint Eustatius en hoe zij omgaan met landschap en cultureel erfgoed. Wij hopen dat deze biografie voldoet aan jullie verwachtingen en voor jullie van meerwaarde gaat zijn.

LITERATUUR

Bronnen hoofdstuk 2

- Augustinus, P.G.E.F., R.P.R. Mees & M. Prins, 1985: *Biotic and abiotic components of the landscapes of St. Eustatius (Netherlands Antilles)*, Utrecht (Report of an integrated research in Botany and Physical Geography).
- Besseminder, J., R. Bintanja, R. van Dorland, C. Homan, B. Overbeek, F. Selten, & P. Siegmund, 2023: *KNMI'23 klimaat scenario's voor Nederland*, De Bilt.
- Boekschoten, G.J., 2018: Koninkrijk van vulkanen, *Gea* 51(2), 48-54.
- Bootsma, H., 2015: *Groundwater recharge on the Cultuurvlakte of St. Eustatius*, (master thesis), Wageningen.
- Debrot, A.O., E. Houtepen, E.H.W.G. Meesters, I.J.M. van Beek, T. Timmer, E.B. Boman, M. de Graaf, E.M. Dijkman, D.L. Hunting & D.L. Ballantine, 2014: *Habitat diversity and biodiversity of the benthic seascapes of St. Eustatius*, Wageningen (Imares Report C078/14).
- Debrot, A.O., R.J.H.G. Henkens, P.J.F.M. Verweij, M.P. van den Burg & E.H. Meesters, 2025: State of Nature Report for the Caribbean Netherlands 2024: *A second 6-year assessment of the Conservation State, threats and management implications for habitats and species in the Caribbean Netherlands*, Wageningen (Marine Research report C001/25).
- MacRae, D.R. & N. Esteban, 2007: *St. Eustatius Marine Park Management Plan*, St. Eustatius.
- MacRae, D.R. & N. Esteban, 2009: *The Quill/ Boven National Park and Botanical Garden Management Plan 2009*, St. Eustatius.
- Ministry I&W, 2024: *Climate change and adaptation efforts BES islands*, Den Haag.
- Molengraaff, G.A.F., 1886: *De geologie van het eiland St. Eustatius: eene bijdrage tot de kennis der Nederlandsche koloniën*, Leiden.
- Neall, V.E., 2009: Volcanic soils, in: W.H. Verheye (ed), *Land use and land cover*, Vol. VII (EOLSS Publication).
- Palm, J.Ph. de (Ed.), 1985: *Encyclopedie van de Nederlandse Antillen*, Zutphen, 2nd ed.
- Rahn, J.L., 2017: Saba and St. Eustatius (Statia), in: C. Allen (ed.), *Landscapes and Landforms of the Lesser Antilles. World Geomorphological Landscapes*, Cham.
- Roobol, M.J. & A.L. Smith, 2004: *Volcanology of Saba and St. Eustatius*, Amsterdam.
- Roobol, M.J., A.L. Smith & J.F. Tomblin, 1997: *An assessment of volcanic hazard on the islands of Saba and St. Eustatius in the northern Lesser Antilles*, Haarlem.
- Smith, A.L., J.H. Schellekens, M.J. Roobol & J. Joyce, 1995: *The stratigraphy and age of the White Wall-Sugar Loaf sequence*, St. Eustatius.
- Smith, A.L., & J.M. Roobol, 2005: St. Eustatius, in: J.M. Lindsay, R.E.A. Robertson, J.B. Shepherd & S. Ali (eds), *Volcanic Hazard Atlas of the Lesser Antilles*, St Augustine, Trinidad.
- Stapel, S.R., 2023: *Rainfall-runoff modelling to assess flood hazard on Sint Eustatius, Caribbean Netherlands*, Utrecht (master thesis).
- van der Valk, L., 1987: *De fossiele en recente malacofauna van St. Eustatius en het verband met de jongste geologische geschiedenis van het eiland* (Correspondentieblad Nederlandse Malacologische Vereniging).
- van der Valk, L., A.H. Versteeg & K. Schinkel, 1992: The physical environment of Golden Rock. The Archeology of St. Eustatius, in: A. Versteeg & K. Schinkel (eds.) *The Archaeology of St. Eustatius: The Golden Rock Site*, St. Eustatius (St. Eustatius Historical Foundation, publication no. 2), 14–28.
- Veenenbos, J.S., 1955: *A soil and land capability survey of St. Maarten, St. Eustatius, and Saba: Netherlands Antilles*, Wageningen.
- Vermeer, J.A.M., R. Stelten, M. de Waal, M.L.P. Hoogland & A. Boomert, 2015: The discovery of a precolonial Golden Rock structure on the eve of destruction, St. Eustatius (Netherlands Antilles), *Archaeology and Anthropology* 16, 16-24.
- Versteeg, A.H., K. Schinkel & W.M. Wilson, 1993: Large-scale excavations versus surveys: examples from Nevis, St. Eustatius and St. Kitts in the Northern Caribbean, *Analecta Praehistorica Leidensia* 26, 139–161.
- Vroon, P.Z., 2012: Nederlandse vulkanen in het Caribische gebied: Saba en St. Eustatius, *Grondboor & Hamer* 66(4/5), 380-383.
- Vroon, P.Z., 2004: New radiocarbon age constraints on the eruption history of the Quill volcano, St. Eustatius, Dutch Caribbean, *Netherlands Journal of Geosciences* 103, e4.
- Westermann, J.H., & H. Kiel, 1961: *The Geology of Saba and St. Eustatius*, Utrecht (Natuurwetenschappelijke Studiekring Suriname en Antillen 24).

Bronnen hoofdstuk 3

- Curtis, J.H. & D.A. Hodell, 1993: An Isotopic and Trace Element Study of Ostracods from Lake Miragoane, Haiti: A 10,500 year Record of Paleosalinity and Paleotemperature Changes in the Caribbean, *Climate Change in Continental Isotopic Records, Geophysical Monograph* 78: 135-152.
- Debrot, A.O., R.J.H.G. Henkens, P.J.F.M. Verweij, M.P. van den Burg & E.H. Meesters, 2025: *State of Nature Report for the Caribbean Netherlands 2024: A second 6-year assessment of the Conservation State, threats and management implications for habitats and species in the Caribbean Netherlands*, Wageningen (Marine Research report C001/25).
- De Josselin de Jong, J.P.B., 1947: *Archaeological Material from Saba and St Eustatius, Lesser Antilles*. Leiden.
- De Waal, M.S., J. Lesparre, R. Stelten &

- M.L.P. Hoogland, 2013a: *Archaeological Predictive Map Sint Eustatius, Caribbean Netherlands* (www.arceograph.nl/project/eustatius2013/eustatius2013_b1map.pdf).
- De Waal, M.S., J. Lesparre, R. Stelten & M.L.P. Hoogland, 2013b: *Colophon Archaeological Predictive Map Sint Eustatius, Caribbean Netherlands* (www.arceograph.nl/project/eustatius2013/eustatius2013_colophon.pdf).
- Eastman, J.A., 1996: *An Archaeological Assessment Of St. Eustatius, Netherlands Antilles* (MA thesis), Williamsburg.
- Figueredo, A.E., 1975: *Saladoid Settlement Patterns in St. Eustatius, Netherlands Antilles*, Ms. on file, St. Eustatius Public Library.
- Garcia-Casco, A., S. Knippenberg, R. Rodríguez Ramos, G.E. Harlow, C. Hofman, J.C. Pomo & I.F. Blanco-Quintero, 2013: Pre-Columbian jadeitite artifacts from the Golden Rock Site, St. Eustatius, Lesser Antilles, with special reference to jadeitite artifacts from Elliot's, Antigua: implications for potential source regions and long-distance exchange networks in the Greater Caribbean, *Journal of Archaeological Science* 40(8), 3153-3169.
- Gilmore, R.G. & L.P. Nelson, 2015: Heritage management on St. Eustatius. The Dutch West Indies headquarters project, in: C.L. Hofman & J.B. Havisier (eds.), *Managing our past into the future. Archaeological heritage management in the Dutch Caribbean*, Leiden, 305-334.
- Gilmore, R.G., M.L.P. Hoogland & C.L. Hofman, 2015: An archaeological assessment of Cul-de-Sac (The Farm), St. Eustatius, in C.L. Hofman & J.B. Havisier (eds.), *Managing our past into the future. Archaeological heritage management in the Dutch Caribbean*, Leiden, 271-290.
- Fitzpatrick, S.M., C.M. Giovas, M.S. de Waal & W.J. Pestle, 2025: Highlights in the Pre-Contact Archaeology of the Island Caribbean, in S.M. Fitzpatrick & J.M. Erlandson (eds.), *The Oxford Handbook of Island & Coastal Archaeology* (online edition, Oxford Academic, 16 Aug. 2023).
- Havisier, J., 1985: An inventory of prehistoric resources on St. Eustatius, Netherlands Antilles, *Proceedings of the 10th biannual meeting of the International Association for Caribbean Archaeology*, Fort-de-France, Martinique, 61-81.
- Hofman, C. L., & M.L.P. Hoogland, 2016: *Saba's first inhabitants. A story of 3300 years of Amerindian occupation prior to European contact (1800 BC-AD 1492)*, Leiden.
- Knippenberg, S., & M.S. de Waal, 2025: Eilanden in verbinding, in: I. van Wijk & T. van der Zon (eds.), *Boven het maaiveld. 25 jaar archeologische vondsten*, Leiden (Exhibition book Museum of Antiquities), 52-54.
- Louwe Kooijmans, L.P., & A.H.Versteeg, 1986: Opgravingen op de Golden Rock. Precolumbiaanse indianen op Sint-Eustatius, in: W.A. Casparie, R. van Eck & J.A.B. Verduijn (eds.), *Vondsten uit het verleden. Oudheidkundig bodemonderzoek. Archeologisch jaarboek 1986*, Amersfoort, 26-29).
- Morsink, J., 2012: *Archaeological Assessment Godet/Fort Amsterdam Cemetery (SE 600), St. Eustatius, Caribbean Netherlands*. Oranjestad (SECAR-report).
- Morsink, J., S. Clausager, B. Hull, A. Guzman & E. Plomp, 2013: *Archaeological Assessment Corre Corre Bay 2 (SE 29), St. Eustatius, Caribbean Netherlands*, Oranjestad (SECAR-report).
- Pagán-Jiménez, J.R., 2013: Human–Plant Dynamics in the Precolonial Antilles: A Synthetic Update, in: W.F. Keegan, C.L. Hofman & R. Rodríguez Ramos (eds.), *The Oxford Handbook of Caribbean Archaeology*, Oxford.
- Roobol, M.J., & A.L. Smith, 2004: *Volcanology of Saba and St. Eustatius, Northern Lesser Antilles*. Amsterdam.
- Stelten, R., 2015: An 'Emporium for All the World'. Commercial archaeology in Lower Town, St. Eustatius, in: C.L. Hofman & J.B. Havisier (eds.), *Managing our past into the future. Archaeological heritage management in the Dutch Caribbean*, Leiden, 233-244.
- Stienaers, A., 2025: *Use of natural resources for Indigenous ceramic production in the Lesser Antilles during the Ceramic Age and Early Colonial Period*, Leiden University/Leuven University (Unpublished PhD dissertation).
- Troelstra, S.R., & C.J. Beets, 2001: *Report of the geological fieldwork Guadeloupe, summer 2000*, Amsterdam (Unpublished typescript Vrije Universiteit).
- Versteeg, A.H., & K. Schinkel (eds), 1992: *The Archaeology of St. Eustatius: the Golden Rock Site*, St. Eustatius/Amsterdam (Publication of the St. Eustatius Historical Foundation 2/Publication of the Foundation for Scientific Research in the Caribbean Region 131).
- Versteeg, A.H., K. Schinkel & S.M. Wilson, 1993: Large-scale excavations versus surveys: examples from Nevis, St. Eustatius and St. Kitts in the Northern Caribbean. *Analecta Praehistorica Leidensia* 26: 139-161.
- Vroon, P.Z., H.M. van Zadelhoff, B. van der Valk, B. M.J. van der Meulen & G.R. Davies, 2023: New radiocarbon age constraints on the eruption history of the Quill volcano, St. Eustatius, Dutch Caribbean, *Netherlands Journal of Geosciences*, 103, e4.
- Bronnen hoofdstuk 4**
- Attema, Y., 1976: *A short history of the island and its monuments*. Zutphen.
- Barka, N.F., 1985: *Archaeology of St. Eustatius Netherlands Antilles*, Williamsburg-Virginia.
- Cuvalay, J., 2024: Way back when wasn't that long ago, in: *Afro Magazine NL. The Remember Statia Edition*, 53.
- de Bruin, W., 2019: *De Gouden Rots. Hoe op Sint Eustatius wereldgeschiedenis werd geschreven*. Amsterdam.
- de Rochefort, Ch., 1658, Ned. vertaling 1662: *Histoire Naturelle et morale des Isles Antilles de l'Amerique*. Rotterdam.
- Enthoven, V., 2012: "That Abominable Nest of Pirates:" St. Eustatius and North America, 1680-1780, *Early American Studies* 10(2), 239-301.
- Galloway, J.H., 2005: *The Sugar Cane Industry: An Historical Geography from Its Origins to 1914*, Cambridge.
- Goslinga, C.Ch., 1985: *The Dutch in the Caribbean and in the Guianas 1680-1791*, Assen/Maastricht.
- Gilmore III, R.G., 2000: Slave Site Archaeology on St. Eustatius, Netherlands Antilles, *Papers from the Institute of Archaeology* 11(1), 82-84.
- Hartog, J., 1969: *De Bovenwindse eilanden. Sint-Maarten, Saba, Sint Eustatius*, Aruba.
- Hartog, J., 1976: *History of St. Eustatius*, Aruba.
- Hartog, J., 1996: *De forten, verdedigingswerken en geschutstellingen van Sint Eustatius en Saba. Van Pieter van Corselles tot Abraham Heyliger 1636-1785*, Zaltbommel.
- Hokstam, M., 2024: It was an Honor, *Afro Magazine NL. The Remember Statia Edition*.
- Howard, B.P., 1991: *Fortifications of St. Eustatius: an Archaeological and historical study of defense in the Caribbean. A Thesis Presented to The Faculty of the Department of Anthropology, The College of William and Mary*, Williamsburg-Virginia.
- Knappert, L., 1932: *Geschiedenis van de Nederlandsche Bovenwindsche Eilanden in de 18e eeuw*, 's-Gravenhage.
- Knippenberg, S., & M. de Waal, 2025: Eilanden in Verbinding, in: I. van Wijk & T. van der Zon (eds.), *Boven het maaiveld. 25 jaar archeologische vondsten*, Leiden.
- Purmer, M., 2003: Nederlandse cultuurhistorie overzee. Historisch-geografische relictten op de Bovenwindse eilanden van de Nederlandse Antillen, *Historisch-Geografisch Tijdschrift* 21(1), 1-18.
- Renkema, W., 2016: *Kaarten van de Nederlandse Antillen Curaçao, Aruba, Bonaire, Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten tot 1900*, Leiden.
- Renkema, W., 2021: Plantages op Sint Eustatius in de achttiende eeuw. Welke informatie geven kaarten hierover? *Caert-Thresoor* 40(2).
- Spier, Jo., 1948: *West*, Amsterdam/Brussel.
- Stelten, R., 2019: *From Golden Rock to Historic Gem. A historical archaeological analysis of the maritime cultural landscape of St. Eustatius, Dutch Caribbean*, Leiden.
- Stelten, R., 2020: Het onzichtbare verleden van Sint Eustatius, *Tijdschrift voor Historische Geografie* 5(3), 197-206.
- Stelten, R., 2025: *St. Eustatius, An Illustrated History*, Leiden.
- St. Eustatius Afrikan Burial Ground Alliance, 2024a: The Story of Daniel Anker, in: *Afro Magazine NL. The Remember Statia Edition*, 61-62.
- St. Eustatius Afrikan Burial Ground Alliance, 2024b: Congo man. In: *Afro Magazine NL. The Remember Statia Edition*, 35-36.

- St. Eustatius Afrikan Burial Ground Alliance, 2024c: The Cotton Farmers’ protest, in: *Afro Magazine NL. The Remember Statia Edition*, 35-36.
- Teenstra, M.D., 1837: *De Nederlandsche Westindische eilanden. Deel 2*, Amsterdam.
- Van der Aa, A.J., 1843: *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden. Vierde deel E-G*, Gorinchem.
- Van der Horst, L., 2004: *Wereldoorlog in de West. Suriname, de Nederlandse Antillen en Aruba 1940-1945*, Hilversum.
- van Grol, G.J., 1934: *De Grondpolitiek in het West-Indische domein der Generaliteit*, ’s-Gravenhage.
- Versteeg, A.H., & K. Schinkel (eds), 1992: *The Archaeology of St. Eustatius. The Golden Rock Site*, Eustatius/Amsterdam (Publication of the St. Eustatius Historical Foundation 2/Publication of the Foundation for Scientific Research in the Caribbean Region 131).
- Watts, D., 1987: *The West-Indies: patterns of development, culture and environmental change since 1492*, Cambridge (Cambridge Studies in Historical Geography 8).
- Websites**
[https://www.koninklijkeverzamelingen.nl/collectie?plaatsen=Sint Eustatius](https://www.koninklijkeverzamelingen.nl/collectie?plaatsen=Sint+Eustatius).
<https://mass.cultureelerfgoed.nl/lower-town>.
<https://www.unesco.org/en/network-places-history-memory>.
<https://www.mareonline.nl/wetenschap/Sint>
- Eustatius-is-een-historisch-juweeltje-voor-de-wetenschap.
<https://www.rijksvastgoedbedrijf.nl/actueel/nieuws/2024/07/01/het-zichtbare-verleden-van-de-slavernijgeschiedenis>.
https://bionieuws.nl/article/560471/invasieve_coralita_verandert_alles_op_sint_eustatius.
- Bronnen hoofdstuk 5**
 Derksen, L.F., R.W. de Hoop & M.R. Manders (eds.), 2024: *Flotsam, jetsam and lost anchors at Statia’s Roads. An archaeological assessment of site SE-504, Oranje Bay, St. Eustatius*, Amersfoort (Rapportage Archeologische Monumentenzorg 282).
 Goslinga, C., 1971: *The Dutch in the Caribbean and on the wild coast 1580-1680*, Assen.
 Hartog, J., 1976: *History of St. Eustatius*, St. Eustatius.
 Howard, B.P., 1991: *Fortifications of St Eustatius: An Archaeological and Historical Study of Defense in the Caribbean*, Virginia.
 Stelten, R., 2019: *From golden rock to historic gem. A historical archaeological analysis of the maritime cultural landscape of St. Eustatius, Dutch Caribbean*, Leiden.
 Veit, R., 2000: Following the yellow brick road: Dutch bricks in New Jersey fact and folklore, *Bulletin of the Archaeological Society of New Jersey* 55, 70-76.
- Bronnen hoofdstuk 6**
 Attema, Y., 1981: *St. Eustatius : a short history of the island and its monuments*, Zutphen.
- Bruin, W. de, 2019: *De Gouden Rots*, Amsterdam.
- Cornet, H., 1998: *St. Eustatius Echoes of the Past*, Saba.
- Crane, J.G., 1999: *Statia Silhouettes*, New York.
- Hartog, J., 1964: *De Bovenwindse Eilanden. Geschiedenis van de Nederlandse Antillen deel IV*, Aruba.
- Hartog, J., 1976: *History of St. Eustatius*, Aruba.
- Hartog, J., 1997: *De forten, verdedigingswerken en geschutstellingen van Sint Eustatius en Saba*, Zaltbommel.
- Hellebrand, W., 2021: *Cultuur-historische evaluatie Kerkweg 1 Oranjestad St.Eustatius*, St. Eustatius.
- Historical Foundation St.Eustatius, 2009: *35th Anniversary 1974-2009*, St. Eustatius.
- IMD Consultancy, 2003: *Evaluatie Renovatie Historische kern Oranjestad, St. Eustatius*, Curacao.
- Rots, S., 2004: *Monumenten op de Nederlandse Antillen*, Hoevelaken.
- Soetekouw, G., & J. Gilmore, 2007: *St. Eustatius historical walking tour guide*, Oranjestad.
- Stelten, R., 2020: Het onzichtbaar verleden van Sint-Eustatius, *Tijdschrift Historisch Geografie* 5(5), 197-206.
- Stelten, R., 2025: *St. Eustatius An Illustrated History*, Leiden.
- Teenstra, M.D., 1837: *De Nederlandsche Westindische eilanden. Deel 2*, Amsterdam. Reprint 1977, Amsterdam.
- Temminck Groll, C.L., 1967: *Monumentenzorg in Suriname en de Nederlandse Antillen*, Driebergen.
- Temminck Groll, C.L., 1976: *Facetplan Monumentenzorg Nederlandse Eilanden*, Driebergen.
- Bronnen hoofdstuk 7**
 de Freitas, J.A., A.C. Rojer, B.S.J. Nijhof & A.O. Debrot, 2014: *Landscape ecological vegetation map of Sint Eustatius (Lesser Antilles)*, Amsterdam.
- Mac Donald, S., 2022: *Life in Paradise*, Leiden (PhD thesis).
- Debrot, A.O., R.J.H.G. Henkens, P.J.F.M. Verweij, M.P. van den Burg & E.H. Meesters, 2025: *State of Nature Report for the Caribbean Netherlands 2024: A second 6-year assessment of the Conservation State, threats and management implications for habitats and species in the Caribbean Netherlands*, Wageningen (Marine Research report C001/25).
- Bronnen hoofdstuk 8**
 Amigoe di Curacao, weekblad voor de Curacaosche eilanden, 1910: *Feuilleton. St. Eustatiaansche Ditjes en Datjes*, Willemstad, 24 september 1910.
- Amigoe di Curacao 1953: *Bovenwinden toestand op St. Eustatius Critiek*, Willemstad, 7 september 1953.
- Benjamins, H., & J. Snelleman, 1917: *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, Den Haag.
- Bootsma, H., 2015: *Groundwater Recharge on the Cultuurvlakte of St. Eustatius*, Wageningen.
- De Avondbode, 1839: *Het chaud St. Euslatius*, Amsterdam, 18 april 1839.
- De Freitas, J.A., A.C. Rojer, B.S.J. Nijhof & A.O. Debrot, 2012: *A landscape ecological vegetation map of Sint Eustatius (Lesser Antilles)*, Wageningen (IMARES Report C053/12).
- Ketner, P., & J. Ernst, 2012: Tropische natuur in Nederland, *Vakblad Natuur Bos Landschap* 9(9), 32–35.
- Gilmore, J.K., 2014: Golden Rock Site (St. Eustatius), in B.A. Reid & R.G. Gilmore (eds.) *Encyclopedia of Caribbean Archaeology*, Florida, 165–166.
- Romeijn, P.C., 1989: Oerbos van Saba, *Nederlands Bosbouw tijdschrift* 61(7/8), 202–205.
- Tilburgsche courant, 1899: *De orkaan in de West*, Tilburg, 1 oktober 1899.
- Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad, 1876: *Binnenland*, Utrecht, 18 november 1876.
- van Kol, H., 1904: *Naar de Antillen en Venezuela*, Leiden.
- van Wesemael, B., J. Poesen, A. Solé Benet, L. Cara Barrionuevo & J. Puigdefábregas, 1998: Collection and storage of runoff from hillslopes in a semi-arid environment, *Journal of Arid Environments* 40(1), 1–14.
- Verweij, P.J.F.M., & C.A. Múcher, 2018: Habitats, in A.O. Debrot, R.J.G.H. Henkens, & P.J.F.M. Verweij (eds.), *Staat van de natuur van Caribisch Nederland 2017*, Wageningen, 18–25.
- Wikipedia 2025: *List of Caribbean islands by area* (vistied 8 februari 2025).
- Wagenaar Hummelinck, P., 1975: De ondermijning van Fort Oranje door de Claesgut op St. Eustatius, *Nieuwe West-Indische Gids* 50(1), 18–26.
- Wagenaar Hummelinck, P., 1964: *Studies on the fauna of Curaçao and other Caribbean island (Vol. 16–20)*, Amsterdam.
- Websites**
https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Caribbean_islands_by_area
<https://www.earthday.org/mountain-magic-and-cloud-forests/>
<https://www.oneworld.nl/mensenrechten/in-deze-nederlandse-gemeente-heeft-de-helft-van-de-inwoners-vaak-geen-water/>
- Persoonlijke communicatie**
 Albertus J. Courtar (Oranjestad, Statia, 16 april 2025).
 Raimie Richardson (Oranjestad, Statia, april 2025).
 Cedric Lijfrock, voormalig directeur Kadaster (Statia, april 2025).
 Hazel Durand (Windwardside, Statia, april 2025).
- Bronnen hoofdstuk 9**
 Boulton, J., I. Kennedy & M. Brown (eds.), 2007: *The Statia Cookbook*, Sint Eustatius.
 Burger, G., 2019: *De blue beads van Sint*

Eustatius. Een historisch onderzoek op het snijvlak van archeologie en geschiedenis, Leiden.

Fischer, A., 1998: *Africa Adorned*, New York.

Groeneveld, J.N., & N.M. Hortencia, 2013:

Traditionele muziek zit in mijn bloed, Utrecht (Scriptie UU).

Nielsen, S., & P. Schnabel, 2007: *Folk Remedies on a Caribbean Island. The Story of Bush Medicine on Saba*, Beverwijk.

Schama, S., 1995: *Landscape and Memory*, New York.

Schats, P., 2017: *You name it! Nicknames- Petnames-Short Names*, Sint Eustatius.

van Stipriaan, A; L. Alofs & F. Guadeloupe, 2023: *Caribbean Cultural Heritage and the Nation. Aruba, Bonaire and Curacao in a Regional Context*, Amsterdam.

Website

<https://www.birdscaribbean.org/2021/09/the-struggle-is-real-for-the-bridled-quail-dove-on-st-eustatius/>.

Beschermde gebieden

- Stata Marien Park
- Marien Park Reservaat
- Boven National Park
- Quill National Park

Erfgoed-objecten

- Fortificatie
- Begraafplaats

Topografie

Maritieme locaties

- Vuurtoren groot
- Vuurtoren klein
- Scheepswrak

Wegen

- Openbare weg
- Particuliere weg
- Onverharde weg of pad

Luchthaven

- Landingsbaan
- Taxibaan
- Platform
- Gras platform

Bijzonder landgebruik

- Luchthaven
- Speelsterrein
- Zonnepanelen
- Sport centrum
- Zwembad
- Afvalverwerking
- Bebouwd gebied

Geologie

- Geul
- 50 m lijn
- 100 m lijn

